

АҚЛ АҚЛДАН ҚУВВАТ ОЛАДИ

(ҲИКМАТЛИ СЎЗЛАР, АФОРИЗМЛАР ВА МАҚОЛЛАР)

«ЎЗБЕКИСТОН» НАШРИЁТИ
ТОШКЕНТ — 1967

Тўпловчи ва тузувчи МИРБАРОТ ФОЗИЛОВ

ИНСОНДА ҲАММА НАРСА ГЎЗАЛ
БЎЛМОҒИ ЛОЗИМ: ЮЗИ ҲАМ, КИЙИМИ
ҲАМ, ҚАЛБИ ҲАМ, ФИКРИ ҲАМ.

А. П. ЧЕХОВ

I. ҲАЁТ ГҶЗАЛ

ИНСОН — МҶЪЖИЗА. ҲАЁТ — ГҶЗАЛ

Ҳаёт сени эҳтимол ўз олдига ўтказар,
Ундан яхши муаллим топмаслигинг муқаррар.

Абдушукур Балхий.

* * *

...кураш ҳаёт шароитидир: кураш тугаганда ҳаёт ҳам тугайди.

В. Г. Белинский.

* * *

Ғалланинг қиммати ҳосилдорлигида, киши қиммати эса ўз яқинларига манфаат келтириши билан ўлчанади. Туғилмоқ, яшамок, емак, ичмак ва ахир-оқибатда ўлиб кетмоқни ҳашаротлар ҳам қила оладилар... Инсон омма учун фойдали, ҳақиқий маънавий ҳаёт билан яшайди.

Ж. Гарибалди.

* * *

Ҳаёт учун ҳар куни жангга бора оладиган кишигина ҳаёт ва озодликка сазовордир.

* * *

Фаолият ҳаётнинг бошланишидир.

* * *

Фойдасиз ҳаёт кечириш — бевақт ўлимдир.

И. В. Гёте.

* * *

Одамзод тирикликни давлат билсин,
Ақл топсин, мол топсин, ҳалол юрсин.

Абай.

* * *

Турмушдаги ёмонликни ҳам яхшиликни билгандай аниқ ва пухта билиш керак. Мумкин қадар кўпроқ нарса билиш керак. Тажриба қанчалик ранг-баранг бўлса, у кишини шунча юқори кўтаради, тушунча шунча кенгаяди.

Сиз ёшлар, агар ҳақиқатан ҳам «Катта гўзал ҳаёт» истасангиз уни вужудга келтиринг, улуғвор, тенги йўқ нарсани қаҳрамонларча кураётганлар билан қўлни қўлга бериб, бирга боринг.

* * *

...Яхши ишлаш — яхши яшашдир.

* * *

...Инсон ўз қобилиятларидан фойдаланиш йўлларини шун-дай билмоғи керакки, бу қобилият адо бўлмасин, борган сайин ривожлансин.

* * *

Олга ва чўққига ўртоқлар, бу йўл фақат мамлакатимиз ва давримизнинг барча муносиб кишиларининг йўлидир. Чўққига дегани нима демак? Бу, ўзни шахсий, майда можаро, манманлик, биринчи ўринни эгаллаш учун курашдан, буйруқбозликдан, хуллас ўтмишдан бизга мерос қолган пасткаш ва бемаъниликлардан юқори тутиш демакдир. Биз жаҳоншумул аҳамиятга эга бўлган улкан вазифани бажаришга киришганмиз. Шунинг учун ҳам ишнинг муносиб иштирокчилари бўлайлик.

* * *

Мен ҳамиша қорин тўйғазишга жуда кўп ғамхўрлик қиладиганлардан нафратланардим. Гап бунда эмас. Инсон тўқликдан баланд туради!

* * *

Инсон — мўъжиза, дунёда ягона мўъжизадир...

Инсон! Шу бир калима сўз билан кўксимда куёш туғилгандай бўлади, унинг ёрқин нурида заҳматкаш, гўзал Инсон олға ва юксакликка қараб салобат билан юриб кетаётгандек!

Мен унинг кенг пешонасини, ёлқинланувчи, доно кўзларини — у кўзларда қудратли тафаккур нурлари ёғилиб турганини; ундаги руҳан толиққан чоқларда худолар яратувчи, руҳан кўтаринкилик даврларида эса у худоларни рад этувчи буюк кучни кўраман.

А. М. Горький.

* * *

Беъмани ҳаёт кечириш — ёмон турмуш кечириш эмасдир, аммо секин-аста ўлишдир.

Демокрит.

* * *

Инсон ҳаёти темирга ўхшашдир. Уни ишга солганигда, у сайқаллашади, уни ишлатмай қўйсанг-чи, занг еб қўяди.

Катон.

* * *

Аҳли дунёким эрурлар одамилиқдин йироқ,
Пешаси озору миннат, одати кину нифоқ,

Ҳушинг ўлса бу сўзимга сидқ ила тутғил қулоқ,
Бўлма итлар мунъими тан тўъма айлаб яхшироқ,
Танни қилғунча семуз нокаслар инъоми била.

Огаҳий.

* * *

Кимдаки бўлмаса замона ғами,
Ё оламдан эмас, ё эмас одам.

Паҳлавон Маҳмуд.

* * *

Бу оламда эр қадрини эр билур,
Чу олтин, кумуш қадрини заргар билур.

А. Фирдавсий.

* * *

Боғу бўстон қадрини билсаки ҳар зоғу заған,
Булбули шайдо билур гулзора гулрез қадрини.

Сайёдий.

* * *

Жаҳоннинг боғида гуллар очилур ранг-баранг, кўргил,
Агарчи яхши одам кўп, ичида ҳам ёмони бор.

Ҳакима.

* * *

Инсон умри қисқа албат — бунга минг афсус!
Гуллар борки, умри битар ҳатто келмай куз,
Лекин унинг қисқа умри қандай гўзал боқ!
Инсон умри ундан эса минг бор гўзалроқ!

С. Шчиначев.

* * *

...ҳақиқий ҳаёт кишининг чеҳрасидан кўриниб туради, кўзларидан, айниқса равшан кўриниб туради...

Н. Г. Чернишевский.

* * *

Мен ҳаракат қилмоғим шарт, менинг ҳар куним мангуликни яратишда бўлсин серунум.

М. Ю. Лермонтов.

* * *

Ҳаётнинг ўлчови умр узунлигида эмас, сиз уни қандай фой-далана олганингиздадир.

М. Монтень.

* * *

Шундай яшаш керакки, ўлгандан кейин ҳам ўлмаслик лозим.

Муса Жалил.

* * *

Ҳаёт эркин, шод бўлсин десанг, Унга жўшқин юрак билан кир.

Н. А. Некрасов.

* * *

Турмуш кечириш жуда қийинлашганда ҳам яшай билгин, фойда келтириб яша.

Н. Островский.

* * *

Ҳаётининг маъносига тушунмайдиган кишиларнинг ҳолига вой.

Б. Паскаль.

* * *

Билки қийин ҳаёт берур таппа тахт,
Фозиллик, улуғлик, мардлик ҳамма вақт.

А. Рудакий.

* * *

Одам борки, умрида бир иш тушмаса бошга,
Ўхшаб қолар денгизнинг тагида чўккан тошга.
Одам борки, тўлқинни устига миниб йиқар,
Уммонларнинг тубидан тоза дур олиб чиқар.

Меҳди Сеидзода.

* * *

Одам содда кўрингани билан бирор фалокат юз берса, каттами-кичикми, унда улуғ куч — инсоний гўзаллик намоён бўлади.

Л. Н. Толстой.

* * *

Дунёнинг тилаги, самари ҳам биз,

Ақл кўзин қораси — жавҳари ҳам биз,
Тўғарак жаҳонни узук деб билсак,
Шаксиз, унинг кўзи — гавҳари ҳам биз.

Умар Ҳайём.

* * *

Ёмон одам йўлдошини қаритар

* * *

Одам — темирдан қаттиқ, гулдан — нозик.

Ўзбек мақоллари.

* * *

Ерни гўзал қилгани сайин
Гўзал бўлар ўзи ҳам инсон.

* * *

Одам кўринишда бир-бирига ўхшайди гўё,
Лек, ҳар кишида ўзига хос қалб, ақл муҳайё.
Кўкдаги юлдузлар ҳам сиртдан бир-бирига ўхшаш
Аммо аслида-чи, ҳар бирининг ўзи бир дунё.

Ўзбек ҳикматлари.

* * *

Тўрт гуруҳнинг синалиши тўрт вақтда бўлур: ботирлар шижоати уруш кунларида; аминлар лафзи олмоқ ва бермоқда; хотин ва фарзанд вафоси уқубат ва ҳожат кунларида; дўстлар сифати меҳнат ва машаққат чоғида.

* * *

Абадий яхшиликка интилмовчи ва фақат худбинлик қилувчи киши афеусга сазовор аҳмоқдир. Ҳаётни еб-ичиш, ухлаш ва лаз-ват кўришдан иборат деб билган кишининг ҳайвондан нима фарқи бор?

Ҳинд ҳикматлари.

* * *

Ёмон одамнинг дўсти бўлгунча, яхши одамнинг душмани бўлиш афзал.

Япон мақоли.

ҲАЛОЛ ВА ПОК ВИЖДОН БЎЛ!

Агар киши ҳалол меҳнат қилса, ҳамиша яхшироқ меҳнат қилишга интилса, эртами-кечми у шон-шуҳрат қозонади.

Поль Лафарг.

* * *

Кимки виждонсиз эрур, қилма уларни эҳтиром,
Тузни қадрин билмаган хоинлара йўқдир таом.

Мутриба.

* * *

Софлигингни сақлаб қолиш учун жуда катта маҳорат керак!

М. Е. Салтиков-Шчедрин.

* * *

Гар очликдан берса ҳам мард жон,
Етимлар ҳақин емагай ҳеч қачон.

Саъдий Шерозий.

* * *

Сен, улуғ ва машҳур бўлмасанг ҳам ҳечқиси йўқ. Сен, пок виждон меҳнаткаш ва одобли киши бўлганинг билан фахрлан. Ҳар қандай керакли нарсани яхши қилишда катта хурсандчилик бор. Ахир, бу жуда муҳим — ҳаётни муносиб тарзда ўтказиш жуда муҳим.

И. Ф. Смольянинов.

* * *

Бу оламда кишиким пок қалбу соф ботиндир,
Ҳамиша фикр кунжида қаноат бирла сокиндур.

Табибий.

* * *

Бир ҳаром лукма деб, минг ҳалол лукмани йўқотасан.

* * *

Ҳалоллик бозорда сотилмас.

Арман мақоли.

* * *

Виждондан бўлак ҳамма нарсани сув билан ювиб тозалаш мумкин.

Грузин мақоли.

* * *

Туяга юк азоб беради, одамга — виждон.

Қорақалтоқ мақоли.

* * *

Тўнинг ямоқ бўлса ҳам,
Дилинг ямоқ бўлмасин.

* * *

Тортинчоқ киши самимий ва покдил бўлади.

* * *

Ҳалол меҳнат инсонни улуғлайди.

* * *

Одамнинг хусни — инсоф
Қалблар бўлсин доим соф.

* * *

Ҳалол топган пулингга, олиб есанг ошу нон,
Шундагина иштаханг очилади бегумон.

* * *

Ҳалол меҳнат ҳаётинг зийнатидир, асти ор этма!

* * *

Кўз учиман кўзлама,
Кўзларингга зўр келар.
Тил учиман сўзлама,
Ўзингга зарар келар.

* * *

Ошинг ҳалол бўлса, кўчада ич.

Ўзбек мақоллари.

* * *

Уялишни билган оқ кўнгил бўлади.

* * *

Чиройли товус ўз парларини эҳтиёт қилар,
Виждонли киши ўз шону-шарафини сақлар.

Хитой мақоллари.

ТЎҒРИГА РАҲМАТ ДЕГАЙ ЭЛ

Ёлгон-эгриликка ўрганма асло,
Жаҳон тўғриликдан бўлмишдир барпо.

Абдушукур Балхий.

* * *

Қайда рост иш, ўша ерда покиза нон,
Мана қайда чин зарбдорлик ҳалол виждон!

Ғафур Ғулом.

* * *

Тўғрини де, тўғрини кўр, тўғри юр,
Тўғри эшит, тўғри гапир, тўғри тур.

Абдурахмон Жомий.

* * *

Тўғри ҳар офатдан кутилиб кетар,
Масал бор: «Тўғрилар мақсадга етар».

К. Биноий.

* * *

Тилинг била кўнглингни бир тут, кўнгли ва тили бир киши айтган сўзла бут.

* * *

Тилки фасеҳ ва дилпазир бўлғай, хуброқ бўлғай агар кўн-гул била бир бўлғай.

Алишер Навоий.

* * *

Тўғрилик учрамас ҳечам балога,
Сарв қуриса ҳамки ярар асога.

Сайидо Насафий.

* * *

Эгрилик ҳосили — қабоҳат эрур,
Тўғрилиқ ҳосили — саодат эрур.

А. Санойӣ.

* * *

Тўғрига раҳмат дегай эл, эгрига лаънат дегай,
Тўғрининг қалби чароғу, эгрининг қалбида доғ.
Эгрига бўлсанг яқин, эл эгри кўргайлар сени,
Эгри кўзгу қайда кўрсатгай бировни тўғри-соғ.

З. Ҳабибий.

* * *

Тўғри кўргучи етар поклик ила мақсадга,
Эгри кўргучи тушибдир тамаи хом ичра.

Ҳофиз Шерозий.

* * *

Жаҳонда ҳаммадан тўғрилиқ аъло,
Эгриликдан ёмон борми ҳеч бало.

А. Фирдавсий.

ИНСОНПАРВАРЛИК — УЛУҒ СИФАТ

Раҳм-шафқат қилиш, меҳрибонлик, инсон фарзандини ўз бағрим деб тушуниб, уларга ҳам ўзини аягандек аяб қараш — буларнинг ҳаммаси юрак ишидир.

* * *

Одамгарчилик кишининг қалбида бўлади, қалбингни пок сақла.

* * *

Ибратни яхшидан олган яхши.

* * *

Чин инсон ортдан сўзлаб кулиб юрмас.

* * *

Яхши-ёмонни кўриб ибрат олмоқ — ҳаётда сени йўлдан озишдан эҳтиёт қилади.

* * *

Дунёдаги барча мавжуд ходисаларнинг сирини ҳеч бўлмаса юзакироқ бўлса ҳам билмаслик

— бу одамгарчиликдан эмас.

Абай.

* * *

Дунёда одамгарчиликни билмайдиган арбобдан мадад кутиб, умрингни зое ўтказма.

А. Бедил.

* * *

Инсондаги ҳамма нарса — инсонлар учун.

А. М. Горький.

* * *

Ҳеч кимни ёқтирмайдиган киши, ҳеч кимга ёқмайдиган кишидан бахтсизроқдир.

Ф. Ларошфуко.

* * *

Халқимга бир нафим тегмагаи кунни,
Умрим ҳисобига қўша олмайман.

Маъсуд Саъд Салмон.

* * *

Одам бўлиб одам қадрин билмаган,
Кишилардан ўтлаб юрган мол яхши.

* * *

Одам бор, минг туман едирсанг оздир,
Бордир одам, еган нонига тенгмас.

* * *

Отилган ўқ тошдан қайтмас,
Мард номардни одам демас.

Махтумқули.

* * *

Одам ўлғон, зеби-зоҳирдан демас,
Кимки андин фахр этар одам эмас.
Менга не ёру не ошиқ ҳавасдир,
Гар мен одам ўлсам — ушбу басдир.

Алишер Навоий.

* * *

Яхшиларни ҳам, ёмонларни ҳам унутмангиз! Ўзи учун ва сиё учун ҳалок бўлган кишилар ҳақидаги шаҳодатларни чидам билан тўплангиз!

* * *

Одамгарчилик вазифасини адо қилиш учун мард юрак керак. То одамларнинг ҳаммаси чинакам инсонлик даражасига етмагунча бу юрак ишдан тўхтамаслиги керак.

* * *

Воқеалардан ҳам кўра одамлар ҳақида кўпроқ сўзлаш керак. Ҳаммадан муҳими — одамлар.
Ю. Фучик.

* * *

Мен одамлар учун яшайман!
Қудратим — шундадир.
Фаҳрим — шундадир.
Дўстларим— иқболим, баҳтим шундадир.

Нозим Ҳикмат.

* * *

Киши бўлмаса маънидин хабардор,
Ани одам дема, де нақши девор...

Хувайдо.

Ожиз кишини кўтариб қўймоқ унча катта иш эмас,
Кўтариб қўйгандан кейин унга мадад ҳам бериш керак.

В. Шекспир.

* * *

Биров бутун бир боғни ҳадя қилади,— бошқа биров эса, бир бош узум ҳам бермайди.

Арман мақоли.

* * *

Қул бўлиш осон, одам бўлиш қийин.
Берсалар— ол, сўрасалар — бер.

Грузин мақоли.

* * *

Агар сен чин инсон бўлсанг, пўлатдай маҳкам бўл.

Қирғиз мақоли.

* * *

Яхшидан етар шарофат,
Ёмондан етар касофат.

Тоғжик мақоли.

* * *

Миннатдорлик айтиш эзгу эҳтиёж,
Бахтдир — инсон очса инсонга қулоч.

Ўзбек мақоли.

КИШИ КИШИГА — ДЎСТ

Агар дўсгим кўп бўлсин десанг, ҳеч кимга душманлик қилма, ҳамда... ўзингга оро берма,
мақтанма ва ўзингни бировдан ортиқ санама!

* * *

Бир-бирингни ҳурмат этгил, иззат атгил,
Турмагин бир-бирингдан қўрқиб, чўчиб.

* * *

Чин дўстлик, суҳбатдошлик улуг ишдир.
Чин дўстни кўнгли очик кимса топар.

* * *

Дўст бўламан деган киши бер демасдан дўст бўлса, тинч-тотув яшаса... яхшп бўлали.

* * *

Беғараз, иноқ бўлгин чин кўнгилдан.

* * *

Бир ерда бирга юрсанг бошинг қўшиб,
Бир-бирингга сўзлагин қалбдан жўшиб,

Абай.

* * *

Агар дўстлик савдо-сотикқа ўхшаб, эҳтиёжга қараб ахтарилса, зарурат туғилмаган чоғда
дўстни назарга илмай, ташлаб кетилса, бу қандай дўстлик бўлди энди!

АбуАли ибн Сино.

* * *

Дўст дўстига жонин қилади қалқон,
Дўстдан ҳам яхшироқ борми ҳеч инсон?
Икки нарса дилдаги ғам офати:
Дўст дийдори, доно киши суҳбати.

Абдушукур Балхий.

* * *

Ким агар дўстлар билан якдил бўлур,
Барча мақсуди анинг ҳосил бўлур.

Фаридиддин Аттор.

* * *

Инсон хато қилиш хусусиятига эга ва шунинг учун ҳам унинг дўстлари бор.

И. В. Гёте.

* * *

Дўст учун жонингии фидо айлагин,
Аммо душман киму, дўст ким, сайлагин!

* * *

Дўстига агар қўшилса дўст-ёр,
Орзу оғочи бўлур ҳосилдор,
Орзу ва умед калиди дўст-ёр,
Ишрат била айши бўлди пойдор.

Абдурахмон Жомий.

* * *

Хотиринг топса ғубор дўстингдин асло ранжима,
Душманинг дуосидин аъло эрур дашноми дўст.

Зебинисо.

* * *

Мурувватли дўст — улуғ хазина.

Кайковус.

* * *

Фойдали дўст 3 та ва зарарли дўст 3 та. Фойдали дўстлар — ҳаққоний дўст, самимий дўст ва кўп эшитган дўстдир. Зарарли дўстлар — икки юзлама дўст, хушомадгўй дўст ва маҳмадона

(лақма) дўст.

Конфуций.

* * *

Душман сўзига кирма, эшит дўст сўзин,
Эшитмаса сўзни дўст, дуцшан не дегай.

Бобир.

* * *

Ўзингни бахтли деб санамагин сан,
Тинч, сокин яшасанг бемеҳнат, беғам.
Дўстинг бўлмаса-ю ҳеч кимса билан
Дарду шодлигингни кўрмасанг баҳам.
Майли умр кўргин сен роса юз йил,
Қорсимон оқарсин сочинг ҳам майли.
Дўстлар Даврасида айтаман дадил:
Сен ёруғ дунёга келмабсан ҳали!

Расул Гамзатов.

* * *

Қариндош, номувофиқ ошнодин,
Мувофиқ етти ёт — бегона яхши.

Камий.

* * *

Чин дўстликка ҳасад бегонадир.

Ф. Ларошфуко.

* * *

...Ўзаро ҳурмат бўлмай туриб, ҳеч қандай дўстлик бўлиши мумкии эмас.

А. С. Макаренко.

* * *

Қадрдон дўстингдан юзинг ўгирма.
Борсанг ўз бошига тож этар сени.

Махтумқули.

* * *

Зийрақлар бирла зиндон — гулистон,
Ноҳил қилар гулзорни зиндон.
Кишига соғлом иш — дўстлик қилишдир,

Вафо кўргазмак асли катта ишдир.

Носир Хисров.

* * *

Менинг халким дўстлик, биродарликнинг қадрини билади. У, ўз ҳамсоясини, ўз қўшниларини хурмат қилади. Уларнинг кўнглига ғаш соладиган, ранжитадиган ишни қилмайди. Яхши кунда дўст бўлиш — бу катта афзалият эмас, ёмон кунда дўст бўлиб кўр, дейди.

Ҳамид Олимжон.

* * *

Сенсиз бу жаҳон айши аламдур манга, эй дўст,
Шодлиғи ҳам меҳнату ғамдур, манга эй дўст.

Оттой.

* * *

Ҳамма нарсада мен билан келишаверадиган, бошини силкитиб, мен билан имо-ишора қилиб турадиган дўст менга керак эмас.

Плутарх.

* * *

Тириклик ёру дилдор ила хуштур, —
Тирикликни нетарсан бўлмаса ёр?!
Ўлук сонидан кўр, дема тирикдур
Кишиким, йўқ анга ёри вафодор.

* * *

Кимки санинг айбингни айтур санга,
Шафқат ила лутфу карам қил анга,
Дўстинг улдир, ани таҳқиқ бил,
Ҳарна деса, сўзини тасдиқ қил.

Пошиохўжа.

* * *

Жаҳоннинг шодлиги йиғилса бутун,
Дўстлар дийдоридан бўлолмас устун.
Ҳар қанча бўлса ҳам оламда аччиқ,
Аччиқроқдир доно дўстдан айрилик.

А. Рудакий.

* * *

Мақтаган дўст эмас, алдамчидир.

* * *

Йўлинг устида чоҳ қозилса агар,
Қилур дўст ундан сени бохабар.

* * *

Агар банду зиндонда дўсти ётар,
Киши қайда гулзор сайрин этар.

* * *

Агар тош билан ёвни янчолмасанг,
Болам, лоақал дўст билан қилма жанг.

* * *

Дўст дема гар нозу неъмат устида,
Урса лоф: «дўстимсан, азиз меҳрибон».
Дўст удир — дўстига чўзади қўлин —
Дўсти бўлганида ночор, нотавон.

* * *

Агар дўстини ҳар киши ранжитар,
Унинг душмани балки пўстин шилар.
Агар сен эсанг дўст билан жону тан,
Ғаним емрилур шоҳу илдиз билан.

Саъдий Шерозий.

* * *

Ёреки тегар бировга озори анинг,
Ақл олдида тенгдурур йўку бори анинг,
Ёреки эрур ҳамида атвори анинг,
Қўрмакка ганимат эрур рухсори анинг.

Алишер Навоий.

* * *

— Шулар билан сен туғилгансан
Меҳрингни қўй, юракда сақла.
Булар: Дўстлик, Тенглик, Озодлик —
Деб аталар—шуларни ёқла.

Н. А. Некрасов.

* * *

Бирор кўнгул ғамидан бўлса эрди воқиф дўст,
Не қайғу, душман агар сад ҳазор бўлса эди.

Саккокий.

* * *

Кўрқоқ дўст душмандан хавфлидир, чунки душмандан эҳтиёт бўласан, аммо дўстга ииюнасан.

Л. Н. Толстой.

* * *

Қарама бад назар бирла, бу душман, деб ҳақир айлаб,
Магар бир кун бўлур ул дўст киши, сири ниҳони бор.

Ҳақима.

* * *

Биров.ошно бўлса ёри била,
Борур анда ўз ихтиёри била.

Хиромий.

* * *

Жон бирла молни дўст қилур дўстга фидо,
Сўз тинглагувчи ёрга юз жонни берса кам.

Ҳофиз Шерозий.

* * *

Жасурни жанг синайди, донишмандни — ғазаб, дўстни — муҳтожлик.

* * *

Дўст уйининг йўли ҳеч қачои узоқ бўлмас.

Араб мақоли.

* * *

Олдин борувчи орқадан борувчининг кўприги.

* * *

Дарахт илдизи билан кучли, одам — дўстлари билан.

* * *

Душманнинг душмани — менинг дўстим.

* * *

Орқада турган дўстдан олдинда турган душман яхши.

Грузин мақоллари.

* * *

Ота — хазина, ака-ука — таянч, дўст эса — ҳар икковидир.

* * *

Қалбаки дўст очиқ душмандан ёмон.

* * *

Дўст ортгирмоқнинг ягона йўли — дўст бўлишдир.

Инглиз мақоллари.

* * *

Дўст кўп — бойлик кўп.

Поляк мақоли.

Қўшиининг ери — бегона эмас.

Рус мақоли.

* * *

Яхши ёрни ёмон кунда синамоқ керак.

Тоҷик мақоли.

* * *

Йўлдошини ташлаган йўлда қолади.

* * *

Дўстлик — барча бойликдан афзал.

* * *

Дўст — дўстнинг кўзгуси.

* * *

Кийимнинг янгиси яхши,
Дўстнинг эскиси яхши.

* * *

Айрилмас кўшнингга уятли гап гапирма.

* * *

Ҳадя — дўстлик нишонаси.

* * *

Дўст ачитиб гапирар,
Душман — кулдириб.

* * *

Дўстини ёмонлагандан қоч.

* * *

Бенуқсон дўст ахтарган — дўстсиз қолар.

* * *

Дўстлик синовларда чиникади.

* * *

Саволни жавобсиз қолдирма,
Дўстни — эътиборсиз.

* * *

Дўстинг билан сирдош бўл,
Қилган ишига қўлдош бўл.

* * *

Кўнгилни дўст кўтарар.

* * *

Чин дўст — туғишганинг билан тенг.

* * *

Қаторда норинг бўлса,
Юкинг ёрда қолмайди.

* * *

Дўстингнинг ютуғи — сенинг ютуғингдир.

* * *

Кўчқор бўлар қўзининг пешонаси дўнг бўлур,
Оға бўлур йигитнинг пешонаси кенг бўлур.

* * *

Дўстларингни шодмон қилиб кўнгил ол.

* * *

Арпа-буғдой бир кунингга ярайди,
Содик дўстинг ўлгунингча ярайди.

* * *

Бевафо дўстдан таёқ яхши,
Бебахра гулдан япроқ яхши.

* * *

Чин дўст юракдан сўзлар.

* * *

Дўстсиз бошим — тузсиз ошим.

* * *

Дўст сўзини ташлама,
Ташлаб бошинг қашлама.

* * *

Ошнам — белбоғим.

* * *

Гумон дўстни дўстдан ажратар.

* * *

Бемехр қариндошдан,
Мехрибон дўст яхши.

* * *

Сояга ўхшаган дўстдан яхшироқ,
Кишининг қўлида йўнмаган таёқ.

* * *

Йиқилганда бўлмаса тирак,
Вафосиз дўст нимага керак.

* * *

Кимки оро кирмас жонингга,
Шерик бўлмасин у ширин нонингга.

* * *

Дўстингга қўшиқ айт,
Мехрингни қўшиб айт.

* * *

Якка ўзи ўзган илғор эмас,
Бошқаларни ҳам эргаштирган илғор.

* * *

«Ҳайт» — деган туяга мадад.

* * *

Сўзимиз, ваъдамиз, аҳдимиз битта,
Дўстликда яратган бахтимиз битта.

* * *

Кўшни келди — кўмак келди.

* * *

Кўшнинг тинч — сен тинч.

* * *

Ўзбек мақоллари.

Дўст билур захарларингни шакар,
Дўст билур айбларингни хунар.

Ҳинд мақоли.

* * *

Дўстлар яхшироғи ҳар вақт ҳамдамларни ўз шафқати сояснда тутар ва карам эшигини улар юзига очик қўяр, тилақларин ва ҳожатларин юзага чиқарар.

* * *

Оқил киши донога, олижаноб, рўстгўй ва хушхўйга дўст бўлур, ёлғончи, хиёнатор ва фосикдан қочар.

* * *

Кишилар муносабати ихлос ва вафодорлик билан сайқал топса ва ҳамжиҳатлик сарчашмасидан парвариш топса руҳий роҳатдир ва ишлар зафарли тугалланур.

* * *

Бермоқ ва олмоқ, сир айтмоқ ва эшитмоқ, зиёфатда бўлмоқ ва зиёфат бермоқ — шудир дўстликнинг олти шарти.

* * *

Кучли дўстлар фойдали, бироқ, ожиз дўстдан ҳам наф имкони бор.

* * *

Фаровонлик истасанг, бахтлиқ бўлганигда ҳам дўст-ёр орттириб ол. Денгиз тўлиб-тошса ҳам дарё сувига муҳтождир.

Ҳинд ҳикматлари.

* * *

Дўст кишини бир йилда ҳам топиш осон эмас, аммо уни бир лаҳзада йўқотиб қўйиш мумкин.

* * *

Ҳақиқий дўстлик — сувдек зилол,
Қалбаки дўстлик — туз қўшилган асал.

* * *

Яхши дўст — чинакам тилла.

МАРДЛИКНИ ҚЎЛДАН БЕРМА

...имоним комилки, ғалаба меваларини терганлар эмас, жанг майдонида қолганлар ғолибдир.
А. М. Горький.

* * *

Ҳар нарсада камол бўлсин намоён.

М. Ю. Лермонтов.

* * *

Номард душман кўрса, ғуссадан ўлар.

* * *

Номард юрар мудом ўлимдан қочиб.

* * *

Номард фойда топса, қўнглин тор айлар.

* * *

Номард ўз уйида мардга сўз айтар.

* * *

Номардга юз тутсанг, ишинг ундирмас,
Итдан суяк кутган—итдан фарқ қилмас.
Тулки ўзин кунда бир бор тўйдирмас,
Оч бўлса ҳам, маъкул шерга юз тутсанг.

* * *

Ҳақиқий эр юз ўгирмас балодан.

* * *

Ҳаргиз ўз сўзингдан қайтувчи бўлма.

* * *

Қўркма номардларнинг кўп деб сонидан,

Қора кўрса, бари кечар жонидан.

* * *

Мард йигит бўлсин қардошинг,
Бўлмаса тинч қолмас бошинг.

* * *

Мард бўларман десанг, мардга ҳамроҳ бўл.

* * *

Эр йигитнинг мард йўлдоши керакдир.

* * *

Мард улдирки, бўлсин кўнгли раҳмли,
Кўкраги кенг бўлсин, ўзи фаҳмли.

* * *

Мард боласи йиғин кўрса, йўл бошлар.

* * *

Марддан тилак этсанг, айтар: «хўп, бўлар!»
Бир ҳамладан етмиш бало даф бўлар.

* * *

Мард йигитнинг иши суҳбат — соз бўлар,
Кўнгли қиш бўлмайин, доим ёз бўлар.

Махтумқули.

* * *

Кимгаки, эрлик асари ёрдир,
Бир демас, ар қилгани минг бордир.

* * *

Тулки ва ит кулги эшигин очар,
Шер кўрингач, улус андин қочар

* * *

Эр кишига хилъат ила не шараф,

Дурға не нуқсон йироқ ўлса садаф,
Қайси чибин қисвати зарқордур,
Еридурур қайдаки мурдордур.

Алишер Навоий.

* * *

Мард элиға ўзгача ойин керак,
Қавлигау феълига таҳсин керак.

Нишотий.

* * *

Киши қилгунча бўйнин сифлага хам,
Фано бўлсин чиқормай оғзидин дам.
Киши бўлгунча дуннонига муҳтож,
Сафар этсин адам мулки аро оч.

Нодир.

* * *

Номард ит кабидир, мард буюк дарё,
Дарё ит дамидан ҳеч мурдор бўлмас.

Паҳлавон Маҳмуд.

* * *

Гуноҳсиз киши сўзга ботир бўлур.

Саъдий Шерозий.

* * *

Агар ўлсак, ки мардона ўлоли.

* * *

Аё дўстум, букун мардона бўлғил,
Сўзингдин тонмағил, шерона бўлғил...

* * *

Киши мардоналардек нўлға кирса,
Ул ишдин тонмаён йўлинда ўлса...

Сайёдий.

* * *

Ҳама ранжи ганж узра мардона мард,

Адў¹ хилини қилғуси гард-гард.

* * *

Бу оламда эр қадрини эр билур,
Чу олтин қадрини заргар билур.

* * *

Дарёйи амиқ² аро ўзимни уройин,
Ё ғарқ бўлойин, ё гуҳар келтуройин.

А. Фирдавсий.

* * *

Киши мардлиғдин агар урса лоф,
Керак қилмаса ваъдасига хилоф.

Хиромий.

* * *

Эмас мардлик — турғонни йиқса Ниши,
Агар келеа қўлдин, йиқилғонни турғуз.

Мунис Хоразмий.

* * *

Эр эсанг эрдек юрагинг тишлагин,
Кечган эранларнинг ишин ншлагин.

* * *

Эр назариндин очилур эл кўзи,
Эр нафаси бирла юрур эр сўзи.

Ҳайдар Хоразмий.

* * *

Юз номарддан юз қайтар,
Бир мардни ҳар ким мақтар.

* * *

Номарддан ёрдам сўрама, юзингга солади.

* * *

---

¹ Адў — ғам, кулфат.

² Амиқ — жўшқин.

Ваъдага вафо марднинг иши,
Ваъдасиз — субутсиз киши.

* * *

От тепкисини от кўтарар.

* * *

Арслоннинг ўлиги — сичқоннинг тириги.

* * *

Марддан лой-гил қолса, номарддан дилозорлик қолур.

* * *

Эр бошига иш тушса, ўтук чечмай сув кечар,
От бошига иш тушса, сўлук бирла сув ичар.

* * *

Ботирдан яхши иш қолар,
Донодан — яхши сўз.

* * *

Овчининг зўри шер отар,
Йигитнинг зўри ер очар.

* * *

Экин экар ҳар киши,
Сув келтирар мард киши.

* * *

Эрман ёғочининг эгилгани—сингани,
Эр йигитнинг уялгани — ўлгани.

* * *

Ботирлик — мангулик.

* * *

Ўзингни эр билсанг,
Ўзгани шер бил.

* * *

Ботир топса, барча ер,
Бахил топса, босиб ер.

* * *

Йигит сўзидан, арслон изидан қайтмас.

* * *

Ким мард бўлса сўзига,
Ойдир она кўзига.

* * *

Ўттизида эр атанган,
Қирқида шер атанар.

* * *

Майдонда синалган — элда азиз.

* * *

Ботирдан ўлим ҳам кўрқар.

* * *

Бузилган ишни ботир тузар.

* * *

Ботир ўлса, номи қолар,
Номард ўлса, нимаси қолар.

* * *

Ҳар кунги ваъзхонликдан, бир кунги жонбозлик яхши.

* * *

Мардни меҳнат енголмас.

* * *

Тилингни ботир қилма.

Ўзингни ботир қил!

* * *

Номарднинг хотини бўлгунча,
Марднинг беваси бўлган яхши.

* * *

Сал нарсага йиғлаб кўздан ёш тўкма,
Доим мағрур юргин, ироданг букма.
Чок этиб ёқангни ўз қўлинг билан,
Бировнинг игнаю ипи-ла тикма.

* * *

Мард бир ўйлар,
Номард юз ўйлар.

* * *

Олис йўл отни синайди,
Оғир йўл мардни синайди.

* * *

Эрнинг сўзи битта.

Ўзбек мақоллари.

* * *

Ҳосил кўплигидан дарахт шохи эгилар, яхши сифатлари учун мард киши кўп вақт азоб-укубатга дучор бўлар.

Ҳинд ҳикмати.

Қарчигай катта илонни чўқиб ўлдиарар,
Қарға эса кичкина илондан ҳам кўрқар.

* * *

Кучли оловда ҳўл ўтин ҳам ёнар,
Жасур армияда кўрқоқ ҳам жангга кирар.

Хитой ҳикматлари.

РАҲБАР ВА СИЁСИЙ АРБОБ — ХАЛҚ ХИЗМАТКОРИ

Ўрмонда улкан чинорни учратиш мумкин, лекин унинг улуғворлиги чинорнинг ўзигагина

хос бўлмай, балки у ўсиб вояга етган унумдор заминга боғлиқдир; ҳолбуки, у қирратош, тошлиқ ёки бошқа яроқсиз заминда ўсганида эди, нозиккина ва кучсиз бўлиб ўсган бўлур эди.

Х. Абовян.

* * *

Кимки истаса салтанат саходир анга шарт,
Ҳар ваъдаки айласа, вафодир анга шарт.

Алишер Навоий.

* * *

Қурашдан қўрқмай, ўз куч-ғайратини жамият тараққиёти йўналишига мувофиқлаштириб олиб боришни билган кишигина фойдали арбоб бўла олади.

Г. В. Плеханов.

* * *

Улуғлар мусофирни севса агар,
Улуғ номларига бу олам тўлар.

* * *

Улуғлар учун эиг муҳим шарт эрур,
Кичик кимлигин билмоғидир зарур.

* * *

Улуғлик бўлса лозим айла эҳсон,
Надин унсин экин, гар сочмасанг дон.

Саъдий Шерозий.

* * *

Сабру чидамли бўлолмасанг ва қаҳр-ғазабни жиловлай олмасанг, сени сиёсатдон деб айтиш мумкин эмас.

Стендаль.

* * *

Бошлиқ бўлиш осон,
Бошламоқ қийин.

Қозоқ мақоли.

* * *

Йўлдошсиз эр йўлдан адашар,
Доҳийсиз халқ йўлдан озар.

* * *

Улуғ бўлсанг камтар бўл.

Қирғиз мақоллари.

* * *

Рахбарлар келиб-кетаверади, халқ қолаверади.

Рус мақоли.

* * *

Бир яхши рахбар мол, пул ва зардан афзал.

* * *

Улуғлик асоси илм ила адаб, на наслу насаб.

Тоҷик мақоллари.

* * *

Минг ишчига бир бошчи.

* * *

Катта дарахтнинг сояси ҳам катта.

Ўзбек мақоллари.

* * *

Дунёда қолдими кўрмаган нарсам!..
Кўрдим деб гердайма, на кўрибсан кам
Бир одам кўнглини овлай олдингми,
Инсоннинг қалбидан борми кенг олам.

Ўзбек ҳикмати.

* * *

Катта дарахт ўзгаларга соя берар, ўзи эса офтобда турар, ва у, ўзи учун эмас, бошқаларнинг ҳузур-ҳаловати учун мева берар.

* * *

Ҳар арбобким ўз роҳатин кўзлаб, элни банд ва балога йўлиқтирса, кўп ўтмай ишрати тийра³ ва давлат дидаси хира бўлгай.

---

³ *Тийра* — бу ерда аччик, захар, қоронғу маъносида.

* * *

Давлат арбоби ёлғон ва бўхтон сўзларни эшитса, ҳақ ва чин сўзни ҳам эшитмоғи лозим. Хукм чиқармоқ айбдорнинг сўзини эшитгандан кейин бўлур. Бинобарин, юрак азобини адолат табибига кўрсатмоқ лозим.

* * *

Ўзгаларнинг ҳузур-ҳаловати учун ариқлар оқар, ўзгалар манфаати учун сигирлар сут берар, ўзгалар фойдасига дарахтлар мева берар, ўзгаларнинг ҳузур-ҳаловати учун яхшилик қилувчи кишилар яшар.

Ҳинд ҳикматлари

* * *

Кимни ёмон кўрсанг, унинг яхши фазилатларини ҳам кўра билишинг керак. Кимни яхши кўрсанг, унинг ёмон хислатларини ҳам кўра билгин.

Хитой ҳикмати.

ВАФО ҚИЛМОҚ МАРДНИНГ ИШИ

Ҳар кимки вафо қилса, вафо топгусидир,
Ҳар кимки жафо қилса, жафо топгусидир.

М. Бобир.

* * *

Кишиким ваъдае қилса бировга,
Етурса ваъдасин поёна яхши.

Камий.

* * *

Кишиким йўқтурур меҳру вафоси,
Агар хуршеддур андин не ҳосил?

Лутфий.

* * *

Номард кимдир, билар бўлсанг,
Не айтмасанг, дер: «бош устига!»
Уни синаб кўрар бўлсанг,
Ҳеч топилмас иш устида.

Махтумқули.

* * *

Улки буюриб, ўзи қилмағай ва ҳеч кимга фойда ва асар анинг сўзи қилмағай.

* * *

Ким қилди қатигликда вафодош сенга,
Ул бўлди ҳабиблар ичра қўлдош сенга.

Алишер Навоий.

* * *

Дунёда ҳам машаққат, азоб тортмайин десанг,
Аҳдингда тур, сўзингни ботирма заҳар аро.

Ҳофиз Шерозий.

* * *

Содик киши садоқатни қўлдан бермайди, сотқин хоинлик қилади, қаҳрамон охиригача курашади. Ҳар бир кишида куч ва зайфлик, мардлик ва кўрқоқлик, қатъийлик ва иккиланиш, поклик ва ифлослик бор... Ё у ёқлик, ё бу ёқлик бўлиш керак.

Ю. Фучик.

* * *

Эрур ҳар кимса атворига лойиқ,
Басо кўптурки ўз қавлига содиқ.

Хиромий.

* * *

Вафо қилган кишиларга вафо қил.

Хоразмий.

* * *

Ҳеч хиёнат бевафоликдан ёмонроқ бўлмас.

Тоҷик мақоли.

* * *

Ваъдада турмоқлик — мардлик белгиси.

Ўзбек мақоли.

МУРУВВАТ ҚИЛ, КЎНГИЛНИ ОВЛА

Агар истамассан дилинг ранжишин,
Дили ранжиганларнинг овла дилин.

* * *

Эшикингга келганни сен этма хор.

Саъдий Шерозий.

* * *

Ўзингдан пастга айла кўп тараҳхум,
Карам қил учраса ҳар қайси мазлум.

Сайқалий.

* * *

Бир ғариб кўнглини қилолсанг шод —
Яхшидир ер юзин қилгандан обод —
Лутфинг-ла бир дилни қул қила олсанг
Афзалдир юз қулни қилмоқдан озод.

Умар Ҳайём.

* * *

Қачонким шод эсанг ғамгина раҳм эт,
Агар султон эсанг мискина раҳм эт.
Хоразмий.

* * *

Бир мурувватли киши халқнинг ҳамма ташвишларини ўз зиммасига олар, бошқа бир «олижаноб» киши бутун чорвани еб қўяр.

Қирғиз мақоли.

* * *

Олижаноб кишидан илтимос қилсанг тилақларингни бажо келтирар, мурувватсизга мурожаат қилсанг қовоғин солар.

Туркман мақоли.

* * *

Ранг кўр —ҳол сўр.

* * *

Мурувват эгаси зулм қилишни истамайди.

* * *

Сувга солсам, кўгармас мисқол темирни,
Олтин билан олиб бўлмас қолган кўнгилни.

Ўзбек мақоллари.

ЭНГ ЯХШИ ЛИБОС — КАМТАРЛИК

Ҳар қандай ишга ортиқча тантанабозлик билан киришмаслик лозим: ишнинг хотимасинигина тантана билан байрам қилиш керак.

И. В. Гёте.

* * *

Камтар бўл, барчани этгил баҳраманд,
Сенинг ҳам мартабанг бўлғуси баланд.
Уруғ аралашиб аввал тупрокқа,
Сўнгра бўй чўзади осмон-фалакка.

* * *

Димоғингни кўтарма, бўлмайин десанг оёқ ости,
Қамиш кеккайгани учун бўйра бўлди-ю, ҳамма босди.

Абдураҳмон Жомий.

* * *

Жаҳонда камсухан ким бўлди, асрори нихон бўлди,
Кимеки сўзлади кўп, билки расвойи жаҳон бўлди.

Завқий.

* * *

Аҳли маъни гуруҳида зинҳор,
Ҳеч ор айлама гадолиғдин.
Ким буларга гадолиғ ортукдир,
Аҳли суратга подшолиғдин.

Алишер Навоий.

* * *

Камтарлик — кишига зебу зийнатдир. Соддалик — тарбия-да, ўзини тута билишда, кишиларга хурматда бўлишда, покизаликда, қаноатда ўзини кўрсатадиган баланд ахлоқий маданиятдир.

П. Филонович.

* * *

Кишида унга хушомад қилувчиларга нисбатан димоғдорлик билан, унинг олдида тиз

чўкмайдиганга нисбатан хурмат билан муносабатда бўлиш табиати мавжуддир.

Фукидид.

* * *

Одам бўламан десанг, камтарликни одат қил.

* * *

Ёғ хумчаси тошидан маълум.

* * *

Оғир тошни сув элтмас.

* * *

Янгисин оларсан эскирса рўмол,
Кўйлак янгиланар кетса оҳари.
Аммо обрўйничи, асра жон мисол,
Обрўй сотилмайди, йўқдир бозори.

Ўзбек мақоллари.

* * *

Энг баланд минора ҳам ердан бошланади.

* * *

Доно бўлмай туриб, камтар бўлиш мумкин,
Камтар бўлмай туриб, доно бўлиш қийин.

Хитой мақоллари.

* * *

Кўп билиб, ўзини билимдон қилиб кўрсатмаслик — ахлоқий баландликдир. Кам билиб, ўзини билимдон қилиб кўрсатиш — касалликдир. Шу касалликни билиб олганимиздан сўнг, биз ундан қутила оламиз.

Лао-Цзи.

ЯХШИЛИКНИ ҲЕЧ ВАҚТ ҚЎЙГУЧИ БУЛМА

Бировнинг бир томчи кўз ёшини қурита олган киши жанг майдонида қаҳрамонлик кўрсатган кишидан кўра баходирроқдир.

Д. Байрон.

* * *

Киши яхшилиги ишидан маълум,
Яхши йил баҳору кишидан маълум.

К. Биноий.

* * *

Ҳар кимдан яхши қоида қолган бўлса, анинг била амал қилмоқ керак, агар ота ёмон иш қилғон бўлса, яхши иш билан бадал этмоқ керак.

* * *

Яхши киши кўрмагай ёмонлиғ ҳаргиз,
Ҳар кимки ёмон бўлса жазо топғусидир.

М. Бобир.

* * *

Эслик одам сўз бошламас «мен» билан.
Махтумқули.

* * *

Етмагай аълоға аднодин шикаст,
Бўлмагай ашроф хас олдида паст.

* * *

Юқори ўлтурурни ким тиласа,
Кишилиқдан ани йироқ билгил...

НОМУС БИЛАН ОР ҲАМ КЕРАК

Ор-номусга соқчи бўлар ақл ҳар дам.

Абай.

* * *

Ўзимизникини ерларга уриб,
Четникини роса мақтовчилар бор.
Ҳамма нарсамизни ёмонлаб туриб,
Нонимиз ейишдан қилишмайди ор.

С. Михалков.

* * *

Бедов от туёғидан тойиларми?

Мард йигит тўғри йўлдан қайриларми?
Номуси, орияти бор йигитлар,
Ёри деб, тукқанидан айриларми?

* * *

Бор-борини ейди,
Уятсиз — орини ейди.

* * *

Орли одам ишда ҳеч имилламас,
Дўстлар танқид қилганда жирилламас.

* * *

Мол сақлама, ор сақла.

* * *

Эр йигитга икки номус — бир ўлим.

* * *

Ориятсиэ одамдан қоч!

* * *

Уят — ўлимдан қаттиқ.

* * *

Ўзи юзсизнинг сўзи тузсиз.

* * *

Тоғ бошида қор бўлар,
Эр кишида ор бўлар.

* * *

Ҳаёсизга ҳар кун ҳайит.

* * *

Бетамизда бет йўқ,
Безорида уят йўқ.

Ўзбек мақоллари.

* * *

Сўралдиким, не нима дурким фойдаси барча халойикқа етар, дедиларким: ёмонларнинг йўқлиғи.

* * *

Агар яхшилик кимга афъолдур,
Жазоси анинг ганжи иқболдур.

* * *

Даврон элининг жисмида ҳам жон бўлғил,
Ҳам жонлариға мояи дармон бўлғил.

Алишер Навоий.

* * *

Қўлингдан келганча яхшилик қилғил,
Жаҳонда сенга шул меҳр қолади.

* * *

Шамдек бўл, шамни кўр қуйиб қалбу тан,
Ўзгалар базмини қилади равшан.
Булут бўл, сув бериб қуйганда ёмғир,
Гулни ҳам, хасни ҳам сугорар бир-бир.
Ҳаммага омонлик истагувчи бўл,
Шунда адоватга қолмағай ҳеч йўл.

* * *

Эй, энг яхши одам ким, деб сўраган!
Айтайин ким бўлур энг яхши одам:
Энг яхши одам шу— кимдан халқига,
Қандайдир наф тегар, ҳар куну ҳар дам.

Абдураҳмон Жомий.

* * *

Кўнглунгни арит барча ёмон хислатдин,
Ким яхши қилиғ далил эрур раҳматдин,
Бадхўйлик ул ваҳшат эрур шиддатдин,
Ким элга халослик, ул ваҳшатдин.

* * *

Яхшилик қила олмасанг, борий ёмонлик ҳам қилма. Яхшиликни ёмонлиғдин яхшироқ билисанг, борий ёмонроқ ҳам бўлма. Яхшиликни билмасанг, яхшиларга қўшул, яхшилик теграсида эврула олмасанг, яхшилар теграсида эврул.

Алишер Навоий.

* * *

Яхшилардан харгиз чиқмас ёмонлик,
Асли ёмон бўлса чиқмас яхшилик.

Махтумқули.

* * *

Ўз фойдасидап кўра бошқалар манфаатини кўзлаган кишининг таланти барқ уриб яшнайд.

* * *

Ўзгалар айбига тетик назар сол,
Ўз айбинг кўргандек ундан ибрат ол.

Низомий Ганжавий.

* * *

Хушо оқилки, айлаб яхшилик бунёдини маҳкам,
Ўтар бу дайри фонидин ўзини некном айлаб.

Нодира.

* * *

Беморга малҳамдек ҳаёт бағишла,
Чорасиз қолганга нажот бағишла.

Носир Хисров.

* * *

Ўз нафсини мағлуб этолган марддир,
Ғийбатдан узоқ-узоқ кетолган марддир.
Номард тепиб утар йиқилганларни,
Ожиз кишилар қўлин тутолган марддир.

А. Рудакий.

* * *

Ёмонликка юрмайди яхши киши,
Ўтар яхшилик бирла доим иши.

* * *

Эшитмай десанг охир эл қарғишин,
Мудом яхшилик айла, ол олқишин.

* * *

Тикан боғлама, балки гул боғлагил.

* * *

Қўлимда агар бўлмаса қанд ҳам,
Сўзим бор, шакардан эмас таъми кам.

* * *

Чиқар хожатин ҳамма муҳтожнинг.

* * *

Сийла яхши бошини, бермас зиён.

* * *

Ёмонга тараххум ўзингга ёмон.

Саъдий Шерозий.

* * *

Муҳтожлик куйида бир дилни овла,
Юракка яқинроқ маъкулни овла.
Минг каъба сафари бир дилча турмас, М
аккада нима бор, қўнгулни овла.

Умар Ҳайём

* * *

Тириксен неча яхшилик сори боқ,
Етар коми дилинг бу ишдин фироқ.
Кел, жаҳонни топширмайлик ёмонга,
Бурайлик барчани яхши томонга.
Яхши ҳам, ёмон ҳам қолмас пойдор,
Яхшиси: яхши иш бўлсин ёдгор.

А. Фирдавсий.

* * *

Замона ичра мужаррабдир интиқоми замон,
Ҳамеша яхшия яхши верар, ёмона ёмон.

М. Фузулий.

* * *

Яхши кўшни ёмон биродардан афзал.

* * *

Яхшиликка ҳар ким ҳам яхшилик қила олади, ёмонликка яхшиликни фақат чин инсонгина қила олади.

* * *

Кўшнинг тўй қилса, эшигингни кенг очиб қўй.

Арман мақоллари.

* * *

Ўз эшигингни очиб қўйсанг, бошқаларнинг ҳам эшигини оча оласан.

* * *

Бузиб ташлаш осон, қуриб кўр-чи.

* * *

Яхши чечакка болари кўнар.

* * *

Ҳадя — ҳадя талаб қилади.

Грузин мақоллари.

* * *

Яхши одам қарилнқда ҳам ақлу хушин йўқотмас.

Қирғиз мақоли.

* * *

Кучингни мақтагандан кўра, кучсизларга ёрдам бер.

Рус мақоли.

* * *

Яхшилик қилувчиларни ҳамма халойиқ дўст тутар.
Тоғжик мақоли.

* * *

Яхшилик қилсанг, охирига етказ.

* * *

Мукофотлашга пулинг бўлмаса,
Сийлаб қўйишга қўлинг бўлсин.

Туркман мақоллари.

* * *

Олтин олма, раҳмат ол.

* * *

Эл яхшиликни унутмас.

* * *

Яхши билан юрсанг, етарсан муродга,
Ёмон билан юрсанг, қоларсан уятга.

* * *

Уйинг тор бўлса ҳам,
Кўнглинг кенг бўлсин.

* * *

Сийлагани пул топмасанг,
Сийпагани тилинг бор.

* * *

Ёмондан яхшилик кутма!

* * *

Яхшилик қилмоқлик улуғ фазилат,
Яхшининг қадрига етмаслик — иллат.

* * *

Яхшини кўриб, фикр қил,
Ёмонни кўриб, шукр қил.

* * *

Яхшини мақтаган ярашур,
Ёмонни мақтаган адашур.

* * *

Яхшилик — ерда қолмас.

* * *

Яхшининг қурбони бўл!

* * *

Ўрдак берсанг, ғоз оласан.

* * *

Яхши юрган ерига —
Тинчлик солар элига.
Ёмон юрган ерига —
Ўт қўяди элига.

* * *

Тоза қалбда доғ бўлмас.

* * *

Бермаганга бериб уялтир!

* * *

Ёмонни танқид қилади,
Яхшига тақлид қилади.

* * *

Яхши — яхшини қадрига етар.

* * *

Ёмоннинг яхшиси бўлгунча, яхшининг ёмони бўл.

* * *

Яхшида гина бўлмас,
Ёмондан гина кетмас.

* * *

Олтин ерда қолмас.

* * *

Яхшилик нур келтирар, ёмонлик зулмат.

* * *

Яхши қўшни — ота-она,
Ёмон қўшни — бошга балo.

* * *

Яхшига қора юқмас,
Ёмонга эл боқмас.

* * *

Яхши яхшига ёндоштирар,
Ёмон йўлдан адаштирар.

* * *

Яхшидан — вафо,
Ёмондан — жафо.

* * *

Яхши кўз мардни номарддан ажратар, яхшини-ёмондан.

* * *

Яхши одам ошини ер,
Ёмон одам бошини ер.

* * *

Яхши — хунук либос билан ҳам яхши.

* * *

Яхши билан ўртоқ бўлсанг, яхши йўлга бошлайди.

* * *

Яхши бўлсанг, яшарсан,

Насибангни ошарсан.

* * *

Ёқар ишнинг бошига, яхши келур қошига.

* * *

Ёмонга бош бўлгунча, яхшига йўлдош бўл!

* * *

Икки яхши қўшилса,
Бирини бири қийишмайди.
Икки ёмон қўшилса,
Кенг дунёга сиғишмайди.

* * *

Ёмондан қоч, яхшига қулоч оч!

Ўзбек мақоллари.

* * *

Яхшиликни қадрловчи киши ўзини муносиб сақлар.
Зарарни эсига келтирмай, доимо яхшиликни кузлар.

* * *

Қачон, қаерда, қандай ва нимаики қилмасак — хоҳ яхшилик аа хоҳ ёмонлик — ҳаммаси ҳам ўз мевасин берар.

* * *

Ўз туғилиши, ўз ишлари ва ўз фазилатлари билан ҳеч қандай фойда келтиролмайдиган кишининг фақат номигина бор ва у тасодифан айтилган мутлақо бемаъни сўзга ўхшар.

* * *

Илтижо билан ёрдам сўровчининг ҳимоячиси бўлишдан яхшироқ яхшилик йўқ.

* * *

Сенинг ҳаётинг сенга қанчалик қимматли бўлса, бошқа махлуқларнинг ҳаёти ҳам ўзига шунчалик қимматлидир. Сен қанчалик ўз ҳаётингни эҳтиёт қилсанг, бошқа кишиларнинг ҳаётини ҳам шунчалик эҳтиёт қила бил.

Ҳинд ҳикматлари.

* * *

Бир кишининг ҳаётини сақлаб қолиш етмиш ибодатхона со-лишдан ҳам яхшидир.

Хитой мақоли.

II. МЕҲНАТНИ УЛУҒЛАЙЛИК

МЕҲНАТ — БАХТ КЕЛТИРАДИ

Ҳалол меҳнат ҳеч қайда гуноҳ эмас.

Абай.

* * *

Ҳамма иллатлардан энг ёмони — бекорчиликдир.

А. К. Бакихонов.

* * *

Инсон меҳнат билан фазилатлидир.

В. Г. Белинский.

* * *

Бекор юриш — иллатнинг онаси, ғурбатнинг маконидир.

Д. Верас.

* * *

Меҳнат бизни учта зўр фалокатдан: ғамгинлик, иллат ва муҳтожликдан халос қилади.

Ф. Вольтер.

* * *

Мен меҳнатнинг нималигини биламан: бу ер юзида барча шод-хуррамлик, барча яхшироқ нарсаларнинг манбаидир.

А. М. Горький.

* * *

Не меҳнат бор аниким роҳати йўқ,
Не накбатким⁴ сўнгинда давлати йўқ?

Лутфий.

* * *

Яхши номни меҳнат билан орттириш керак, яхши ном чиройлик сўзлар учун, ваъдалар учун берилмайди, балки меҳнат натижаси учун, меҳнатга астойдил қўйилган меҳр учун берилади.

И. Д. Леонов.

* * *

---

⁴ *Накбат* — бадбахтлик, омад келмаслик.

Жафо чекмай кишига роҳат ўлмас,
Агар куймас ўтига, жўр урмас.

Чу дехқон чекмаса жавру жафосин,
Емишларнинг киши кўрмас вафосин.

Мажлисий.

* * *

Сиз одамни меҳнат қилишга ҳар қанча мажбур этишингиз мумкин, лекин, агар сиз шу билан бир вақтда уни сиёсий ва ахлоқий жиҳатдан тарбияламасангиз, агар у ижтимоий ва сиёсий ҳаётда иштирок этмаса, бу меҳнат ҳеч қандай ижобий натижа бермайдиган шунчаки нейтрал процесс бўлиб қолади.

А. С. Макаренко.

Бир дирам олмоқ чекибон даст ранж
Яхшироқ андинки биров берса ганж.

* * *

Ўзингни меҳнат куни овутинг,
Не ғам келса даврондин, осон тутинг.

Алишер Навоий.

* * *

Мен керакли ишни қилаяпман, менинг ишимни кутаяптилар, мен фойда келтираяпман деб айтиш ҳуқуқига сазовор бўлинг.

В. А. Обручев.

* * *

Меҳнат барча касалликларни даволайди. Меҳнатдан кўра қувончлироқ нарса йўқ.

Н. Островский.

* * *

Меҳнат — курашдир, кураш — ҳаловатдир.

Ромен Роллан.

* * *

Гар эшак хору бетамиз ўлди,
Юк кўтармак била азиз ўлди,
Гарчи хайвонлар ичрадур адно.
Лек золимдин афзалу аъло.

Саъдий Шерозий.

* * *

Меҳнат тагидадир, эй оқил, ҳар ганж,
Ганж топмас ҳеч кимса тортмас эрса ранж.

А. Фирдавсий.

* * *

Кел эй ғафлатни тарк эт, кўзочиб бахт изла, меҳнат қил,
Белингни боғла, ғайрат бирла меҳнатга муҳаббат қил,
Ўзингни, меҳнатингни ўзга ялқовларга ибрат қил.

З. Ҳабибий.

* * *

Ғайрат: мен тўхтамай жадал юрдим, дер
Меҳнат: экканимни барвақт тердим, дер.
Билим: мушкулларни тез емирдим, дер.
Уч дўстнинг кучидан ўлка баҳра ер.

М. Шайхзода.

* * *

Пул йўқ деб қайғурма, иш йўқ деб қайғур.

Бошқирд мақоли.

* * *

Меҳнат ҳаёт чироғига ёғ қуяди, тафаккур эса уни ёритади.

Инглиз мақоли.

* * *

Кўз ёши тўкиб ариқ қазисанг, кулиб-кулиб сув ичасан.

Қозоқ мақоли.

* * *

Кўп ишловчи кўп яшайди.

Осетин мақоли.

* * *

Олтин ўтда, одам меҳнатда синалади.

* * *

Меҳнат бирла иноқлашсанг,
Тан оғригин кўрмассан.

Тоҷик мақоллари.

* * *

Меҳнатим бор, кадрим бор,
Ҳар ерда обрўйим бор.

* * *

Бирни биров беради,
Кўпни — меҳнат.

* * *

Текиннинг миннати кўп,
Меҳнатнинг зийнати кўп.

* * *

Меҳнат қилиб топганинг,
Қанду асал тотганинг.

* * *

Меҳнатдан дўст ортар,
Ғийбатдан — душман.

* * *

Дарё сувини баҳор тоширар,
Одам қадрини меҳнат оширар.

* * *

Меҳнат қилмаса бўстон қаерда,
Бўстонлар ҳақида дoston қаерда?

* * *

Одам қўли гул — чўлни бўстон қилади.

* * *

Одамни пўстин эмас, иш қиздиради.

* * *

Меҳнатинг — зебу зийнатинг.

* * *

Хазина ғойибдан эмас, меҳнатдан.

* * *

Иш бор ерда — ош бор.

* * *

Ишлаган — хор бўлмас.

* * *

Нон емоқчи бўлсанг, ўтин ташишдан эринма.

* * *

Меҳнат билан ҳар киши етгай муродга.

* * *

Қимирлаган қир ошар.

Ўзбек мақоллари.

* * *

Олдингда улуғ мақсад турган бўлса — меҳнат сенга дам беради.

Эрон ҳикмати.

* * *

Ишла болам! Қарилик сендан ёшлигинг қаерда эди, деб сўрайди.

Югослав мақоли.

ҒАЙРАТ — ҲИММАТ БЕЛГИСИ

Саботлик, талабчанлик, чидамлилик,
Бу ғайратингдан чиқади, билсанг керак.

* * *

Ҳиммат камарини боғлаган ҳамон,
Чумоли енгади шерни бегумон.

Абай.

* * *

Миннатли ош аччиқ бўлур захардан.
Эрда ғайрат бўлса иши қийинмас.

А. Бедил.

* * *

Эл дардига дард кўшади беғайрат.

Махтумқули.

* * *

Агар ҳар киши элга эҳсон этар,
Элидан мудом унга раҳмат етар.

* * *

Сен эҳсон дарахтин кўкартсанг агар,
Терарсан унинг шохидан мевалар.

* * *

Уриб ғаллани ерни қўйма қуруқ,
Бўшашмай туриб тезда сепгил уруғ.

Саъдий Шерозий.

* * *

Бийиклик келди ҳимматдин нишона,
Ки ҳимматсизни паст этди замона.

* * *

Ани англа муфлиски, йўқ ҳиммати,
Чу йўқ ҳиммати, йўқ анинг хурмати.

Алишер Навоий.

Бир оқил дедики: бўлғил валломат,
Ёки валломатга қила кўр хизмат.

Паҳлавон Маҳмуд.

* * *

Ғайрати бор илгари ҳиммат тутар,
Ҳиммату ғайрат била элдин ўтар.

* * *

Ғайрати бор одамини эр дегил,
Ғайрати йўқини қаро ер дегил.

Убайдий.

* * *

Олмоқу бермак била хуштур жаҳон,
Олғину бергинки будур қути жон.

Ҳайдар Хоразмий.

* * *

Ҳимматинг тупроқни олтин айлағай, эй бахтиёр.

Ҳофиз Шерозий.

* * *

Дунё молига ҳарис бўлмаган киши ҳимматлидир.

Араб мақоли.

* * *

Бахт ўтқунчи, ҳаёт ўткинчи, кишининг тани ва ёшлиги ҳам ўтқунчи; аммо олийҳимматлик ва шуҳрат абадийдир.

Ҳинд ҳикмати.

АҚЛ ИШЛАТУ БЎЛ ИДРОКЛИ

Инсон фарзанди бир-биридан кийим-бош билан эмас, балки аксинча, ақли, фазилати, илм-хунари, ор-номуси билан фарқ қилади.

* * *

Агарда сен ҳам ақлли кишиларнинг сафида бўлгинг келса, ҳар куни бир марта, ё ҳафтада бир марта, ҳеч бўлмаса ойда бир марта ўзинга ўзинг ҳисоб бер! Ўтган умрингни қандай ўтказибсан: на илмга, на жамиятга ва на ўзингга фойдали бирор иш қилибсанми?

* * *

Ор-номусга соқчи бўлар ақл ҳар дам.
Ақллилик қора қилни қирққа бўлар.

* * *

Ақл-идрок, илм-хунар — бўлар меҳнат билан топиладиган ва камол топадиган нарса.

* * *

Уйламоқ ҳам яхши нарса. Аммо кўп ўйлаб, хаёлпараст бўлишлик ҳам ярамайди.

* * *

Киши эшитган нарсасини унутмаслик учун тўртта шарт бор: аввало, бунинг учун зеҳнли бўлмоқ керак, иккинчидан: бир нарсани кўрганда, ё эшитганда — унга чин юракдан ихлос кўйиб, фаҳм-фаросат билан уқиб олмоқ керак; учинчидан: эшитганларини ичида бир неча марта такрорлаб, кўнгилга жо қилмоқ лозим; тўртинчидан: кўнгилга бошқа нарсаларни мутлақо келтирмаслик ва келса ҳам унга заррача эътибор бермаслик керак.

* * *

Инсон учун фақат ақлли бўлишнинг ўзи камлик қилади. Агар у ақлли кишилардан эшитган, билган, кўрган нарсаларини амалда қилса, ёмон нарсалардан ўзини сақласа — шундагина у ақлли, қўлидан иш келадиган, кирови одам десанг арзийди.

* * *

Тандан ҳам ақл ортиқ, биз ана шу ақлга танни бўйсундиришимиз керак...
Абай.

* * *

Одамнинг ақлли деган оти бор,
Одамнинг одамга азиз зоти бор.

Асади Тусий.

* * *

Ақлли маслаҳат олмоқчи бўлсанг—оқилона сўраб билгин.

И. В. Гёте.

* * *

Озгина бўлса ҳам, ўз ақлинг бўлсин.

М. Горький.

* * *

Кимда бўлса ақлу илм ҳам тамиз,
Ақлу дониш ақлин тутади азиз.

Фаридаддин Аттор.

* * *

Ақлнинг кучига ишонмаслик — беақллик.

В. Г. Белинский.

* * *

Ақл-идрок билан бойишга ҳаракат қил, чунки у мол-дунё бойлигидан яхшидир. Ахир, ақл-идрок билан бойликни қўлга киритиш мумкин, аммо бойлик билан ақл-идрокни тўплай олмайсан.

* * *

...ақлни такомиллаштирмак учун ёдлаб олиш эмас, кўпроқ фикр юргизиш керак.

Р. Декарт.

* * *

Ақлни ўғри ҳам олиб кетолмайди, сув ҳам, олов ҳам нобуд этолмайди.

* * *

...Доно бўлмоқ учун билимсиздан ҳам ўрганмоқ керак.

Кайковус.

* * *

Доно ва нодоннинг фарқи биттагина: доно доимо ўйлаб кўриб, онда-сонда гапиради, нодон доимо гапиради ва ҳеч қачон ўйлаб кўрмайди.

В. О. Ключевский.

* * *

Доно бўлишни истасанг, маъноли сўрашга ўрган, диққат-эътибор билан эшит, осойишталик билан жавоб бер ва ҳеч нарса дейиш зарур бўлмаганида гапиришдан ўзингни тий.

И. Лафатер.

* * *

Ҳар қандай тушунча муҳокаманинг натижасидир; муҳокама эса тажрибанинг натижасидир, тажриба эса сезги аъзоларимизнинг фаолияти туфайли қўлга киритилади.

А. Форобий.

* * *

Эртанги кун кечаги кун бўлиб қолди. Индинги кун бугунга айланади-ю, у ҳам ўтмишга қўшилиб кетади.

Ю. Фучик.

* * *

Ақллилар кўпдир, ақл ишлатган оз.

* * *

Оқил бўлсанг, сўз айтмагин,
Навбат берилмаган ерда.

* * *

Ким йўқотса ақл билан хушини,
Қилар ишин билмас, шармисор бўлар.

Махтумқули.

* * *

Кишилар орасида ақллилари ақлий лаззатга интилади. Шундагина у умумий лаззатга эришади... Фақат одам илм ўрга-нишдан лаззат топади, бу ҳис ҳайвонларда йўқ, илмнинг ҳар бир поғонаси яна юқориқроқ поғонага олиб боради, демак, билимнинг чегараси йўқ.

* * *

Ақлга илм бирла бергил кўмак,
Ақл — бу илмга харидор демак.

Носир Хисрав.

* * *

Оқил аҳли ҳирсга гирифтор бўлмас,
Ҳасад қилган билан тилло хор бўлмас.

Паҳлавон Маҳмуд.

* * *

Ақл ақлдан қувват олади.

Жалолиддин Румий.

* * *

Онгни эскирган, ғаразли мақсадлардан тозалаш зарур.

А. Беруний.

* * *

Ер юзида улуғ нарса — фақат инсон,
Инсонда улуғ нарса — фақат тафаккурдир.

А. Гамильтон.

* * *

Жаҳолатга енгилган — оқил эмас.

* * *

Керакдир синаш аввал ақлин, ишин,
Улуғлаш керак қадрин ундан кейин.
Узоқ вақт ўтмай билишлик қийин,
Киши ақлини-ю, уни кимлигин.

Саъдий Шерозий.

* * *

Ки тадбир ақл бирла айлағил кор,
Буларни бил бўлур ҳар ерда даркор.

Сайқалий.

* * *

Оқилу доно билур ҳам ёр, ҳам эл қадрини.

Сайёдий.

* * *

Ақлдан ғамгинлик, шодлик, ўқтамлик,
Ақлдан борлигу, йўқлигу, камлик.
Киши иш қиларкан беақлу идрок,
Бўлур қилмишидан юрак бағри чок.

* * *

Ақл бир тирик жонки, билмас завол,
Ақл — турмуш асли, буни ёдлаб ол.

Фирдавсий.

* * *

Оқил агар сўз била сўзни ёпар,
Ориф ўшал сўзда ўзини топар.

Ҳайдар Хоразмий.

* * *

...ҳар бир киши ўз табиатига ва идрокига қараб иш қилиши керак...

* * *

Иш қиларда ишлатсанг идрок,
Афсусланмай қувонар юрак.

«Тўтинома».

* * *

Нодон айтар: — ғолиб чиқдим,
Доно айтар: — йўл бердим.

Татар мақоли.

* * *

Жаҳл — душман, Ақл — дўст.

* * *

Белги бўлса, йўлдан адашмас,
Ақл бўлса, сўздан адашмас.

* * *

Ақл бўй билан ўлчанмас.

* * *

Чинордек бўйинг бўлгунча,
Тумордек ақлинг бўлсин.

* * *

...ишнинг ҳамма томони ўйлаб қўйилганда ва мулоҳаза қилинганда ишнинг ўзи ҳам юришиб кетади...

Н. Г. Чернишевский.

* * *

Оқил ўзига ўзи соқчилик қилар.

Араб мақоли.

* * *

Кўз кўр бўлса ҳам, ақл кўр бўлмасин.

Арман мақоли.

* * *

Доно ўзини айблайди,
Аҳмоқ дўстини айблайди.

Бошқирд мақоли.

* * *

Фикрлаш — ўзинг билан ўзинг баҳслашиш демакдир.
Испан мақоли.

* * *

Баходир қўшинга бошчилик қилади, донишманд йўл очиб беради.

* * *

Ақлли халққа интилса, нодон — ўз қариндош — уруғларига интилади.

Қирғиз мақоллари.

* * *

Инсоннинг ақлига, дарахтнинг ёшига қараб ҳурматлайдилар.

Озарбайжон мақоли.

* * *

Доно олға боратуриб, орқага қараб қўяр.

Пушту мақоли.

* * *

Ақл инсон бошининг тожидир.

* * *

Хирадманд — камол толиби,
Нодон — мол талабгори.

Тоҷик мақоллари.

* * *

Доно — дурдан аъло

* * *

Ўйлаб қилинган иш — битар,
Ўйламай қилинган иш — йитар.

* * *

Фикри равшаннинг сўзи равшан.

* * *

Нодон сўзлар, доно ибрат олар.

* * *

Ақл ёшда эмас, бошда.

* * *

Ақлингга ақл кўш,
Жаҳлингга — сабр!

* * *

Ақлнинг ўлчови — идрок.

* * *

Доно ўйлаб сўзлайди,
Ҳам узокни кўзлайди.

* * *

Ой тунда керак,
Ақл — кунда керак.

* * *

Оқилга — ишорат
Нодонга — калтак.

Ўзбек мақоллари.

ХУНАР ТУҒУВЧИ БУЛОҒУ БАРҚАРОР ДАВЛАТ

Хунар адо бўлмас бойликдир.

* * *

Жон қуввати билан топилган хунарни ҳам қанча парвариш қилсанг — шунча сайқаллашади.

* * *

Хунари бор — ҳеч кимга қарам бўлмас.

Абай.

* * *

Кийса гар арзир эмиш элга хунар,
Беҳунар элни дедилар риши хар⁵.

Гулхаший.

* * *

Олтин топмагину ўргангин хунар,
Хунарнинг олдида хасдир олтин-зар.

* * *

Чу нодонлар ота бандида бўлма,
Отани қўй, хунар фарзанди бўлгин.

Абдураҳмон Жомий.

* * *

Масал бор хунар бўлса эню бўйи,
Хунарманд боши ҳеч тушмагай қуйи.
Хисров Деҳлавий.

* * *

Косиб ганжи кафи зар олғучи эрур,
Икки қўли мезони дирам санжи эрур,
Ким бўлса хунарсиз иши — ўқ ранжи эрур,
Бу важҳ илаким хунари— ганжи эрур.

* * *

Камол эт касбким, олам уйидин,
Сенга фарз ўлмагай ғамнок чиқмоқ.

* * *

Хунарни асрабон неткумдур охир?!
Олиб туфроққаму кеткумдур охир?

Алишер Навоий.

* * *

Ҳеч кимга ялинмас хунарли инсон,
Ризқин ўз богидан топади боғбон.

Сайидо Насафий.

---

⁵ *Риши хар* — эшак соқоли.

* * *

Хунар ўрган, чунки хунарда кўп сир,
Ёпиқ эшикларни очар бирма-бир.

Низомий Ганжавий.

* * *

Хунарманд киши мен хунарманд демас,
Уни таъриф айлар хунар ҳар нафас.

* * *

Бўшаб қолғай олтин, кумуш ҳамёни,
Бўшалмас хунарманднинг кармони.
Саъдий Шерозий.

* * *

Хунар бирла ақлинг бириккан замон —
Ҳар иш бу жаҳонда юришгай равон.

А. Фирдавсий.

* * *

Хунар туғувчи булоғу барқарор давлат.

Тоҷик мақоли.

* * *

Хунар, хунардан — унар.

* * *

Хунар ўрганиш учун ҳам хунар керак.

* * *

Қаловини билсанг, қор ҳам ёнар.

* * *

Текин бойлик ахтаргунча,
Ўзингга боп хунар топ.

* * *

Ҳар дарёнинг ўз кемаси бор,
Ҳар ҳунарнинг ўз чамаси бор.

* * *

Ақл кўпга етказар,
Ҳунар кўкка етказар.

* * *

Вақтинг кўлдан кетмасдан кўп ҳунарни билиб ол,
Ёшлиқ бекор ўтмасдан элга хизмат қилиб қол.

* * *

Ҳунар — зар, ҳунарсиз хор.

* * *

Ҳунари йўқ кишининг,
Мазаси йўқ ишининг.

* * *

Ҳунарли эр хор бўлмас,
Дўст — душманга зор бўлмас.

* * *

Ёшлиқда ўрганган ҳунар, ўзингга ўлжага қолар.

* * *

Илму ҳунар ерга эмас, элга.

* * *

Бир йигитга етмиш ҳунар кам.

Ўзбек мақоллари.

III. КУЧ - БИРЛИКДА

ХАЛҚҚА СУЯНГИН, ЖАМИЯТДАН ЧЕТДА БЎЛМА

Баъзан халқни алдаш мумкин бўлиб қолади, аммо бир неча вақтгачагина, ундан кейин — халқнинг бир қисмига фириб бериш мумкин, аммо доимо барча халқни лақиллатиб юриш мумкин эмас.

А. Линкольн.

* * *

Воқеалар само гумбазининг ҳаракатига қараб эмас, одамларнинг интилиши билан рўй беради.

Мирзо Улуғбек.

* * *

Бир бевафо ёрга кулиб боққандан,
Ширин жонни ишқ ўтига ёққандан,
Ёт элларда мусофирлик тортгандан,
Урса, сўкса, хўрласа ҳам эл яхши.

Махтумқули.

* * *

Халқнинг чин ўғиллари учун халққа самимий хизматдан кўра юксакроқ, муқаддасроқ нарса йўқ.

М. Ойбек.

* * *

Ўзидан бурун ҳар ким эл роҳатин,
Агар кўзласа, унга минг офарин.

* * *

Кишилар ғамини еган мардлар,
Бўлиб қайғули, роҳатидан кечар.

* * *

Ибодат ўзи халққа хизмат қилиш,
На тасбеҳда, на жойнамозда бу иш.

* * *

Элинг қалбин оғритма, берма зарар,
Қурур илдизинг ранжиса эл агар.

* * *

Нечук ишнк қилмоққа этсанг ниют,
Мудом эл ишин яхшилашга қарат.

* * *

Ўзини тиклаёлмайди, вайрон бўлур:
Агар элга ҳар ким ёмонлик қилур.

Саъдий Шерозий.

* * *

Айрим шахслар маънавий жиҳатдан айниб қолишлари мумкин, — халқ ҳеч қачон
айнмайди.

Ю. Фучик.

* * *

Кўнгил оқ, дил беғараз, содиқ, ватанпарвар, ҳалол,
Ҳар маҳал, ҳар жойда кўрсанг халқ ила ҳамкор мард.

З. Ҳабибий.

* * *

...ҳар бир алоҳида киши ўз ақлий таракқиёти учун жамиятдан миннатдор бўлиши керак.

* * *

...жамиятнинг тушунча ва одатлари ўзгармагунча, биз ўз дилимизни ҳар қанча анализ қилиб
текшириб кўрмайлик, биронтамизнинг ҳам ўз урф-одатларимизни ўзгартишимиз маҳол бир
нарсa: бу урф-одатларимизни жамият талаблари, турмушимиз вазияти қувватлаб туради;
жамиятда мустаҳкам ўрнашиб олган яхши урф одатларни бузиш қанчалик қийин бўлса,
жамиятда ҳукмронлик қилувчи урф-одатлардан воз кечиш ҳам шунчалик қийин.

Н. Г. Чернишевский.

* * *

Халц билан баҳслашма,
Ботир билан урушма.

Қирғиз мақоли.

* * *

Эл бошига тушгани –
Эр бошига тушгани.

* * *

Элга эл қўшилса, давлат,
Элдан эл кетса, меҳнат.

* * *

Элга қўшилсанг, эл бўласан,
Элдан ажралсанг, ер бўласан.

* * *

Эр йигит — эл ғамида.

* * *

Эл тинчлигини бузган—омон қолма.

* * *

Диндан чиқсанг ҳам элдан чиқма.

Ўзбек мақоллари.

ЎЛГУНИНГЧА ВАТАНГА СОДИҚ БЎЛ!

Ватанга муҳаббат айни замонда бутун инсониятга муҳаббат ҳам бўлиши керак.. Ўз ватанини севмоқ, — унда инсоният орзуларининг рўёбга чиқишини чин кўнгилдан истамоқ ва қўлдан келганча, бунга кўмаклашмоқ демакдир.

В. Г. Белинский.

* * *

Ўз ёрин қўйиб, ҳинд сори юзландим,
Ёраб, нетайин, не юз қаролик бўлди.

* * *

Кўнглим бу ғарибликда шод бўлмади, оҳ,
Гурбатда севинмас эмиш, албатта, киши.

М. Бобир.

* * *

Киши қанчалик маърифатли бўлса, у ўз ватанига шунчалик фойдалидир.

А. С. Грибоедов.

* * *

Ватан учун жон фидо қилиш лаззатли ва фахрлидир.

Ф. К. Гораций.

* * *

Ҳақиқий ватанпарварлик барча муносабатлар ва манфаатлардан устун туради ва инсониятга меҳр-муҳаббат билан мустаҳкам алоқададир.

Н. А Добролюбов.

Ватанга муҳаббатни одг ар шовқун-сурон билан эмас, меҳнат билан исбот этадилар.

В. Иванов.

* * *

Совук ўтиб бутун вужуд қакшаб турса ҳам,
Бироқ юрак кўкрак ичра зарб урар бардам.
Ҳеч қандайин совук унга қор қилмас зинҳор,
Чунки, унда жўшиб турган Ватан ишқи бор.

Ҳусейн Аббосзода.

* * *

Инсон тирик экан ўз ватани учун курашмоғи лозим.

Алишер Навоий

* * *

Ватанни тарк этувчи ҳар қандай киши разиллик қилувчидир.

Сайидо Насафий.

* * *

Утга киргил ватан шаъни—чун,
Эътиқодинг ва севгинг учун...

* * *

Онасининг ғам-ғуссасига
Ўғил асло парвосиз боқмас,
Куйдирмай жон ўз ўлкасига
Юрган, содиқ граждандан эмас.

Н. А. Некрасов.

* * *

Ватанга муҳаббат, душманга ғазаб билан бирга қўшилса— мана шундай муҳаббатгина бизга ғалаба келтириши мумкин.

Н. Островский.

* * *

Хушдур кишига бўлса муқим ўз ватанида.

Оттой.

* * *

Ватан учун энг қийин бўлган пайтларда унинг энг мушкул ишларини ўз зиммасига оладиган кишигина ватанпарвардир.

П. Павлевко.

* * *

Эркинлик иштиёқила ёнарканмиз,
Қалбимиз ор-номус шарафчун тирик-кан,
Дўстим, Ватанга бахш этайлик биз барча
Ҳаётимизнинг гўзал ҳаракатларин.

А. С. Пушкин.

* * *

Ҳақиқий инсон ва ватан фарзанди бир демақдир.

Л. Н. Радищев.

* * *

Ватан тўшларидан бизга сут берар,
Ҳаёт неъматидир бу шонли тупроқ.
Қулоқ ос онанга, не ўгит берар:
Шараф-ла, виқор-ла яшагин ҳар чоқ!

Самад Вурғун.

* * *

Ўлгунингча Ватанга содиқ бўл!

А. С. Суворов.

* * *

Еримиз, сувимиз, фарзандимиз деб,
Хотин, бола-чақа, дилбандимиз деб,
Бирма-бир жонимиз этамиз фидо,
Ватанни душманга бермаймиз асло!

А. Фирдавсий.

* * *

Менинг битта ҳаётим бор, борди-ю, мингта ҳаётга эга бўлган тақдиримда, ҳаммасини ҳам Ватан учун сарфлаган бўлур эдим.

М. Фузулий.

* * *

Адашган ит каби Фурқат қаён борғум билолмасман,
Қачан бўлғайки, топгайман хабар еру-диёримдан?

З. Фурқат.

* * *

...Ватан дегани — фақат оталарнинг хоки қолган жой эмас. Менинг учун Ватан — одамни одам қилган жойдир.

Нозим Ҳикмат.

* * *

Модомики сиз бизнинг давлатимиз доимий бўлсин, бизнинг давлатимиз абадий бўлсин, бизнинг шон-шавкатимиз ҳамиша сақланиб қолсин деб, истар экансиз, унда биз кескин ўзгаришларга хирс қўйган исёнкор кишилардан эҳтиёт бўлишимиз, ички ёвузликлардан эҳтиёт бўлишимиз ва ички фитналардан эҳтиёт бўлишимиз керак.

Цицерон.

* * *

Муқаддас ватан, энг муқаддас!
Сени бошқача атаб бўлмас!

Т. Шевченко.

* * *

Яхши дўст — она, яхши мамлакат — Ватан.

Озарбайжон мақоли.

* * *

Ватанга қайтиш беҳаёлик эмас.

Татар мақоли.

* * *

Ёридан айрилган етти йил йиғлар,
Элидан айрилган ўлгунча йиғлар.

* * *

Узоқдаги куйруқдан, яқиндаги ўпка яхши.

* * *

Булбул чаманин севар,
Одам — Ватанин.

* * *

Юрти бойнинг — ўзи бой.

Ўзбек мақоллари.

* * *

Марсга учса ҳамки қайтажак инсон,
Она-ер барини кўмсайди ҳарчоқ,
Она-ер ўргилиб, фарзандларидан,
Йўлларин пойлайди, қайтгил деб тезроқ.

Ўзбек ҳикмати.

ЭРК СЕВГАН ЭЛ ТАСЛИМ БЎЛМАС ҲЕЧ ҚАЧОН

Ўз маконини тилар ҳар гоҳ, қафасдан қочса қуш.

Гулханий.

* * *

Эрур қушга хушроқ, чу боқсанг аён,
Мурасса қафасдин тикан ошъён.

Алишер Навоий.

* * *

Эрк севган эл таслим бўлмас ҳеч қачон.

Ҳамид Олимжон.

* * *

Енгил ўтсин десанг ўз кунингни сен,
Қарам қилма ўзни бировга абад.

Паҳлавон Маҳмуд.

* * *

Дадиллик қилур ёв бўшашсанг агар,
Ғазаб одатинг бўлса сандин безар.

Саъдий Шерозий.

* * *

Озодлик — ободлик.

Тоҷик мақоли.

* * *

Тиз чўкиб яшагунча, тик туриб ўлмоқ яхшироқ.

* * *

Киши юртида шоҳ бўлгунча,
Ўз юртингда гадо бўл.

Ўзбек мақоллари.

* * *

Чинакам пок виждон киши ўзига нисбатан — оилани, оилага нисбатан — Ватанни, Ватанга нисбатан — инсониятни афзал кўриши лозим.

Ж Даламбер.

* * *

Оилавий алоқалардан ташқари, бошқа олий алоқалар — кишилиқнинг бирдамлик алоқалари бор, улар ҳамма миллат, барча тил ва ҳамма ирқ меҳнаткашларини бирлаштирмоқлари лозим.

А. Линкольн.

* * *

Ўзгалар ғамини чекмаса одам,
Анга нолейқдир инсон деган ном.

Саъдий Шерозий.

* * *

Биз, ўз халқимизни севамиз. Ахир, ҳали ақалли бирорта ҳам халқ зулмга гирифтор экан, инсоният озод бўлолмайди, унинг ижодий кучлари озод ривожлана олмайди, мустаҳкам тинчликни таъмин этиб бўлмайди.

Ю. Фучик.

* * *

«У ўзимизникими, ё бегонами?» — эси паст кишилар шундай ўйлайди, олий ҳиммат оқиллар учун ер юзи — уларнинг оиласидир.

Ҳинд ҳикмати.

ТИНЧЛИК БЎЛСИН БАРҚАРОР

Бутун дунёда тинчлик ғояси — барча миллатларнинг бойлигидир. Улар бахт-саодат келтирувчи тинчликни талаб қиладилар.

* * *

Тинчлик инсон онг-шуурида адолат тантанаси билан, моддий манфаатлар доирасида — таракқиёт тантанаси билан, халқлар орасида — биродарлик тантанаси билан таъмин этилиши мумкин.

В. Гюго.

* * *

Халқлар ўзаро бир-бирларини қиришга заррача ҳам манфаатдор эмаслар. Золимларнинг емирилиш куни — халқлар аҳиллиги ва тинчлигининг биринчи куни бўлажак.

А. Мицкевич.

* * *

Агар икки ёв ичра тушса нифок,
Яша дўст билан хурраму иттифок.

* * *

Бўйин товлама ёв яраш истагач,
Жилов тортма, душман кураш истагач.

* * *

Агар эсанг, қанчалик паҳлавон,
Урушдаи яраш яхшидир ҳар қачон.

Саъдий Шерозий.

* * *

Маданият ривожининг биринчи шarti — тинчликдир.

А. Н. Толстой.

* * *

Билиб қўй, яхшимас қон тўкиш асло,
Бегуноҳларга ҳеч келтирма бало!

* * *

Сабабсиз жанг бошлар экан қай инсон,
Бўлур жигари қон, ранги заъфарон.

* * *

Ҳар кимнинг ўз номи, шон-орзуси бор,
Жангдан сулҳ афзалроқ келади минг бор.

* * *

Сулҳ жангдан яхшироқ эрур бегумон,
Ҳушёр бўл, кетмасин қўлдан молу жон.

А. Фирдавсий.

* * *

Қон тўкишни тўхтатиш имкони бор экан, ҳар қандай таваккал афзалдир.

Рус мақоли.

* * *

Ёв кетгандан сўнг қилични ерга чоп.

Ўзбек мақоли.

ХАЛҚЛАР ДЎСТЛИГИ ВА ҚАРДОШЛИГИНИ МУСТАҲКАМЛАЙЛИК

Ҳамфикрлик дўстликни вужудга келтиради.

Демокрит.

* * *

Қардошлик кўнгиллар аро кўприқдир,
Кўзларнинг соқчиси нозик киприқдир,
Тиллар ҳар турлию, тилмоч керакмас,
Ҳар тилда беш бурчак юлдуз — табриқдир.

Гарчи ҳар кишининг бўлак бахти бор,
Гарчи ҳар ўлканинг ўз пойтахти бор,
Аммо харитада қизил юртларнинг —
Бир дили, бир эли, битта вақти бор.

М Шайхзода.

* * *

Қалбаки дўст, очиқ душмандан ёмон.

Инглиз мақоли.

* * *

Мақтовлар дўстликка зарар келтиради.

Поляк мақоли.

* * *

Дўстлик—шишага монанд; синдирсанг — улай олмайсан.

Рус мақоли.

* * *

Душманнинг нонидан, дўстнинг шапалоғи яхши.

Озарбайжон мақоли.

* * *

Содик дўстга ор-номусдан бошқа ҳамма нарсани фидо қил.

Югослав мақолн.

КУЧ —БИРЛИКДА

Агар бирлик... ҳисоб билан ўлчанса, яъни молга сотиб олинса, бу бирлик — бирлик эмас, аблахликдир.

* * *

Бирлик йўқ—барака йўқ.

Абай.

* * *

Эгоизм барча умумий нарсага ғазаб билан қарайди, инсонни инсониятдан ажратиб, уни алоҳида мавқега солиб қўяди, унга уз шахсидан бошқа, ҳамма нарса бегонадир.

А. И. Герцен.

* * *

Бир киши, агар у улуғ бўлса ҳам, бари бир кичикдир.

* * *

Энг яхши лаззат, ҳаётнинг энг зўр хурсандчилиги — ўзингни кишиларга керакли ва яқин ҳис этишдир.

М. Горький.

* * *

Одамларнинг бирдамлик туйғулари довуллардан зўр.

* * *

Бир кишининг ғами — ҳамманинг ғамидир. Бир одамнинг кулфати — ҳамманинг кулфатидир.

Ш. Кастро.

* * *

Бўлмаган нарсадан кўрқаверасан... ўлим — ўзингни ўйлаганингдагина бор, агар сен кишилар ғамини есанг, ўлим хавфи бўлмас.

Д.Н. Мамин-Сибиряк.

* * *

Коллектив ҳам хусусий зиён ва ҳам хусусий фойдани ютувчидир.

А. С. Макаренко.

* * *

Фард киши даврда топмас наво,
Ёлғиз овучдан ким эшитмиш садо?

* * *

Йўқ хунари, ёлғиз эса ўз киши,
Қайда киши сонда ёлғиз киши.

Алишер Навоий.

* * *

Менинг халқим бирлик ва иттифоқни, ҳамжиҳатликни яхши кўради. Тирик экан бир-бирини қўллаб-қўлтиқлайди. У тирик бўлсак, бир ерда, ўлик бўлсак бир гўрда бўламиз, дейди.

Ҳамид Олимжон.

* * *

Ўзигагина яхшиликни раво кўрувчи кишини ёмон одам деб аташ лозим.

Публилий Сир.

* * *

Фақат оила учунгина яшаш хайвоний худписандлик, бир киши учун яшаш — пасткашлик, ўзинг учун яшаш бадномликдир.

Н. Островский.

* * *

Ўз уйингни қўриқламоқнинг энг яхши йўли — ўзгаларнинг уйини қўриқламоқдир.

Ромен Роллан.

* * *

Худписандлик — ўзини-ўзи қатл қилишдир. Худписанд якка, мевасиз дарахтга ўхшаб қуриб кетади.

И. С. Тургенев.

* * *

Бир ёқадан бош чиқариб, барча бир тўнға кириб, Бир ўнгурлик, бир тиризлик, бир яқо, энглик қилинг.

Турдий.

* * *

Гар уруш тушса икки ҳамдамаро,
Бот анинг тадбирини этмак керак.
Биридан айб ўлса, зоҳир, ул бири,
Узр айтиб айбини ёпмоқ керак.

Убайдий.

* * *

Мўрчалар айласалар иттифоқ,
Шери жаённинг терисини суёр.
Пашшалар жам ўлса бўлур фил забун,
Қилғуси бир дам ани зеру забар.

А Фирдавсий.

* * *

Икки ошно бўлмаса иттифоқ,
Ҳам асрор эмастур эрур ул нифоқ.

Хиромий.

* * *

Биргалашиб овқатлансанг — лаззатланасан,
Биргалашиб ишласанг — хурсанд бўласан.

Адигей мақоли.

* * *

Кишиларга муҳаббат — энг яхши давлат.

Араб мақоли.

* * *

Бахт асоси — бирликдир.

Қирғиз мақоли.

* * *

Яккани бўри ер.

Қорақалпоқ мақоли.

* * *

Умумий қозон музда ҳам қайнар.

Лезгин мақоли.

* * *

Бошқаларга ёрдам берсанг, кулфат седи четлаб ўтар.

Озарбайжон мақоли.

* * *

Қўл-қўлни ювар, икки қўл бетни ювар.

Туркман мақоли.

* * *

Бирлашган куч — енгилмас.

* * *

Бирлашган — тоғни талқон қилар.

* * *

Оға-ининг омон бўлса, одам тегмас,
Кўсов сопинг узун бўлса, қўлинг қуймас.

* * *

Тўпдан чиқсанг ҳам, кўпдан чиқма!

* * *

Қоматига ишонган,
Қаддини букиб кетади,
Кўпчиликка ишонган,
Мақсадига етади.

* * *

Бир киши ҳамма учун,
Ҳамма бир киши учун.

* * *

Икковга биров ботолмас,
Отликка яёв етолмас.

* * *

Томчи томиб бўлгунча,
Дарё оқиб бўлади.

* * *

Бирлашган дарё бўлар,
Тарқалган — ирмоқ бўлар.

* * *

Тўдадан ажралган, тўрга тушар.

* * *

Ёлғиз отнинг чанги чиқмас,
Чанги чиқса ҳам донғи чиқмас.

* * *

Айрилганни айиқ ер,
Бўлинганни бўри ер.

* * *

Бирлашган — ўзар,
Бирлашмаган — тўзар.

* * *

Дўстлар ақл бўлса, иш осон бўлар.

Ўзбек мақол дарп.

* * *

Хашакдан арқон тўкиб, филларни боғлаб қўйиш мумкин.

Бирлашиб курашсалар ожизлар ҳам ғалаба қилиши мумкин.

Ҳинд ҳикмати.

АДОЛАТДАН ЭЛ ОСОЙИШИ, ЮРТ ОРОЙИШИ

...адолат, муҳаббат, ҳис кимда кўпроқ бўлса,— ўша одам олим, ўша одам оқилдир.

Абай.

Ҳар кимки дилозордир,
Ҳаёти оҳу зордир.
Ким биров дилини ситам-ла тилди,
У ўз вужудин ярадор қилди.

Фаридаддин Аттор.

* * *

Агар қилча низо бўлса одамда,
Йўқолур осойиш, тартиб оламда.
Юз хумда тиниқ сут бўлса, барини —
Ачитар ним томчи сирка бир дамда.

А. Бедил.

* * *

Адолат бурчни бажариш демақдир.

* * *

Яхши киши бўлмоқ учун биргина адолатсизлик қилмаслик кифоя қилмайди, шу билан бирга уни истамаслик ҳам керак.
Демокрит.

* * *

Ўзингга наштарни кўрмасанг раво,
Бошқаларга найза кўтарма асло.

Хисров Деҳлавий.

* * *

Ул зийрак олим айтди, бир сўзки, яхши ғоят: Мамлакатнинг таянчи — дин эмасдир — адолат.

* * *

Адл билан тамаъ сув билан олов,
Иккисин бир жойда кўрганми биров?

* * *

Адолат бирла машхур бўлган кофир,
Диндор золимдан юрт учун яхшидир.

* * *

Мансаб билан баландмас одам,
Мансаб одам билан мухтарам.

* * *

Не керагинг бор эса, буйёд қил,
Яхшиси инсон дилин обод қил.

* * *

Адл мамлакатга бўларкан меъмор,
Бошқа ҳеч бир нарса эмасдир даркор.

Абдураҳмон Шомий,

* * *

Десангки топай роҳату кўрмай ситам элдин,
Тут меҳру вафо расмию чек элни ситамдин.

Муҳаййир

* * *

Кимники бедодинг этибдур асир,
Бўл анга адл илги била дастгир.

Оз иш учун тунду итоб айлама,
Қатлу сиёсатда шитоб айлама.

Халойиққа кўрма, қилиб бенаво,
Ўзингга раво кўрмаганни раво.

Адл илаки ул халқ ҳаётӣй бўлмиш,
Ҳуш ул кишиким адл сифати бўлмиш.

Ҳам мулк билан адл жиҳоти бўлмиш,
Ҳам адл мулк саботи бўлмиш.

Элни шод айламак керакдур...
Адлу дод айламак керакдур...

Қўйни шубон асрамаса ою йил,
Оч бўрилар тўъмасидир бори бил.

Бокмаса деҳқон чаманин туну кун,
Наҳли тарин англа қуруғон ўтун.

Бўрини доғи галадин дур қил,
Сув берибон боғни маъмур қил.

Ғам есанг ул гала манофеъ берур.
Боғ гулу меваи нофеъ берур.

Алишер Навоий.

* * *

Тараҳҳум қил етимлар ҳолиға сан,
Амал қил яхшилар афъолиға сан.

Сайқалий.

* * *

Дунёда ҳукмронликнинг шарти — адолатдир.

Низомий Ганжавий.

* * *

Раиятни тадбир ила ром қил,
Адолат-ла ҳар ерда ором қил,
Раиятга адл қилсанг маош,
Кам ўлмас сахо суфраси ичра ош.

Пошиохўжа.

* * *

Ул одам кўрар роҳат ўз бахтидан,
Қўл остидагин эзмаса зулм билан.

* * *

Ақллиликка маъқул эмас ҳеч қачон,
Еса қўйни бўри, ётиб қўйчибон.

Саъдий Шерозий.

Раиятни адлингдин осуда тут,
Ки лафзинг била анинг қўнглин овут.

* * *

Ки бир донақаш мўрни қилма зор,
Ани оҳи ҳам хонумонинг бузор.

А. Фирдавсий.

* * *

Сабот истасанг мулк бунёдиға,
Адолат била ет улус додиға,
Адолатдан ўлди эл осоиши,
Эл осоиши — мулк оройиши.

Мунис Хоразмий.

* * *

...ҳар бир ижтимоий мансаб кишига маълум ҳуқуқлар бериш билан бирга, унинг зиммасига маълум вазифалар юклайди. Кимки, ўз мансабида шу мансабининг зиммасига юклаган вазифаларини бажаргиси келмаса ёки бажара олмаса, у киши шу мансабидан маҳрум қилиниши керак. Бунда ҳеч қандай адолатсизлик йўқ.

* * *

Ҳар қандай адолатсизлик ва аблахликлардан омма жабр кўради. Улардан наф кўрадиганлар ёки уларни хуш кўрадиганлар эса бир ҳовуч кишилардир, холос.

* * *

Адолат қонунларни бузган кишининг қонунга мувофиқ жазоланишини талаб қилади...
Адолат давлатни эҳтиёжларига яраша идора этишни талаб қилади.

Н. Г. Чернишевский.

— Уйқу яхшими ё бедорлик?
— Золим учун уйқу, одил учун бедорлик.

Араб ҳикмати.

* * *

Гуноҳларнинг доруси — тавба қилмоқдир.

* * *

Кишилар адолат билан ҳаракат қилганларида эди, қозилар дам олган бўлур эдилар.

* * *

Адл биноси ҳеч қачон хароб бўлмас.

Араб мақоллари.

* * *

Одил кишига жазо йўқ.

Арман мақоли.

* * *

Кимки бўлса дилозор,
Ундан элу юрт безор.

* * *

Мурувватли, адолатли кишини эл севар доим.

Ўзбек мақоллари.

* * *

Емонликнинг жазоси ёмонлик олмоқдир. Дилозорнинг жазоси озордир. Кимки тикан экар, мурод гулин теролмас.

* * *

Ҳар ишнинг ибтидоси ва интиҳоси бор. Озор берувчи на роҳат юзин кўрар ва на мақсадга етар.

* * *

Арбоблар мансабдорлиги арз-додга етмоқ учундир. Шодмон бўлмоқ ва ўйин-кулги учун эмасдир.

* * *

Ҳукм қилганда ҳаддан ошмаслик керак ва инсофни ҳеч қачон унутмаслик лозим.

* * *

Инсон шарофати авф ва эҳсон фазилати билан зиёда бўлур. Махфий эмаски ҳар бир одам хато, ғафлат ва гуноҳдан холи эмас. Ҳар нарсага сиёсат қилинса, катта зарар вужудга келур.

Ҳинд ҳикматлари.

* * *

Бир томоннигина эшитиб масалани ҳал қилма.

Япон мақоли.

**ЖАМИЯТ БОЙЛИГИНИ САҚЛАШ ВА КУПАЙТИРИШГА ҒАМХЎРЛИК
ҚИЛАЙЛИК**

Ўғирлаш имконияти ўғрини вужудга келтиради.

Р. Бекон.

* * *

Қўлқопли мушук сичқонларни овлай олмайди.

Ф. В. Франклин.

* * *

Кучингнинг ҳаммасини муттаҳамларни фош этишга сарф этмай, анқовларга қарши курашиш учун ҳам сақлаб қол.

* * *

Миллион сўмлик растратани очиб берган ревизордан миннатдор бўл, қонунсиз харажат қилинган тийинни топган кишининг шуҳратини ошир; чунки ҳамма нарса шундан бошланади.

Рус ҳикматлари.

* * *

Жамоатнинг мулкига қдажи қилур хиёнат,
Элдан қочиб, қутулмас ундайин бедиёнат.

* * *

Раҳбар юмшоқ бўлган жойда,
Юлғичларнинг пичоғи мойда.

* * *

Жамоат мулкани ўғирловчи
Нима важ қилса ҳам бари бир жиноятчи.

Ўзбек мақоллари.

IV. ҚУЛОҚ СОЛГИН ҰГИТГА

ТИЛ ТАФАККУР ҚУРОЛИ, СҰЗ ГАВҲАР

Сўзни чертиб сўзласанг, ҳар ким сийлар.

Абай.

* * *

Ҳар тилни билув бани одама жондир,
Тил воситаи робитаи оламиёндир.

Аваз Ўтар.

* * *

Яхши сўзга учар қушлар эл бўлур,
Ёмон сўзга пашша кучи фил бўлур.

Андалиб.

* * *

Ақли калта кишининг одатда тили жуда узун бўлади.

Аристофан.

* * *

Аниқ-равшанлик — нутқнинг бош фазилатидир.

Аристотель.

* * *

Сўзни ишонч билан гапир, эшитувчиларга таъсир этиш ўз-ўзидан келиб қолади.

И. В. Гёте.

* * *

...Киши ниманики ҳис этса ва тушунса, албатта уни ифодалаб беради. Ўзлари яхши тушунмайдиган нарса тўғрисида гапирадиган кишилардагина сўз камлик қилиб қолади. Киши тафаккурга эга бўлса, аниқ-равшан айта олади, тафаккурга эгалик қилган вақтида янада равшанроқ ифодалаб бера олади.

В. Г. Белинский.

* * *

Яхши ёзиш — бу шу билан бир вақтда яхши фикрлаш ҳамдир, яхши ҳис-туйғу ва яхши баён қилиш — бу ақл-идрок, қалб ва дидга эга бўлишдир.

Ж. Бюффон.

* * *

Гапириш зарурлиғи, ҳеч нарса айтолмаслик натижасида мушкул аҳволга тушиб қолиш ва донолик кўрсатиш истаги — ҳатто энг улуғ кишини ҳам кулгили ҳолга тушириб қўядиган уч нарса мана шудир.

Ф. Вольтер.

* * *

Соддагина ва ойдин қилиб айтиб берилмайдиган ҳеч қандап фикр йўқ.

А. И. Герцен.

* * *

Сўзни билган зарга бўлмайди муҳтож,
Зар қиммати топар сўз билан ривож.

* * *

Сўз сеҳрига боғласалар лабни гар
У чигални нафас билан очарлар.

* * *

Дурга тўлар сўзла маъно денгизи,
Сўздир инсон таққан зирак-юлдузи.
Эски чархнинг садаф, биллури аро,
Сўздир унга лойиқ гавҳар бебаҳо.

Абдураҳмон Жомий.

* * *

Совуқ сўз гапирувчи бўлма, чунки совуқ гап уруғга ўхшагаи нарса, ундан душманлик униб чиқади.

* * *

...Ҳамма қобилиятлардан энг яхшиси нутқ қобилиятидир... Нутқни жуда яхши ва санъаткорона ўрганиб ол, доимо гапга чечан бўлишга одат қил... Нутқи ширин кишининг меҳрибон кишилари ҳам кўп бўлади.

Кайковус.

* * *

Доимо билган нарсангни айтиб юрма, аммо нима демоқчи бўлганингни ҳамиша билиб юр.

Клавдий.

* * *

Сухан яхшиму ё дурдона яхши,
Сухандона сухан, дур кона яхши.

Камий.

Йўсинсиз равишда хотирига келган ҳар бир сўздан жумлалар тўқимоқ фазилат саналмайдир,
— сўз — қолип, фикр унинг ичига қуйилган ғишт бўлсин, кўпчилик хумдонидан пишиб чикқач,
янги ҳаёт айвонига асос бўлиб ётсин...

А. Қодирий.

* * *

Кўп гапирувчи киши кўп муваффақиятсизликка учрайди.

Лао-Цзи.

* * *

Гапни чўзма, чунки ҳаёт қисқадир.

М. Ларни.

* * *

Катта ақлнинг фарқий белгиси — оз сўз билан кўп нарсани айтишдир, калтафаҳм, аксинча,
кўп гапириш ва ҳеч нарса айтолмаслик қобилиятига эга.

Ф. Ларошфуко.

* * *

Тилнинг бурролиги тафаккур равшанлигининг натижасидир, фикр равшан бўлса, формаси
ҳам албатта равшан бўлади.

Либкнехт.

* * *

Дунёнинг улкан бир қисмида,— Россия давлати ўз ҳукмини юргизиб амр қилиб турган тил,
табиатан бой, гўзал, таъсирли бир тилдир, бу жиҳатдан рус тили Европа тилларининг ҳеч
қайсисидан қолишмайди... Испан тилининг кўркамлиги, француз тилининг бурролиги, немис
тилининг пишиқлиги, итальян тилининг жозибадорлиги бор ва булардан ташқари грек ва латин
тилларининг бойлиги ва тасвир қилишдаги ниҳоят даражада ихчамлиги бор.

М. Ломоносов.

* * *

Олма тилга, ёмон сўзни ёдингга,
Тикан бўлиб, туртиб чиқар тўнингдан.

* * *

Маъракада маъноси йўқ бад гапдан —
Бир шивиллаб эсадиган ел яхши.
Сўзлаганда сўз маъносин билмаган,
Инсонлардан сўзлаёлмас лолу яхши.

* * *

Ернинг — ердан, эрнинг — эрдан фарқи кўп,
Мушкул шуки, сўзлашганда тенг бўлар.

Махтумқули.

* * *

Иши кам бўлган кишилар жуда эзма кишилардир. Киши қанчалик кам фикр юргизса у шунчалик кўп гапирадиган бўлади.

Ш. Монтескье.

* * *

Рус тилини ўрганиб олмоқ керак. Жаҳон адабиётининг энг яхши асарлари рус тилида ёзилган, рус тилини билмасдан туриб ҳақиқий одам бўлиш ва ўз халқига фойда келтириш қийин.

Муқимий.

* * *

Ҳар кимки чучук сўз элга изҳор айлар,
Ҳар нечакп. ағёрдупт ёр айлар.
Сўз қотиғи эл кўнглига озор айлар,
Юмшоғи кўнгилларни гирифтор айлар.

* * *

Кўнгул маҳзанининг қулфи тил ва маҳзаннинг калидин сўз бил.

* * *

Бефойда сўзни кўп айтма ва фойдалиг сўзни кўп эшитурдин қайтма. Оз деган оз енгилур, оз еган оз йиқилур.

* * *

Сўзни кўнглунгда пишқормагунча тилга келтирма, харнаким кўнглунгда бўлса тилга сурма.

* * *

Айтур сўзни айт, айтмас сўздан қайт.

* * *

Ҳам сўз ила элга ўлимдан нажот,
Ҳам сўз ила топиб ўлик тан ҳаёт.

* * *

Бир дегаини икки демак хуб эмас,
Сўз чу такрор топди дилкаш эмас.

* * *

Ёмон тилнинг заҳри тифлардаи ёмон.

* * *

Фаҳм айла ҳолини сўз демагидин,
Ким берди хабар ҳадиси кўнглидагидин.

* * *

Сўзчи ҳолин боқма, боқ сўз ҳолини,
Кўрма, ким дер они, кўргил ким не дер.

Алишер Навоий.

* * *

Киши ваҳшидан сўз била фарқ этар.

* * *

Агар айтмасанг, сўз сенга мубтало,
Гар айтсанг, у бўлгай бошингга бало.

* * *

Билиб сўзлагил, ҳурматинг тўкмагил.

* * *

Агар сўзласанг бетиним зўр бериб,
Қолурсан биров сўзидан бенасиб.
Дуруст-нодуруст сўзга сабр айлаган,
Эрур яхши ҳозиржавоб лакмадан.
Мағзини аввал чақиб, сўнгра гапир,
Эй азизим, йўқса тут оғзингда сир!
Рост айтиб бандга тушмоқ яхшидир,
Ушбу ёлғонданки банддан қутқазур.

Сағдий Шерозий.

* * *

Тил — тафаккур қуроли. Тилга палапартиш муносабатда бўлиш — палапартиш ноаниқ, тахминан, нодуруст фикр қилиш ҳамдир.

А. Толстой.

* * *

Сўзни билиб сўзлаганлар хуб билур сўз қадрини,
Фарқи йўқ кўп сўзлаганлар не билур ўз қадрини.

Сайёдий.

* * *

Тилингни сўзлашга соз, мухайё қил,
Сўзингни ўқ қилу ақлни ё қил.
А. Фирдавсий.

* * *

Сўзда керак маънию маънида завқ,
Сўзлагучида сўз учун дарду шавқ.

* * *

Улки билур сўз гуҳарин қийматин,
Сўзда топар сўзлагучининг отин.

Ҳайдар Хоразмий.

* * *

Чин сўзни ҳазил билан айтиш керак.

* * *

Яхши сўз эшитмоқчи бўлсанг, ёмон гап айтма.

* * *

Узун тил — умрни қисқартирар.

Арман мақоллари.

* * *

Лақмаликдан бош оғрир, ўпқонликдан — қорин.

* * *

Яхши сўз темир дарвозаларни очдирар.

* * *

Кишининг тили унга ҳам шуҳрат, ҳам бадномлик келтириши мумкин.

* * *

Тишлар — тилнинг қулфи.

Грузин мақоллари.

* * *

Тилдан ҳам бол томар, ҳам — захар.

Қирғиз мақоли.

* * *

Дағал тиллар гўзал сўзлар бунёд этмас,
Тўти ҳеч вақт қарға нутқин эрод этмас...

«Тўтинома».

* * *

Оқил киши сўзига бино қўяр,
Нодон киши ўзига бино қўяр.

Тоҷик мақоли.

* * *

Қардош тилин билмоқ — қадрдонлик белгиси.

* * *

Сўзнинг ҳам ўлчови бор.

* * *

Оз сўз — соз сўз.

* * *

Шаф-шаф дегунча, шафтоли деган яхши.

* * *

Сўздан сўзнинг фарқи бор,
Ўттиз икки нархи бор.

* * *

Тил — юракнинг калиди.

* * *

Нотиқ маҳмадона бўлса, мажлиснинг бурди кетар.

* * *

Тилни билиш — дилни билиш.

* * *

Тилдан қоқилишдан кўра, оёқдан қоқилиш афзал.

* * *

Гапнинг тагини гап очар.

* * *

Бефойда сўзни айтма, фойдали сўздан қайтма.

* * *

Яхши гап билан илон инидан чиқади.

* * *

Айтилган сўз — отилган ўқ.

* * *

Кумуш сўзингни чақага майда қилма.

* * *

Сўз суякдан ўтар,
Таёқ — этдан.

* * *

Сўзнинг кўрки — мақол.

* * *

Оталар сўзи — ақлнинг кўзи.

* * *

Севдирган ҳам тил,
Бездирган ҳам тил.

* * *

Юракдан чиқса сўзинг, юракка тўғри тушгай,
Айтилса сидқидил сўз бўлмайди таржимони.

* * *

Гапни гапир уққанга,
Жонни жонга суққанга.

* * *

Кўп сўзнинг ози яхши,
Оз сўзнинг ўзи яхши.

* * *

Гапни оз сўзла, ишни кўп кўзла.

* * *

Кўпни билган оз сўзлар,
Оз бўлса ҳам соз сўзлар.

* * *

Сўзингни билиб сўзласанг,
Тилингнинг дури тўкилмас.

* * *

Эви билан сўзлаганнинг қурбони бўл.

* * *

Қиличнинг заҳри кетса ҳам сўзнинг заҳри кетмас.

Ўзбек мақоллари.

* * *

Бир оғиз яхши сўз кишини ҳатто қаҳратон совуқда ҳам иситади.

Хитой мақоли.

* * *

Ёмон нотик лақма бўлур.

Япон мақоли.

ҲАҚИҚАТ КУЧДА ЭМАС, КУЧ ҲАҚИҚАТДА

...ҳар бир ҳаракатинг туфайли ҳақиқатга эриша оладиган бўлсанг, ўлсанг ҳам бу йўлдан қайтма, маҳкам тур!

Абай.

* * *

Ҳақиқат ҳар қандай масофани ҳам босиб ўтади, уни ҳеч қандай тўсиқ тўхтата олмайди.

Анри Барбюс.

* * *

Виждонли кишини таъқиб этиш мумкин, аммо шарманда қилиш мумкин эмас.

Ф. Вольтер.

* * *

Ўзига ва бошқаларга доимо ростликда бўлиш — улкан истеъдодларнинг сифатидир.

И. В. Гёте.

* * *

Ҳақиқат шўъласи қаршисида ҳеч қандай туман бардош бера олмайди.

Ф. Достоевский.

* * *

Баравар айлагин ичу ҳам тошинг,
Бир хил бўлсин қалбингу, юзинггу, бошинг.

Абдурахмон Жомий.

* * *

Ҳақиқат кучда эмас, куч ҳақиқатда.

В. Катаев.

* * *

Энг яхши низом — тўғрилиқдир.

Кайковус.

* * *

Алданишнинг энг ишончли услуби — ўзингни бошқалардан маккорроқ деб ҳисоблашдир.

Ф. Ларошфуко.

* * *

Виждон билан, ҳақиқат билан,
Ростлик билан кучлидир инсон.

Муса Жалил.

* * *

Тўғри юриб, тўғри кезган тўқ бўлар.

Махтумқули.

* * *

Хатим беғалат тўғри юргач қалам,
Хато излагандан недир менга ғам.

Саъдий Шерозий.

* * *

Ростдир улким, назари тўғридир,
Ким илиги эгридур ул ўғридир...

Бўлса ҳақиқат гуҳаридин йирик,
Ришта сўзин сўзламаган яхшироқ.

Алишер Навоий.

* * *

Ростлик келтур — топармушсан нажот,
Ростлик бир чашмаи оби ҳаёт.

Низомий Ганжавий.

* * *

Ҳақиқатни эътироф этиш оғир дафъатан,
Ҳақиқатни айтишчи, ундан кўра оғирроқ.

Н. Огарев.

* * *

Тунни доим куёш қувади.

Ҳамид Олимжон.

* * *

Мен ҳақиқатнинг кучига ишонаман. Унинг шўъласида гумон ва шубҳалар соядай ғойиб бўлиб кетади.

М. Ойбек.

* * *

Кишининг қанчалик ақли ва билими кўп бўлса, унинг қаллоблиги ўзи ва бошқалар учун шунчалик зарарлидир.

Ҳаққоний гапириш ва ишлаш фақат муҳим ишлардагина керак бўлган, деб ўйлама. Ҳаққоний гапириш ва ишлаш ҳар доим керак, ҳатто энг арзимаган ишларда ҳам ёлгончиликка йўл қўйиш керак эмас, балки ўзингни ёлгон билан ҳеч қачон ифлосламаслигинг қийматлидир.

Л. Н. Толстой.

* * *

...Ҳақиқатни мен ўзимдан излайман. Бунинг учун мен мутлақо озод, эркин одам бўлмоғим керак.

А. Толстой.

* * *

Ҳар кимки ростликни қилди шиор ўзига,
Бунёдидан иши бўлди жаҳонда маҳкам.

Пошиохўжа.

* * *

Сўзи билан иши битта бўлса ҳар кимнинг
Шундагина уни деймиз ҳақиқий инсон.

Гулноча Улфат.

* * *

Ҳамма ростлик улки ул ростлик,
Жаҳондин йўқ этгай кам-кослик.

А Фирдавсий.

* * *

Кими тўғри сўзи ҳар қачон,

Еткузадир доимий анга ҳисон⁶.

* * *

Тўғри сўзла, эй ўғул,
Тил бурмағил ёлғонга ҳеч.
Бир масал бор: тўғри сўзлар
Бошини кесмас қилич.

Ҳамза.

* * *

Ҳақиқат ғалаба қилади, аммо унга кескин суратда ёрдам бериш лозим.

Ю. Фучик.

* * *

Гапга қулоқ солинмаган жойда ҳақиқат йўқолар.

* * *

Ҳақиқат дарахтини тошга ўтқазганда ҳам қуримас.

* * *

Инкор этсанг ҳақиқатни,

* * *

Қисқартасан ўз умрингни.

Грузин мақоллари.

* * *

Кун ботса ҳам, охир яна тонг отар!

Қирғиз мақоли.

* * *

Ҳақиқат бўрондан кучли: у, ўз йўлида учраган ҳамма нарсани супуриб ташлайди.

Мўғул мақоли.

* * *

Мунозара — ҳақиқат чироғи.

* * *

---

⁶ Ҳисон — манфаат.

Ростликда нажот,
Ёлғонда ҳалокат.

* * *

Рост йўлда хатар йўқ, эгри ҳамиша хатарда.

Тоҷик мақоллари.

* * *

Ҳақиқатнинг захри, ёлғоннинг асалидан яхши.

Туркман мақоли.

* * *

Ҳақиқат ўтда ҳам куймас,
Сувда ҳам чўкмас.

* * *

Тўғри тил тош ёрару
Эгри тил бош ёрар.

* * *

Туянинг бувраси яхши,
Сўзнинг тўғриси яхши.

* * *

Тўғри таёқ — балога тўғон.

* * *

Ноҳақ ишга ривож, йўқ.

* * *

Ҳақ — жойига қарор топар.

* * *

Ҳақ ишни халқ қўллар.

* * *

Ҳақ сўз — аччиқ сўз.

* * *

Ойни этак бирла ёпиб бўлмас.

* * *

Айтсам тилим куяди, айтмасам — дилим.

* * *

Тўғри одам эгри сўздан ор қилур.

* * *

Тўғри сўз қиличдан ўткир.

* * *

Тўғри бўлсанг, бежавотир бўласан.

* * *

Тўғрилиққа завоқ йўқ.

* * *

Эгри ўтирсанг ҳам, тўғри гапир.

* * *

Тўғри сўзга тан бермаган номард.

* * *

Тўғри бўлсанг, ўсиб бориб, гул бўласан,
Эгри бўлсанг, ўсиб бориб, кул бўласан.

* * *

Дили тўғрининг тили тўғри.

* * *

Адашма тўғри йўлдан, эгри йўлни ихтиёр этма.

* * *

Одамнинг дили билан тили бир бўлсин.

* * *

Ҳақ сўздан тонма.

Ўзбек мақоллари.

* * *

Агар сени биринчи марта алдасалар, бу сени алдаган кишининг айбидир. Агар сен ўзингни иккинчи марта алдашга имкон берсанг, бу сенинг ўз айбингдир.

Француз мақоли.

* * *

Тўғри сўз кулоққа ёкмайди, аммо тўғри иш қилишга ёрдам беради.

* * *

Пармалаш билан тахтада тешик пайдо бўлур,
Бахслашмоқ билан ҳақиқат равшан бўлур.

* * *

Тўғри турган бўлсанг,
Сояннинг эгрилигидан кўрқма.

* * *

Қайиқда маҳкам ўтирган бўлсанг, тўлқин ҳам кўрқинчли эмас.

* * *

Ҳатто энг баланд тоғ ҳам куёшни тўсолмас.

Хитой мақоллари.

* * *

Тўти қанча гапирмасин барчага аён:
Уни асло одам демас ҳеч ким, ҳеч қачон!

ЁШЛИК ҚАДРИНИ БИЛ, ҚАРИНИ ҲУРМАТ ҚИЛ

Қарилик етиб қолса ишда агар,
Мурувваг қилиб ҳолига сол назар.

Саъдий Шерозий.

* * *

Бўйин товлама кекса тадбиридан,
Қариларда бор тажриба, фикру фан.
Темир қалъани ағдарур саъй этиб,
Қари фикру, ёшлар қилич ишлатиб.

* * *

Сира бахтли ёшлар ғурур этмагай,
Қарилар сўзидан узоқ кетмагай.

Саъдий Шерозий.

* * *

Эрур фасли баҳор янглиғ азиз ёшлиқ, на хуб роҳат,
Қариган сўнг зимистондир, кўнгул қолмас таманнога!

Ҳакима.

* * *

Болалар шон-шарафга лойиқ иш қилганда, оталарни... хурмат қилиб гапира бошлайдилар.

Н. Г. Чернишевский.

* * *

Яхши қариялар бўлмаган жойда яхши ёшлар ҳам бўлмас.

Адигей мақоли.

* * *

Қари, қарининг сўзи дори.

* * *

Ақлли қария — оқиб турган дарё.

* * *

Яхши одам қартайса,
Ёзиб қўйган хатдай.
Ёмон одам қартайса,
Биксиб ётган ўтдай.

Қозоқ мақоллари.

* * *

Ҳар ким қари бўлган билан ҳам тадбирли бўлолмас.

Тоғжик мақоли.

* * *

Кийимни тозаликда сақла,
Обрўни — ёшлиқдан.

* * *

Қари билганни пари билмас.

* * *

Қари бор уйнинг зари бор.

* * *

Қаринг бор — бараканг бор.

* * *

Ёшнинг ҳурмати — қарз,
Қарининг ҳурмати — фарз.

* * *

Каттага ҳурматда бўл,
Кичикка иззатда бўл!

* * *

Каттани катга бил,
Кичикни кичик!

* * *

Ёш чоғим — олтин чоғим.

* * *

Ёшлигингда одат қилсанг,
Қаригунча кўникасан.
Қариганингда одат қилсанг,
Кўниккунча кўмиласан.

Ўзбек мақоллари.

ТОТУВ ТУРМУШ — УЗОҚ УМР

Яхши оила қурмоқ учун биргина муҳаббат кифоя эмас. Катта дўстлик ҳам керак. Шундай ҳам бўлади: бир-бирларини севадилар, турмуш қуришни эса билмайдилар. Оила учун қурашмоқ лозим.

А. Корнейчук.

* * *

Эри аччиқ айтса, хотин юмшоқ айтиб,
Ўтирса бурунгидай ёв бўларми?

* * *

Хотин киши бир нозик гул, севиш керак.

* * *

Хотининг сени суйса, сен уни суй,
Бирга ёниб, бирга шодлан, бир ўтда куй.

* * *

Бировни ҳусни бор деб, яхши кўрма,
Беқарор нафсинг учун чопиб юрма!

Абай.

* * *

Дили пок хотин гарчи хунук,
Ёмон хулқли хушнамодан тузук.

* * *

Ковуш тор эса киймаган яхшидир,
Уруш бўлса уй, турмаган яхшидир.

* * *

Агар бўлса ёринг иноқу гўзал,
Муродингга етдинг — муродинг ўшал.
У бўлса ширин сўзли-ю, пок дил,
Уни ё хунук, ё гўзал демагил.

* * *

Хотин бўлса қобилу ақли расо,
Эрин шоҳ этар, гарчи бўлса гадо.

* * *

Кўча севгиси уйни барбод этар.

Саъдий Шерозий.

* * *

Йигитнинг обрўйи яхши заифдир,
Яхши заиф нокас эрга хайфдир.

Махтумқули.

* * *

Олижаноб хотинга киши жуфт бўлса,
Уйнинг зийнати — оройиши,
Хусни бўлса қўнгулга марғуб,
Яхши ақли бўлса жонга матлуб.

Алишер Навоий.

* * *

Мен ёшларни эҳтиёткор бўлишга чақираман: тамаъкорлик билан қилинган никоҳ — қабих
никоҳдир.

П. Филонович.

* * *

Доимо кулиб юрувчи эрнинг хотини дунёда энг яхши хотиндир.

А. Фирдавсий.

* * *

Уч нарса умрни узайтирар: кенг уй, яхши улов, меҳрибон хотин.

Араб мақоли.

* * *

Яхши хотин — соф олтин.

* * *

Узук бармоққа, ёр эса қалбга ярашук бўлиши керак.

* * *

Ота пули билан уйланган киши, хотин қадрини билмас.

Арман мақоллари.

* * *

Муҳаббат бўлмаган жойда хурсандлик ҳам бўлмас.

* * *

Меҳрибон хотин меҳрибон биродар ва меҳрибон ўртоқдан афзалдир.

Грузин мақоллари.

* * *

Яхши хотин — ярим бахт.

* * *

Эр яхши бўлса, хунук хотин ҳам гўзал бўлур.

Қирғиз мақоллари.

* * *

Оилада ҳамжиҳатлик бўлмаса, уни бахт ташлаб кетар.

Қорақалпоқ мақоли.

* * *

Вафодор ёр бўлмаса, на умрда лаззат бор ва на турмушда роҳат.

* * *

Эр-хотин даъвоси ёз ёмғирига ўхшар.

* * *

Яхши хотин эрнинг тинчлиги, уйнинг ободлиги ва яхшилик қилишга ёрдамлашувчидир.

* * *

Эру хотин урушига уй остонаси кулар.

* * *

Нозсиз хотин — ёлқинсиз ўтин.

* * *

Яхши хотин — турмушга қўшар ҳусн.

Тоҷик мақоллари.

* * *

Хотин ишламаса — даромад кам.

Туркман мақоли.

* * *

Моли йўқ деб, эрдан кечма,
Чўпи йўқ деб, эрдан кечма.

* * *

Сержанжал уйда барака йўқ.

* * *

Эри эр қиладиган ҳам хотин,
Қора ер қиладиган ҳам хотин.

* * *

Хотиннинг сариштаси — Одамнинг фариштаси.

* * *

Яхши рўзғор — жаннат,
Ёмон рўзғор — дўзах.

* * *

Тотув турмуш — узок умр.

* * *

Эру хотин — қўш хўкиз.

* * *

Уйда роҳати йўқнинг,
Кўчада фароғати йўқ.

* * *

Ўйламай қилинган турмуш,
Тўйдан кейин бузилар.

* * *

Бўз яқтак қичитар,
Яхши хотин тинчитар.

* * *

Ёмон турмуш яшатмас.

Ўзбек мақоллари.

ҲАММАНИНГ БАХТЛИ БЎЛИШГА ҲАҚҚИ БОР

Мадомики, мен ҳар бир биродарим тўғрисида хотиржам бўлмас эканман, менга текин бахтнинг ҳам кераги йўқ...

В. Г. Белинский.

* * *

Умумий бахт ҳолатини жорий этмоқчи бўлсангиз, шунга эришингки ҳар бир киши унинг ҳаёти учун қанча нарса керак бўлса, шунча нарсага эга бўлсин, ҳеч ким ўзининг эҳтиёжларини қондириш учун зарур бўлганидан ортиқча нарсага эга бўлмасин.

В. Вейтлинг.

* * *

Иш билан банд бўлмаган киши бахтдан ҳеч қачон тўла баҳраманд бўла олмайди.

Генрих Гейне.

* * *

...фақат умумлашган бахтдагина ўз шахсий бахтингни топа оласан.

Гоббс.

* * *

Ўзингни аяма — бу ер юзида энг ифтихорли, энг гўзал донишмандликдир.
Яшасин ўзини аяй олмайдиган киши!

М. Горький.

* * *

Тўла бахтиёр бўлиш учун бахтга эга бўлмоқ кифоя қилмайди; унга сазовор ҳам бўлиш керак.

В. Гюго.

* * *

Энг кўп кишиларга бахт берувчи киши энг бахтиёр кишидир.

Д. Дидро.

* * *

Бахт кўп меҳнат қиладиган кишига муяссар бўлади.

Леонардо да Винчи.

* * *

Биз бахтли бўлишга мажбур бўладиган кишиларни тарбиялаб етиштирмоғимиз лозим.

* * *

Агар сен бахтсиз бўлганингни ҳис этсанг, сенинг биринчи одоб вазифанг — бу тўғрида ҳеч ким билмаслиги керак. Узингда кулимсираб туриш кучини топ, бахтсизликдан нафратланиш учун куч топ. Ҳар қандай бахтсизлик доимо муҳовотдир. Унга ҳар доим ғолиб келиш мумкин.

Ўзингда эртаги кун, келажак ҳақида фикр юргизиш учун куч топ.

* * *

Янги мантиқ — мен бахтиёр бўлмоқчиман, аммо, бунинг учун энг тўғри йўл, қолган ҳамма кишиларни бахтиёр қилишга ҳаракат қилганимдагина, мен ҳам шундагина бахтиёр бўла оламан.

А. С. Макаренко.

* * *

Саодатманд ул йигитдурким, шаҳватга майл қилмас...

Алишер Навоий.

* * *

Бошқаларни бахтли қилиш — бу дунёда бахтли бўлишнинг энг тўғри йўлидир.

Пол Гольбах.

* * *

Соф юрак бошқалар бахтсизлиги асосида қурилган бахтни қабул қила олмайди.

Саъдий Шерозий.

* * *

...бахт хаёлпарастлар тўқиган фантазия эмас, эртами-кечми ҳамма унга эришади!

М. Е. Салтиков-Шчедрин.

* * *

Қийинчилик чекиб одам хур бўлур,
Садафда қамалиб қатра дур бўлур.

* * *

Кимники бор эса бир бурда нони,
Ўзига яраша уй-ошёни,
На биров унга кул, на у бировга,
Шод бўлса арзийди — шудир жаҳони.

Умар Хайём.

* * *

Не фойда у бахтдан ки қилмас имдод,
Не фойда у дилданки сира бўлмас шод.

Ҳофиз Шерозий.

* * *

Ҳар бир киши бахтли бўлишни истайди, бахтли бўлмоғи лозим ва бахтли бўлишга ҳаққи бор.

Н. В. Шелгунов.

* * *

Бахт одамни эмас, одам бахтни вужудга келтиради.

Поляк мақоли.

* * *

Агар сен тоза хавони тўйиб-тўйиб шимирай десанг, тонгда дерангни кенгроқ оч!
Кўпроқ бахтга эришай десанг қалбингни оч!

* * *

Ҳар бир қийинчиликдан сўнг бир роҳат бор.

Ўзбек мақоллари.

* * *

Бахт ўз кирду корини чуқур ўйлаб иш қилувчига келур: бахт чуқур мулоҳазани талаб қилади.

* * *

Ўз тану жонингга жабр қилмасдан туриб, осонлик билан бахтли бўлиш мумкин эмас.

* * *

Беғараз — ҳамиша хушбахт.

Ҳинд мақоллари.

* * *

Бахт кулги бор уйга кирар.

Япон мақоли.

ҲАЁТДА БИР-БИРИГА ҲУРМАТ, ҚУВОНЧ ЧУҚУР ЎРИН ОЛСИН

Йигитлар, ўйин арзон, кулки қиймат,
Иккиси икки нарса — сир ва сумбат.

Абай.

* * *

Сиқилган кишига кулги бахш этмоқ,
Бир ботмон қанддан ҳам, билгил, яхшироқ.
Шакардан топади маза оғиз-тил,
Кулгидан топади лаззат руху дил.
Юзларинг буришиқ тун каби қаро,
Тонгдек кул, йўқолсин ажин — можаро.

Абдураҳмон Жомий.

* * *

На хуш кундурки ғамгин шод бўлди,
Бузуқ кўнгул яна обод бўлди.

Мажлисий.

* * *

...ҳурмат ғаразсиз бўлади. Кишининг принципиаллиги, ростгўйлиги. виждонлилиги, меҳнатсеварлиги, инсонпарварлиги, ватанпарварлиги, камтарлиги ғаразсиз хушмуомалалиги, жамият томонидан қабул қилинган ахлоқ нормаларига риоя қилиши, ҳақиқат учун кураш олиб бориши, халққа садоқат билан меҳнат қилиш каби фазилатлар ҳар қанча ҳурматга сазовордир.

Т. Н. Қориниёзов.

* * *

Биз инсондан кўп нарса галаб қилсак, ана шунинг ўзи бизнинг унга бўлган ҳурматимиздир: биз талаб қилганимиз учун ва бу талабларнинг бажарилгани учун ҳам биз инсонни ҳурматлаймиз.

* * *

Кишилиқ ҳаётининг ҳақиқий рағбати — эртаги шодликдир.

А. С. Макаренко.

* * *

Тез-тез дийдор кўриб, дилни шод қилинг.

* * *

Хуррамлик китобин ўқимоқ керак,
Дилда ғам кўкати ўсмасин андак.

Умар Хайём.

* * *

Бу фаслда одами керак шод,
Андуху балоу ғамдин озод.

М. Ғузулий

* * *

...кишилар ҳаётида қувонч, хурсандчилик, гўзаллик чуқур ўрин олиши керак.

Хоксор.

* * *

Кўнгилни айлагил бир лаҳза хурсанд
Садафда доимо бўлмайди гавҳар.

* * *

Агар кўнглимни шод этса ўшал шероз жонони,
Қаро холига бахш этқум Самарқанду Бухорони.

Ҳофиз Шерозий.

* * *

Бадал қил шодиға дунё ғамини,
Ғанимаг тут йигитлик мавсумини.

Хўжандий.

* * *

...хурсандчилик туйғуси жуда самарали бўлади. Бу туйғу ки-шининг маънавий кучларини мустаҳкамлайди.

* * *

...киши шахсий ҳаётда кимники яхши одам деб ҳисобласа, ҳамма вақт унинг фикрларини жуда ҳурмат қилади.

* * *

...ҳақиқий шуҳрат нималигини билган киши тарихнинг яхши сўзини эшитиш ҳуқуқини ҳар қандай иззат-ҳурматдан юқори қўяди.

Н. Г. Чернишевский.

* * *

Уйда катгани ҳурмат қил, агар катта бўлмаса, тош қўйиб уни катта сингари ҳурмат қил.
Арман мақоли.

* * *

Сабабсиз кулги— ёмон тарбия натижасидир.

* * *

Кимки кўп кулар, кишилар олдида обрўсин тўқар.
Араб мақоли.

* * *

Кулги умрга умр қўшади.

* * *

Кўрсанг ўзингдан катта,
Иззат қилгин албатта.

* * *

Уришма, сўкма, чекма,
Обрўйинг ерга тўкма.

Ўзбек мақоллари.

ҲИММАТНИ МЕҲМОН БИЛУР

Агар бир бор сайр этсанг еримизни,
Унутмайсан меҳмондўст элимизни,
Яна қайтиб меҳмонга келар бўлсанг,
Чинорлари сени саломлаб кутар,
Бунда ҳурмат ва муҳаббат жўш ураар.

Ҳ. Аббосзода.

* * *

Дўстлар учун дарвозамиз ланг очик,
Бошингизга гул япроғидан сочик,

Бу тоза сув, атр совун, оқ чочик,
Сўлим айём, келишингиз ярашиқ,
Албат бизга қўниб ўтинг, дўстларим!

Ғафур Ғулом.

* * *

Егил ҳарнаки сенга мизбон берур,
Бажо айлагил шукрини бекусур
Агар бермаса наrsa қилма тамаъ
Тамаъдан киши топмагай ҳеч хузур.

Абдураҳмон Жомий.

* * *

Мусофир дилшикаста меҳмоннинг
Дилин шод айламоқ мизбона яхши.

Камий

* * *

Ҳар нима бўлса азиз, элтур киши меҳмон сори.

Лутфий

* * *

Келган ош деб келмас, буриштира юз,
Нонга муҳтож эмас, сўзга меҳмондир.

Махтумқули.

* * *

Борма айтмаганнинг дастурхонига,
Қўл узатсанг, каднинг тушар, нонига,
Қўшма ўзгаларнинг барра кабобин.
Қотган нону совуқ сувинг сонига.

Паҳлавон Маҳмуд.

* * *

Мусофирла меҳмонга сен ёр бўл,
Бироқ бўлмасин макри, ҳушёр бўл.

Саъдий Шерозий

* * *

Безарга кулбасини мизбон, меҳмон эрур боис.

Комил Хоразмий.

* * *

Меҳмонда бўлмаган, меҳмондорчиликни билмас.

Абхаз мақоли

* * *

Меҳмон нонга эмас, мизбон кўзига боқар.

Арман мақоли.

* * *

Мизбон хурсанд бўлмаса,
Меҳмон дилтанг бўлур.

Грузин мақоли

* * *

Қон-қардошдир элимиз ҳам еримиз,
Дўстлар, келиб меҳмон бўлиб кетингиз.

Қозоқ мақоли.

* * *

Меҳмон оз ўтирар, лекин кўп кўрар.

Туркман мақоли.

* * *

Яхши меҳмон ош устига,
Ёмон меҳмон бош устига.

* * *

Супурмаган уйга меҳмон келур.

* * *

Меҳмон сўраб емайди.

* * *

Меҳмонга ош қўй,
Икки қўлини бўш қўй.

* * *

Эр тилаган ерда азиз.

* * *

Ёши улуғни улуғласа, бахт топар.

* * *

Хулқ-атвори ёмон бўлса,
Ақлли ҳам аҳмоқдир.

* * *

Сиз, биз деб ҳаёт юкин —
Кўтарганлар хизматин
Қилинг ҳурмат-иззатин.
Ҳамма ишлар ким учун,
Ватан, ўғил, қиз учун.

Ўзбек мақоллари.

Меҳмон дастлаб — олтинга, сўнгра — кумушга, кейин темирга ўхшар.

Ҳабаши мақоли.

* * *

Кимки ўз меҳмонини самимий дўстлик ва муҳаббат билан кутиб олса, бундай кишининг уйига хотиржам кираверадилар.

Хинд ҳикмати.

ОДОБ ШАРТИ БАҒОЯТ КЕРАК

Кексаларни этсанг азизу иззат,
Сени ҳам кексайгач этишар ҳурмат.

А. Бедил.

* * *

Одобни даставвал ўрганмоқ зарур,
Сўнгра бошқаларга ўргатсанг бўлур.
Агар бошқаларга ўргатсанг одоб,
Муздини ҳаётдан айлагил талаб.

Абдураҳмон Жомий.

* * *

Ҳаёю шарму, одобу, тавозеъ,
Эмас ҳайвонаким, инсона яхши.

Камий.

* * *

Кимки улуғроқ анга хизмат керак,
Улки кичикроқ анга шафқат керак.

* * *

Тарки адабдин бири кулгу дурур,
Кулгу адаб таркиға белгу дурур.
Қаҳқаҳадин кабк наво келтуруб,
Бошига ул кулгу бало келтуруб.

* * *

Қила олғонча таъзим ва адаб биноеин йиқма, хаё ва хурмат хилватидин ташқари чиқма.

* * *

Адаб ва тавозеъ дўстлуқ кўзгусиға жило берур, икки жонибдин ёруғлуқ еткарур.

Алишер Навоий.

* * *

Тавозеъдан келур иззату икром,
Кибирдан ёмон от бўлур, яхши ном.

Носир Хисров.

* * *

...Мен ўзимни шундай тутайки, ҳеч ким менинг тўғримда бирон ёмон гап айта олмасин...

А. С. Пушкин.

* * *

Илож бўлса дам урма, қўйма кадам,
Сен андозадан ташқари, ёки кам.

* * *

Кишиким итоатла хизмат этар,
Сал ўтмай унга эл итоат этар.

Саъдий Шерозий.

* * *

Бўлмас нима оламда адабдин яхши,

Ҳам роҳату ҳам ғам адабдин яхши,
Йўқтир кўрамен барча сифатлар ораким,
Яхши сифат одамда адабдин яхши.

Убайдий.

* * *

Кимки, кўп сўзлайди бешарму хаё,
Тополмас иззату обрў эларо.

А. Фирдавсий.

* * *

Ҳосил эт хулқу адаб, бўлғил тавозеъда мудом,
То етарсан хислатидан ҳар камола йўқ ажаб.

Ҳамза.

* * *

Сендин адаб бирла белинг боғламоқ,
Мендин адаб қоидасин сақламоқ.

Ҳайдар Хоразмий.

* * *

Адаб — феълу табиат оройиши,
Адаб — аҳволу ҳолат осойиши,
Адаб — хусну жамолинг жамъидир ҳам,
Адаб — кўклам, камолнинг жамъидир ҳам.

Б. Ҳилолий.

* * *

Одамларни хурмат қилиш ҳузур-ҳаловат бағишлайди!

А. П. Чехов.

* * *

Беодоб йигит — жиловсиз от.

Қирғиз мақоли.

* * *

Эшик очик бўлса бўлаверсин, рухсатсиз кирма.

Қорақалпоқ мақоли.

* * *

Хусн хусн эмас, одоб хусн.

Тоҷик мақоли.

* * *

Болани ёшдан асра,
Ниҳолни бошдан асра!

* * *

Одоб — кишининг зеби.

* * *

Одобни беодобдан ўрган.

* * *

Жон адабсиз танида ларзондир,
Минг жон бериб, адаб олсанг арзондир.

* * *

Шакарнинг ози ширин.

* * *

Қаноат қорин тўйдирар,
Беқаноат ўзин ўлдирар.

* * *

Ақл ёшдан, одоб бошдан.

* * *

Одобнинг боши тил.

* * *

Бир каттанинг гапига кир, бир кичикнинг.

* * *

Оз ошим — ғавғосиз бошим.

* * *

Гапи тўмтоқнинг — ўзи тўмтоқ.

* * *

Одобли бола ҳаммага манзур.

* * *

Эрка тутса онаси,
Талтаяди боласи.

* * *

Раҳмат олган омондир,
Лаънат олган ёмондир.

* * *

Саёқ юрган таёқ ер.

Ўзбек мақоллари.

ҚАНОАТДА, ИЗЗАТДА ТУТ ЎЗИНГНИ

Синуқ сафолки май дурдин ичголи топсанг
Қабул айламагил жоми салтанат Жамдин.
Иликка кирса қурук нон маош учун чекма
Нишот неъматининг миннатини Хотамдин.

* * *

Сабр била боғлиғ иш очилур,
Ишда ошукқон кўп тойилур,
Кўп тойилғон кўп йиқилур.

Алишер Навоий.

* * *

Тушмагил асло қаноат иззатидин, гар десанг,
Юзларим юз навъ зиллат бирла афсар бўлмасун.

Баёний.

* * *

Бўлма коми нафс учун ҳар сифланинг олдида паст,
Обрўсизлик юкин чекмакка маҳзур ўлмагил.

Ғозий.

* * *

Ўз рискига ҳеч қаноат этмаган,
Термулар, киши ошига зор бўлар.

Махтумқули.

* * *

Қиличтек тил била туттум жаҳонни,
Қаноат мулки ичра подшомен.

Хоразмий.

* * *

Тамаъни тарк эту, чиқ гўшаи қаноат аро,
Санго йўқ ўзга жаҳон ичра жойи амният.

Комил Хоразмий.

* * *

Сабр билан баста эшикдир кушод,
Сабр билан топди эронлар мурод.
Сабр сенинг дардингга дармон бўлур,
Шўра замин боғила бўстон бўлур.

Гулханий.

* * *

Ақлли киши сабр этар ҳар нафас.

* * *

Жазолашда сабр эт — бу яхши ҳунар.

Саъдий Шерозий.

* * *

Ҳар неча қолсанг дарду-ғам ичра паришон бўлмаким,
Нечунки шомии тийранинг боқсанг сўнгида бор субҳ.

Табибий.

* * *

Ҳар ишга бордир бир навъ соат,
Тахаммул айласанг, топгунг фароғат.

Хиромий.

* * *

Ноғахон ғам келса сенга, ўзни тут, бўлма тажанг,
Шукр қилғил, токи баттарроғига бўлма дучор.
Сен ишонғил, ғам ема, сабр айла, эй дил оқибат,
Шомдан тонг, кечадан кундуз келур, қишдан баҳор.

Ҳофиз Шерозий.

* * *

Бошга мусибат тушганда, оҳ-нола қилмаслик керак. Сабр қилиш лозим: шу мусибатдан қутулиш йўлини излаб, бирор чора-тадбир ўйлаб топиш керак.

«Калила ва Димна»

* * *

Қирққа чидаган,
Қирқ бирга ҳам чидар.

* * *

Сабр қилсанг ғўрадан ҳалво пишар,
Сабрсизлар ўз оёғидан йитар.

* * *

Бир очликнинг бир тўқлиги бор.

* * *

Тоқатлига тоғлар эгар бошини,
Тоқатсизнинг итлар еяр ошини.

* * *

Сабр таги сариқ олтин.

* * *

Озига шукр қилсанг кўпи келур.

* * *

Салобатли бўлма, саботли бўл.

* * *

Огир тошни сув элтмас.

* * *

Сабр-тоқат — дононинг деворидир.

* * *

Томчи тошни тешар.

Ўзбек мақоллари.

* * *

Сабр билан зафар эски дўстдир,
Сабрдан кейин зафар келур.

Тоҷик мақолн.

* * *

Ишларинг ёмон бўлса ҳам, чидамли бўл.

Туркман мақоли.

* * *

Сабр — умрбод хазина.

Япон мақоли.

ХАЛҚ СОҒЛИҒИ — ЮРТ БОЙЛИГИ

Бадан тарбия билан мўътадил ва ўз вақтида шуғулланувчи киши касалликларнинг давосига муҳтож бўлмайди.

Абу Али ибн Сино.

* * *

Саломатликни сақлашнинг асосий қоидалари мана булардир:

1. Ҳар қандай ҳаддан ташқарилик ёки меъёрсизликдан қоч. 2. Соф ҳаводан фойдалан. 3. Баданингни кўпроқ ҳаракатқилдир... меҳнат қил ва машқ қил, яна ҳам кўнроқ пиёда юр, еб-ичишинг меъёрида бўлсин, оддийгина овқатлан ва бир хил сувдан ич.

П. Енгалчев.

* * *

Саломатлик қадрин билмас бемор бўлмагунча.

Зебинисо.

* * *

Чўлда очлик машаққатин кўрмаган —

Уйда иссиқ ноннинг қадрин ҳеч билмас.

Махтумқули.

* * *

Ақлий кучни иложи борича узоқроқ сақлаб қолишни ва мумкин қадар тўла ҳаёт циклини босиб ўтишни хоҳловчи кишилар жуда мўътадил ҳаёт кечиришлари ва гигиена қоидаларига амал қилишлари керак.

И. Мечников.

* * *

Гимнастика ва спорт билан зўр бериб ва мунтазам равишда шуғулланиш,— узоқ давом этадиган ёшлиқдир, ҳаётбахш оптимизм билан тўлиб-тошган, касалликсиз қариликдир, тўхтовсиз ижодий меҳнат кўтаринкилиги ва илҳом билан тўлган узоқ умрдир ва ниҳоят, бу соғлиқ — ҳузур-ҳаловатнинг буюк манбаидир.

И. М. Саркизов—Серазини.

* * *

Бутун умрим бўйи ақлий меҳнатни ва жисмоний меҳнати яхши кўраман, кейингисини айниқса яхши кўраман. Жисмоний меҳнатга бирор янгилик киритган, яъни миямни қўл кучим би-лан бирлаштиролган пайтларимда, айниқса ўзимни мамнун сезардим.

И. П. Павлов.

* * *

Кучни ишга солиш — баданни ва шу билан бирга руҳни ҳам чиниқтиради.

* * *

Гавдани ҳаракатлантирувчи машқлар жисмоний кучни оширганидек, фикр юргизиш машқлари ҳам ақлий қобилиятни оширади.

А. Н. Радищев.

* * *

Касал боққан одамни сен дема соғ,
У ҳам қайғу бирлан касалдир шу чок.

Саъдий Шерозий.

* * *

Ётарда кимарса еса кўп таом,
Ўзини ўзи қилғуси қатли ом.

А. Фирдавсий.

* * *

Умрингни узайтиришни истасанг, томоқни камайтир.
В. Франклин.

* * *

Бекорчилик барвақт мункиллаб қолишга олиб келади, меҳнат эса ёшлиқни узоқ сақлаб қолади.

Цельсий.

* * *

Тани соғлом булган киши иссиқ ва совуққа ҳам бардош бера олади. Рухий соғлом киши қаҳр-ғазабни ҳам, ғам-кулфатни ҳам, шодликни ҳам, бошқа хис-туйғуларни ҳам бошдан кечириш қобилятига эгадир.

Эпиктет.

* * *

Оз есанг — кўп яшайсан.

Араб мақоли.

* * *

Биринчи бойлик—соғлиқ, иккинчи бойлик—оқ рўмол (яъни хотин).

* * *

Бемориинг кўнглини кўтариб қўйиш — унга ярим соғлиқ бахш этишдир.

Қирғиз мақоллари.

* * *

Тансиҳатликни сотиб олиб бўлмайди, уни ақл-идрок беради.

* * *

Инониш билан касал бўлсанг,
Умид қилсанг, тузаласан.

* * *

Сабабини бартараф қилсангиз, касал ҳам йўқ бўлиб кетади.

Рус мақоллари.

* * *

Кишининг боши уч сабаб билан оғрир: кўп ухласа, ёки жуда кам ухласа; шунингдек агар кўп

шароб ичса.

Татар мақоли.

* * *

Осойишталик — энг яхши малхам.

* * *

Тозалик — соғлиқ гарови.

* * *

Бош роҳати — тан роҳати.

* * *

Дард кетганда, уйку келар.

* * *

Кўзинг оғриси, қўлингни тий,
Ичинг оғриси, нафсингни тий.

* * *

Оғрик тишнинг давоси омбир.

* * *

Соғ танда — соғлом ақл.

* * *

Поклигинг — соғлиғинг.

* * *

Соғ юрай десанг, озода бўл!

* * *

Тани соғлиқ — туман бойлик.

* * *

Соғлиқ — умрнинг гарови.

* * *

Касаллик олти сабаб билан: жуда кўп суюқлиқ истеъмол этишдан; тартибсиз овқатланишдан, кундузи ухлаб, тунги уйқусизликдан; сийдик ва ахлатнинг тўхтаб қолишидан пайдо бўлур.

* * *

Кимки овқатдан кейин бир жойда ўтирса, қорин — ишкамбадир; кимки овқатлангандан сўнг чўзилиб ётса,— ҳузур-ҳаловат қилур; кимки овқатдан кейин юрса, — узоқ умрлидир, кимки овқатланиб чопса, — ўлимга яқинлашур.

Ҳинд ҳикматлари.

Шамолланиб қолиш — юз касалнинг боши.

Хитой мақоли.

* * *

Тансиҳатликка ғамхўрлик қилиш — энг яхши даводир.

Япон мақоли.

ВАҚТИНГ КЕТСА, НАҚДИНГ КЕТАР

Шу ажойиб кунларингни тотув ўтказ.

Абай.

* * *

Одам ўғли ётма ғофил,
Тургил тонг отмасдан бурун.

Махтумқули.

* * *

Кел, бугун ҳушёр бўл, вақтни қўлингдин бермагил!
Нозу неъмат, шону шавкатни ўзингдан узмагил!

Мутриба.

* * *

Эйки баҳра истарсен тур саҳарки, топмас файз,
Кимки одати бўлса вақти субҳидам уйқу.

* * *

Ул кишики ҳар соат бир таома майл айлар,
Не ажаб агар тутса они дамбадам уйқу.

Муҳаййир.

* * *

Утирган эдинг бошқалар ўрнига,
Биров ҳам ўтиргай сенинг ўрнингга.
Кеча ўтди-ю, эрта маълум эмас,
Ҳисоб эт шу кунни — ғанимат нафас.

Саъдий Шерозий.

* * *

Чун субҳ уйқуси эрур албатта накбат⁷ мужиби⁸,
Ғафлатда харгиз ётмоғил оқил эсанг зинҳор субҳ.

Табибий.

* * *

Қулай фурсатни қўлдан бермаслик керак — турмуш донолигининг энг олий шарти шудир. Бизнинг ҳар биримиз учун бахтли вазиятлар бўлади, лекин ҳамма ҳам ундан фойдаланишни билавермайди — турмушининг яхши ёки ёмон бўладиган кишилар ўртасидаги фарқнинг бирдан-бир сабаби шу вазиятлардан фойдалана билиш санъатидир.

Н. Г. Чернишевский.

* * *

Кўпгина қўлга киритиб бўлмас нарсаларни агар истасанг ва қунт қилсанг, қўлга кирита оласан. Дадил кишилар учун қулай фурсат ўз тану жонидан ҳам қимматлироқдир.

Ҳинд ҳикмати.

* * *

Отнинг кучи узоқ йўлда билинар,
Одамнинг қалби — узоқ вақт ўтиши билан.

* * *

Фақат вақтгина киши қалбидаги нарсаларни охиригача очиб ташлайди.

Хитой ҳикматлари.

* * *

Фурсат — олтин,
Сен кўкрак кериб
Олтинингни сочиб борасан.
Фурсат қувар

⁷ Накбат — бахтсизлик.

⁸ Мужиб — сабаб.

Унга чап бериб,
Сўроғидан қочиб борасан.

Ўзбек ҳикмати.

* * *

Чўза берсанг пишиқ ип ҳам узилади,
Иш вақтида қилинмаса бузилади.

* * *

Бугун дала дур қўйнида, эрта қор ёғур.
Ўз вақтида бўлмаган иш бўлғуси оғир.

* * *

Темирни қизиғида бос.

* * *

Вақтинг кетди, нақдинг кетди.
Ҳар нарса ўз вақтида ярашади.

* * *

Эртаги ишни кечга қўйғудек эмасдур.

Ўзбек мақоллари.

ПУЛ ТОПГУНЧА, ҲИСОБ ТОП

Меҳнатсиз мол сўрамоқ хайрчилик,
Ақлли эрга ордир ундай қилик.

Абай.

Ҳақ молин куйдурганни девона дерлар ва ёруғ кунда шамъий кофурий ёққонни ақлдин бегона дерлар.

Алишер Навоий.

* * *

Пулу мол йиғишни қилурсан хаёл,
Этиб умр сармойасин поймол.

Саъдий Шерозий.

* * *

Жаҳон моли эрур охир захри мор,

Азизларни ҳам айлар ул хор-зор!

А. Фирдавсий.

* * *

Эмас кишига бу дунёда мулку мол камол,
Хусули илму ҳунар келди безавол камол.

Комил Хоразмий.

* * *

Кўп пул одамни кўр қилур.

Араб мақоли.

* * *

Синалмаган кишидан қарз олма.

Арман мақоли.

* * *

Ёмон қўшнидан қутулмоқчи бўлсанг, унга қарз бериб қўй.

* * *

Қарз товуш чиқармас, аммо ухлашга ҳам қўймас.

Грузин мақоллари.

* * *

Одам бойликни доим топа олар,
Бойлик одамни топа олмас.

Эрон мақоли.

* * *

Ортиқча мол — ортиқча ташвиш.

Япон мақоли.

* * *

Нокадан қарздор бўлма,
Ҳам йўлда қистайди, ҳам гўрда.

* * *

Сўраганнинг бир юзи қора,
Бермаганнинг — икки юзи.

* * *

Пул топгунча, ҳисоб топ.

* * *

Пулни топиш осон, харжлаш қийин.

* * *

Олмоқнинг бермоғи бор.

* * *

Дардинг бўлса бўлсин,
Қарзинг бўлмасин.

* * *

Пули куйган қалампир чайнар.

* * *

Оз бўлса, эплаб кўр,
Кўп бўлса сеплаб кўр.

Ўзбек мақоллари.

АНДИШАЛИК - ҚУРҚОҚЛИК ЭМАС

Керақдир чораи андиша қилмоқ,
Хирад расмини даъбу пеша қилмоқ...

Алишер Навоий.

* * *

Ўз ҳолингга боқ, қилма шикоят ўзгадин.

Мужрим Обид.

* * *

Киши яхши кун қадрини билмагай,
Ёмон кун агар бошига келмагай.

Саъдий Шерозий.

* * *

Кесиb ташлаш кўлингдан келмагач, у кўлни ўпмай иложинг йўқ.

Араб мақоли.

* * *

Ҳамма кудуқларга ҳам туфлайверсанг, сувни қаердан оласан?

Грузин мақоли.

* * *

Бир кун туз ичган жойга қирқ кун салом қил!

* * *

Мевали дарахтга тош отма.

* * *

Кичкина деманг бизни,
Кўтариб урармиз сизни.

* * *

Косанинг тагида ним косаси бор.

* * *

Туяга миниб, узоқни кўзла.

* * *

Бурунни сассиқ деб кесиb ташламас.

* * *

Елга қарши тупурма, ўзингга қайтади.

* * *

Аввал ўз айбингни бил, кейин бошқадан кул.

* * *

Таъна қилма.
Тавба қил.

* * *

Қўшнинг кўр бўлса, кўзингни қис.

* * *

Эчкининг калтак егиси келса,
Чўпоннинг таёғига сурканади.

Ўзбек мақоллари.

* * *

Сув ичганда қудуқ қазиган кишини унутма.

Хитой мақоли.

ШОШИЛИШДА ХАТО БОР

Ҳар кимсаки айламас ошукмоқни хаёл,
Япроғни ипак қилур, чечак баргини бол.

Алишер Навоий.

* * *

Шошиб ҳар киши ки қилич ушлагай,
Пушаймон била ўз қўлин тишлагай.

Саъдий Шерозий.

* * *

Ошиққан ошга етгунча, боши тошга етади.

* * *

Шошган қиз эрга ёлчимас.

* * *

Шошмасанг тез етарсан,
Шошгандан ўзиб кетарсан.

* * *

Шошганнинг иши унмас.

* * *

Шошганда лаббай топилмас.

Ўзбек мақоллари.

* * *

Шошилишда хато бор.

Хитой мақоли.

КЎПГА КЕНГАШ

Носехи⁹ содикки, эрур беғараз,
Бил анга оламда топилмас иваз¹⁰.

* * *

Гарчи таваккулсиз эрур азм сушт,
Машваратсиз қилма таваккул дуруст.

Алишер Навоий.

* * *

Баҳра олдим ҳаёт тажрибасидан,
Ҳодиса дафига керак бўлади.

А. Рудакий.

* * *

Ўгит беғараз бўлсаю бериё, Бўлур аччиғ, аммо маразга даво.

Саъдий Шерозий.

* * *

Тажрибадур эрга мураббию бас.

Ҳайдар Хоразмий.

* * *

Бемаъни насиҳатдан менга майи ноб¹¹ авло.

Ҳофиз Шерозий

* * *

Яхши маслаҳатга кўнмагаи инсон,
Оқибат бўлади ўзи пушаймон.

«Тўтинома».

* * *

---

⁹ Носех — насиҳатчи.

¹⁰ Иваз — ўрнини босадиган, тенг, баробар маъносида.

¹¹ Ноб — соф, мусаффо, кизил.

Насихат тингламас дил сахти маҳжуб¹²
Кўқармас тошға, ёмғир ёғса ҳам кўп.

* * *

Кенгаш қилган эл озмас,
Кенг бичилган тўн тўзилмас,

Ўзбек мақоллари.

ҚОЛСИН ЖАҲОНДА ЯХШИ НОМУ ИШИНГ

Эранлар хизматига кимки умрин сарф этар,
Агарчи кетар, аммо жовид умрга етар.

* * *

Ажаб саодат эрур қолса яхшилик билан от.

Алишер Навоий.

* * *

Ёмон от била тирилгандин
Яхши от била ўлган яхшироқ.

М. Бобир.

* * *

Ҳушо оқилки, айлаб яхшили бунёдини маҳкам,
Ўтар бу дайри фонидин ўзини некном айлаб.

Нодира.

* * *

Қул билан тиклаб бўлмас ҳайкал қўйдим ўзимга
Халқнинг келар йўлини ўт-ўланлар қилмас банд;

* * *

У мағрур қад кўтарди бош эгмасдан таъзимга Александр миноридан ҳам баланд.

А. С. Пушкин.

* * *

Шу хил бўлки олам десин офарин,

---

¹² Маҳжуб — калтабин маъносида.

Ёмон демасин ўлганингдан кейин.

* * *

Ёмон ҳам ўтар, яхши ҳам, яхши бил,
Сени яхши ном бирла ёд этсин эл.

* * *

Ғариб дўсти бўл ҳамда сайёҳсевар,
Ташир яхши номингни сайёҳлар.

* * *

Қололмас жаҳон ичра мангу киши,
Фақат қолгуси яхши ному иши.

* * *

Улуғ бўлса-ю, қолмаса яхши ном,
Нишонсиз ўлиб кетди, вассалом.

Саъдий Шерозий.

* * *

Тарих — бу озодлик повести, бу яхшилик ва идрокнинг ёмонлик ҳамда ақлсизлик устидан
эришган ғалабаси ҳақидаги ҳикоядир.

М. Е. Салтиков-Шчедрин.

* * *

Сен иш қилғил жаҳонда ном ўлғай,
Сенга яхшилик токи ком бўлғай

А. Фирдавсий.

* * *

Мингларча қаҳрамонлар ҳалок бўлди. Шулардан ҳеч бўлмаса бирини ўз ўғлингиз, ўз
қизингиздай севингиз, келажак орзуси билан яшаган улуғ одам сифатида у билан фахрлангиз.
Келажакка содиқ бўлиб яшаган ва унинг учун ҳалок бўлган кишига ҳайкал қўйса арзийди.

Ю. Фучик.

* * *

Бу жаҳонда ком, но ком ўтғуси ҳар кас, ниҳон
Ҳарна қилким, ёдгоринг қолғудек, эъзоз топ.

Ҳамза.

* * *

Кимки минг йил анинг ҳаётидир,
Ғараз ўлганда яхши отидир.

Хоксор.

* * *

Ёмонликни ҳақорат қилмасдан туриб, яхшилик қилиш мумкин эмас.

Н. Г. Чернишевский.

* * *

Яхшиликни улуғланг, унинг яшаши ва ўсишига ёрдам беринг.

Рус мақоли.

* * *

Ўлим — ҳаёт йўлини тугаши эмас,
Авлоддан-авлодга ўтилар аниқ,
Ким ҳалол яшабди, у ўлдим демас
Насллар кўксидан чироғи ёниқ.

Ўзбек ҳикмати.

* * *

Кийган тўнинг эскийди,
Кийдирганинг эскимас.

* * *

Яхшидан боғ қолар,
Ёмондан доғ қолар.

* * *

Шуҳрат билан ёдланишни ҳақимлар иккинчи умр демишлар.

* * *

Бошлиқ бўлсанг патак томир ёйма зинҳор,
Тарвақайлаб нишонасиз ўтма бекор.

* * *

Бир йил тут эккан киши,
Юз йил гавҳар теради.

* * *

Бобонинг тол эккани,
Ўзига ном қўйгани.

* * *

Йилларнинг йиғини умр саналмас,
Инсонга наф теккан кунинг умрдир!

Ўзбек мақоллари.

* * *

Беш хислат кишини ҳар ерда азиз сақлар, унга дўст кўпайтирар: ёвузликдан қўл тортса, яхшиликни шиор қилса, тухмат қилишдан этак чекса, хушхулқ бўлса, суҳбат одобини риоя қилса ҳеч ерда ғариб бўлмас.

Ҳинд ҳикмати.

* * *

Йўлбарсдан пўст қолар, одамдан — ном.

Япон мақоли.

V. ЯХШИДАН ОТ, ЁМОНДАН ДОД

ТАМАГИРЛИК ВАТЕКИНХУРЛИК — ОФАТ

Иш вақтида айёр, ош вақтида тайёр бўлиб, сиртинг ялтираб, ичинг қалтираб туриб,
тирикман дегандан кўра ўлим афзал.

* * *

Ўғри бўлиб, яхши тўн киёлмассан,
Бир ўргансанг нафсингни тиёлмассан,
Давлат кетар, ор билан номус кетар,
Аммо чивин жонингни тиёлмассан.

Абай.

* * *

Бекайд мену хароби сим эрмасман,
Ҳам мол йиғиштирур лаим эрмасман.

* * *

Нафс комиға изтироб этма,
Ўзни-ю мулкни хароб этма.

* * *

Тутма тамаъки хорлик ўлмиш унинг бари,
Сен бўйла хор тухмин экиб, қилма гул тамаъ.

Алишер Навоий

* * *

Тамаъ айлар кишини хору — залил,
Хорлик келгач, ғамгин бўлади кўнгил.

М. Бобир.

* * *

Тамаъ гулгун юзни қилур заъфарон,
Тамаъ бошин кесган бўлсанг мард инсон.

Носир Хисров.

* * *

Кишини бузуқ нафс этар хору зор,
Гар оқил эсанг сен уни айла хор.
Тамаъга бўйинсунмаса ҳар киши,

У кул эрмас, озод ўтар турмуши.
Тамаъ жамиятдан чиқаргай сени,
Уни ҳайдагил, у чиқармай сени.

* * *

Ема пора, найрангдан боғла тил.

* * *

Хушомадчининг макридан қил ҳазар,
Бўлур сел, йиғилса агар томчилар.

* * *

Назоратчидан кўрқадир дам-бадам,
Тарозисининг тоши гар бўлса кам.

* * *

Хазиначи қилса хиёнат агар,
Буюргил назоратчига текширар,
Агар тил бириктирсалар ҳар икков,
Баробар бўшат иккисин беаёв.
Ҳар иккини бир жойда қўймоқ хато,
Бирикмоқ билан бошлагай юз бало,
Билиб қўй улар қўлни-қўлга берур,
Бирин айбини биртаси беркитур.

* * *

Қаноат билан кўкка ётгай бошинг,
Тамаъ бирла кўкракка тушгай бошинг.

* * *

Бир арпага сотма шараф гавҳарин
Тамаъ тўккуси хурматинг барин.

* * *

Саъдий Шерозий.

Мардни номард элига кул қилиб,
Ранги рўйни зард¹³ қилгандир тамаъ.

Ҳамза.

---

¹³ Зард — сарик.

* * *

Риёзат бирла еткур нафсинга, ориф эсанг таъкиб,
Ки ҳаргиз маърифатга бошламас йўл нафси тўймаслар.

Табибий.

* * *

Чўх тафохур қилма жамъи мол ила, эй хожаким,
Симу зар жамъияти аҳли ғурур айлар сани.
Гарчи неъмат чўх, кифоятдан тажовуз қилмаким,
Имтило бори бадандир — беҳузур айлар сани.

М. Фузулий.

* * *

Ўғрининг чўнтаги тешиқ.

Арман мақоли.

* * *

Тўксон тўққиз марта ҳалоллик қила туриб,
Бир марта ўғрилиқ қилсанг, бари бир ўғрисан.

* * *

Ўзидан кейин из қолдирмайдиган жиноят йўқ.

Рус мақоллари.

* * *

Олмосни олмос кесар,
Ўғрини ўғри тутар.

Татар мақоли.

* * *

Суқ тўймас, ўғри бойимас.

* * *

Ҳар ернинг тулкисини ўз тозиси билан овлар.

* * *

Ўғри ўғрига холавачча.

* * *

Ўйламай еган — оғрюмай ўлар.

* * *

Овул ити ола бўлса, бўри келса бирикар.

* * *

Бўйнида илллати борнинг оёғи қалтирайди.

* * *

Қаноат айлаган шоҳи жаҳондир,
Тамаъ тутган эшакдан ҳам ёмондир.

* * *

Ўзинг топмаган молнинг қадри йўқ.

* * *

Ўроқда йўқ, мошоқда йўқ, хирмонда ҳозир.

* * *

Ишга чўлоқ, ошга қўноқ.

* * *

Тортанак дамида кўрким пашшани,
Марг комига чақиргандир тамаъ.

* * *

Текинхўр ҳар ерда,
Этилар бурда-бурда!

* * *

Текинни кўзламанг дўстларим, зинҳор,
Текин емоқликнинг жазоси ҳам бор.

* * *

Инсофсизга эрк берсанг, элни талар.

* * *

Юлғич — юлиб тўймас.

* * *

Тамаъ тутган киши иззатли бўлмас,
Қаноат бирла бўлган ҳеч ўлмас.

Ўзбек мақоллари.

* * *

Орамизда бир сарқит бор,
Унга излаймиз чора.
Доим бузук йўл бошлар,
Унинг номидир пора!

Ўзбек мақоллари.

ЯЛҚОВЛИК — ХЎРЛИК, БЕПАРВОЛИК — МАЪНАВИЙ ҚАШШОҚЛИК

Эринчоқлик — дунёдаги мавжуд ҳамма нарсанинг душманидир.

* * *

Танбаллик, ғайратсизлик, уятсизлик, журъатсизлик, камбағаллик каби нарсаларнинг ҳаммаси эринчоқликдан келиб чиқади.

Абай.

* * *

Нафратни сир тутиш осон, севгини яширса бўлади, бепарволикни эса сир сақлаш жуда ҳам мушкул.

Л. Берне.

* * *

Сазовордир диққатга камтар,
Беғам бўлмоқ ҳаммадан баттар.

Ф. Вольтер.

* * *

...Ялқовлик — танни ишдан чиқаришдир ...Мажбур этиш билан ўз танингни итоатли қилдир ва уни мақсадга мувофиқ қилиб бўйсунушга ўргат. Ахир, ҳар қандай киши ўз танини итоат қилишга бўйсундирилмас, бошқа кишиларнинг ҳам танини ўзига бўйсундира оладиган бўлолмайди-ку!

Кайковус.

* * *

Модомики беғамлик ва ношудлик кўрсатилар экан, қулай фурсат кўлдан бериб қўйилади, вақт ўтгандан кейин афсусланиш бемаъни ва бефойдадир.

Муҳаммад Заҳирий Самарқандий.

* * *

Агар қизиқсанг, бу қулоқ билан бутун жаҳонни тинглаш мумкин, бепарво бўлсанг, ўз уйингда ўтган сирдан , ҳам воқиф бўлолмайсан.

М. Ойбек.

* * *

Биз келажакнинг эгасимиз ва шунинг учун ҳам биз бепарволикка жамият олдида жиноят деб қараймиз.

П. Филонович.

* * *

Беғам сув билан ҳам семиради.

Қорақалпоқ мақоли.

* * *

Бепарволикда энг кўрқинчли нарса шуки, у доимо қўлга киритилган нарса билан қаноатланиб қолади ва ҳеч қачон олға чорламайди.

* * *

Бир жойда турган билан, янги уфқларни очолмайсан.

* * *

Бепарволик ва қабихлик ҳар вақт ёнма-ён юради.

* * *

Севгин ёки нафратлан, маъқулла ёки норозилик билдир, аммо бепарво бўлма.

* * *

Бепарволик — кишилар ўзи учун на маънавий, на моддий жавобгарлик сезмаган жойда вужудга келади.

Рус мақоллари.

* * *

Ялқов, ишәқмаслар ҳаром томоқдир,
Чиройлик кийимга тушган ямоқдир.
Уларнинг ичини кемирар сарқит,
Тайёр бахтларини емирар сарқит.

* * *

Ялқовликнинг охири — хўрлик.

* * *

Иш иштаҳа очар,
Дангаса ишдан қочар.

* * *

Ўйланмай қилинган иш,
Бошга келтирар ташвиш.

* * *

Дардсизга дард айтма.

* * *

Ўтлоқда бедана кўп,
Дангасада баҳона кўп.

* * *

Кўп гапирган кам иш қилади.

* * *

Гап билгунча, иш бил!

* * *

Дунёни сув босса,
Ўрдакка нима ғам?

* * *

Ишликнинг иши битар,
Ишсизнинг куни ўтар.

* * *

Ишёқмасга иш ботмас.
Эринчоқнинг иши битмас.

* * *

Юрган йўлдан топади,
Ўтирганнинг куни ўтади.

* * *

Эринчоқ икки ишлар,
Охири бармоғин тишлар.

Ўзбек мақоллари.

* * *

Бепарволик бахту омадни ҳалок этиши мумкин.

Эрон мақоли.

МАҚТАНЧОҚЛИК ВА ТАКАББУРЛИК — АҲМОҚЛИКДИР

Мақтанишнинг хайри йўқ, яхши билгин,
Донолардан ўрганиб, амал қилгин.
Ўз баҳонгни ўзингдан ким сўрайди,
Яхши бўлсанг — ёруғлик сочиб келгин!

* * *

Курук ҳай-ҳай, бақирик,
Кулокқа ёқмас экан.
Илми йўқ, хунари йўқ,
Кишига боқма экан.

* * *

Баъзи йигит сиртидан хуш кўринади,
Қилган иши мақтанчоқлик ва манманлик.

Абай.

* * *

Давлатга етиб меҳнат элин унутма,
Бу беш кун учун ўзингни асру тутма,
Борғонни кел энди ёд қилмай, эй дўст,
Бориш-келишингни лутф этиб ўксутма.

М. Бобур.

* * *

Эй куёш, субҳи узоринг бирла мағрур ўлмагил,
Бир нафасда шом ўлур, албатта масрур ўлмагил.

* * *

Масти иқбол ўлма, идбори била оғритма бош,
Тотмагил бу бодани, зинхор махмур ўлмагил.

Ғозий.

* * *

Умрингга алданма, ўтганга ёнма,
Молингга қувонма, мулкка таянма.

Махтумқули.

* * *

Ким маҳорат ани қилиб мағрур,
Воқиф ўлмай тушар ишига қусур.

Ўз камолидин демас аҳли камол,
Аҳли нуқсон ичрадур бу қилу қол.

Алишер Навоий.

* * *

Мевасиз шох осмонга тармашур,
Мевали шох ерга энгашур...

Кўп бино қўйма пул-у молингга ҳам,
Бир кун ундан келур бошингга ғам.

Абдураҳмон Жомий.

* * *

Ҳақиқатни ҳасад ва манманликка қурбон этувчиларнинг аҳволига вой! Улар учун олдинда шуъла йўқ, порлоқ келажак умиди уларга ҳарорат бахш этмайди ва илҳомлантирмайди, порлоқ келажак — уларнинг фош бўлиши ва шармандаси чиқишидан иборат.

Н. Некрасов.

* * *

Ҳар бир кишида ақл қанчалик етишмаса, шуҳратпарастлик ҳам шунчалик кучаяр.

А. Поп.

* * *

Қошинг керма мағрурланиб, урма дам,
Енгиб дўст, агар ёв енгилса ҳам.

Саъдий Шерозий.

* * *

Шухратпарастлик!... бизнинг асримизда... уч турдаги одамлар яшайди: бир хиллари шухратпарастликнинг бор бўлиши шарт, у мавжуд нарса деб, шунинг учун бўлгани тўғри деб ҳисоблаб, унга осонгина бўйсундилар; иккинчи тоифа одамлар эса шухратпарастликни бир бахтсизлик деб ҳисоблайдилар, учинчи хилдаги одамлар бўлса унинг таъсирига кўр-кўрона берилдилар.

Л. Н. Толстой.

* * *

Агар кимса қилса жаҳонда гурур,
Оёғи соридин қамишдек қурур.

А. Фирдавсий.

* * *

Такаббур аҳлига зинҳор салом-алик демай ўтгил,
Аларнинг бошида шайтони малъуннинг ҳавоси бор!

Ҳакима.

* * *

Шухратпараст киши ҳамиша пасткашдир.

П. И. Чайковский.

* * *

Энг қудратли ҳирс — шухратпарастликдир. Мени шу ҳирсдан халос қилсангиз, менинг ўзим бошқа ҳирслардан қутила оламан.

Р. Шеридан.

* * *

Бир ахмоқ ўзини мақтар, бошқа бир ахмоқ ўғлини мақтар, энг катта ахмоқ хотинини мақтар.
Қирғиз мақоли.

* * *

Нодонлик ва шухратпарастлик — айрилмас дўст.

Француз мақоли.

* * *

Ғалвирда сув турмас.

Татар мақоли.

* * *

Қуруқ савлатдан қуруқ сават яхши.

* * *

Ўз афзаллигингни мақтама,
Ўзгаларнинг нуқсонларин айблама.

* * *

Бор мақтанса топилур, йўқ мақтанса чочилур.

* * *

Мақтанма ғоз, хунаринг оз.

* * *

Саёз дарё шовқин билан,
Чуқур дарё сокин оқади.

* * *

Ола қўзаноқ ола бўлса ҳам, арслон бўлмас.

* * *

Шабнамдек мақтаниб, бўлма тутруксиз,
Ҳавога учади, бе наф қуруқ сўз.

* * *

Обрўйингни йўқ қилар ортиқча ғурур.

* * *

Шармисор қилади кишини доим
Элнинг кузин бўяб, ўзини мақташ.

* * *

Бугун баҳор бўлди, деб мақтанма, кимнинг хотири жал; бўлса ҳар кун баҳордир.

* * *

Ёғоч етмай баъзиларнинг бурнига,
Кеккаяди иш қилишнинг ўрнига.

* * *

Ҳар ким ҳаддидан ошса,
Талтайиб кетса, шошса,
Қовоқдай ёрилади.
Тупроққа корилади.

* * *

Оғиз бўлма, оёқ бўл!

* * *

Мақтанчоқ сўзнинг таги чирик.

* * *

Гурурлик — ғурбатга солар.

* * *

Жўжани кузда сана!

* * *

Ғалвирни сувдан кўтарганда маълум.

* * *

Кеккайганга кеккайгин,
Бошинг кўкка етгунча.
Энкайганга энкайгин,
Бошинг ерга теккунча.

* * *

Оти улуғ, супраси қуруқ.

* * *

Нарвонга чиқсанг, шошмай чиқ,
Ўз ҳаддингдан ошмай чиқ!

* * *

Ҳали хомсан пишарсан,
Бу дамнингдан тушарсан.

* * *

Уйида чакса уни йўқ,
Том бошида кўш тандир.

* * *

Сирти ялтироқ, ичи қалтироқ.

* * *

Сутсиз сигир сузоғон келар.

* * *

Тухум қўймаган товуқ кўп қақолайди.

* * *

Милтиқ кўтарган билан, овчи бўлмас,
Дағдаға солган билан, довчи бўлмас.

* * *

Ботирсинган йигитни,
Ёв келганда кўрамиз.
Чечансинган йигитни,
Дов келганда кўрамиз.

* * *

Отдан тушса ҳам эгардан тушмас.

* * *

Амалга мағрур бўлсанг, тўздирар.

Ўзбек мақоллари.

ҲАРИС — ХОР, ҲАСАДЧИ — МАРАЗГА ГИРИФТОР

Ул одамким, ҳасад ғайрига айлар кечаю кундуз,
Қилиб рашку таассубнинг ўтига бағрини бирён,

Агарчи илгидан келмас бировки хуррам этмаклик,
Кўра олмас ва лекин кимсани қалби эса шодон.

Аваз Ўтар.

* * *

Ичқоралик — албатта рўёбга чиқадиған ички ифлосликдир...

А. Бакиханов.

* * *

Ҳасад ахлига хирқа сиррини фош этгувчи кўзгу,
Илон ҳам пўсти ичра беркинолмас ҳеч ҳолатда.

А. Бедил.

* * *

Биз ҳасад, очкўзлик, адоватга олиб борадиган барча омилларни йўқ қилиш билангина мумкин бўладиган чинакам озодлик учун курашамиз ва бундай сабаблар йўқ бўлиши мумкин ва йўқотилади деб, қатъий ишонамиз.

М. Горький.

* * *

Киши дунон¹⁴ элидин нон егандин.
Уруб синдирса тиш сандона яхши.

Камий.

* * *

Ҳарис¹⁵ бўлса киши хор ҳам ҳақир бўлур.

Лутфий.

* * *

Бахилларга катта иззат дунёдир.

* * *

Йўлин топсанг ўтма сира ёнидан,
Бахиллардан йироқ айла йўлингни.

* * *

Нияти ёмондир, бахил мол йиғар,
Ошай билмас, ҳардам ризқини буғар.

---

¹⁴ Дунон — пасткашлар.

¹⁵ Ҳарис — оч кўз.

Моли харом бўлур, бошидан оғар.

Махтумқули.

* * *

Дунё сари хирс ҳар ёмондин ортиқ,
Тарқ этмак ани кавну макондан ортиқ,
Сувсизга сув шавқи бўлса жондин ортиқ,
Бил сифлага мол шавқи ондин ортиқ.

Алишер Навоий.

* * *

...Пасткаш амалдордан элга азоб, йиғиш мақсади молу мулк беҳисоб.

* * *

Деди бир киши э хасис — ақлсиз,
Фақат ўз ғамингни единг, бетамиз!

* * *

Ҳасадчи ўз ўрнида кўргач мени,
Ёмонлаб мени, алдаш истар сени.

* * *

Бахилнинг ўзи тупроққа киргач,
Бойлиги тупроқдан чиқар.

Саъдий Шерозий.

* * *

Киши ким нафсини поймол қилди,—
Ҳам ўз ризқини моло-мол қилди.

* * *

Ризойи нафсга ҳар ким югурди,
Туганмас ранжи меҳнат ўзга кўрди.

Хиромий.

* * *

Бари олам элининг шуму бадбахти ул одамдур,
Ки бухлу хиссату кибру ҳасад андин бўлур воқеъ
Агар жамъ айласа юз минг ганж ҳиссайи бирла Қорундек,
Яна эл молини айлар тамаъ, бўлмай айга қонеъ.

Ўзи худ бермагай умрида бир муҳтожга бир нон,
Берур элга доғи бўлғай камоли саъй ила монёъ.
Анингдек шумнинг дийдорини кўрмаслик авлодир,
Ки онинг шомати кўрган кишини ҳам қилур зоеъ.

Комил Хоразмий.

* * *

Бахил азиз одамни хор этар,
Эл кўзида ит каби мурдор этар.

Ҳайдар Хоразмий.

* * *

Бахил — бахтсиз бўлур.

Адигей мақоли.

* * *

Бахилнинг кулфати унинг бахиллигидадир.

Араб мақоли.

* * *

Битта нон билан тўядиган киши яримта нон билан ҳам тўяверади.

Араб мақоли.

* * *

Ҳасад қилгандан кўра, тақлид қилган яхши.

Грузин мақоли.

* * *

Доимо «Менга бер» деб айтадиган кишининг дўстлари бўлмайди.

Даргин мақоли.

* * *

Озига қаноат — бойликдир

* * *

Тамаъгир доимо муҳтождир.

Эрон мақоллари.

* * *

Ҳасад яхшиликка олиб келмайди.

Лазгин мақоли.

* * *

Бемор бўлмасдан ва ичқоралик қилмасдан яшовчи киши бахтиёрдир.

Осетин мақоли.

* * *

Хасисга гўр ҳам тор.

Тоҷик мақоли.

* * *

Еб тўймаган, ялаб тўймас.

* * *

Қуш тумшуғидан илинар.
Нафси ёмон ҳайитда ўлар.

* * *

Мумсикнинг моли жавонмардга озуқа бўлур.

* * *

Беш панжангни огзингга тикма!

* * *

Патирдан қил чиқмас,
Бахилдан пул чиқмас.

* * *

Саҳий билан бахил,
Бир қудуқдан сув ичмас.

* * *

Яхшининг хайрига,
Бахилнинг боши оғрир.

* * *

Жон дўстинг жонидан кечса ҳам,

Мол дўстинг молидан кечмас.

* * *

Бахил эҳсондан қочар,
Хасис меҳмондан қочар.

* * *

Бахилнинг боғи кўкармас.

* * *

Бировга берсам — эсиз ошим,
Уйда турса — сасир ошим.

Ўзбек мақоллари.

* * *

Ҳасадчи ҳамиша биров шодлигига ғамгин бўлур,
Ҳасад ниҳолин экиш — бало мевасин тотмоқдир.

Ҳинд ҳикмати.

ЁЛҒОНЧИЛИК ВА МУНОФИҚЛИК — ЁВУЗ ДУШМАН

Ёлғон ўлан ва сўздан олам безор.

Абай.

* * *

Ёмонларнинг ёмони андоқ одамдир жаҳон ичра,
Йироқ ўлғуси то ўлгунча инсофу диёнатдан.

Аваз Ўтар.

* * *

Мунофиққа ҳамроҳ бўлса ҳар инсон,
Охирида жойи бўлади зиндон.

Фаридаддин Амтор.

* * *

Ёлғон инсонни таъқиб этиб, чувалчанг каби миясини кемиради, қурғоқчилик бўлиб дилини шипшийдиган қилади, жаллод бўлиб уни қийноққа солади.

Агар инсон ёлғоннинг захари билан тузалмас бўлиб шикастланган бўлса ва у қоринни тўлдириш, ейиш-ичиш ҳамда майда-чуйда ҳаётини қулайликлардан кўра олийроқ бахт оламда йўқ деб ишона бошласа, у ҳолда тафаккурнинг қаноти қайрилади. Инсонни фақат юраги билан

қолдириб ўзи уйкуга кетади.

М. Горький.

* * *

Мард ўғилдир, элга ёзар дастурхон,
Тўғри сўз устида берар ширин жон,
Умрини ўтказар, айтмайди ёлғон,
Жаҳд айлаб, ёлғон сўз айтувчи бўлма.

Махтумқули.

* * *

Ҳар кимки сўзи ёлғон, ёлғони зоҳир бўлғоч уёлғон.

* * *

Сўзнинг аснофи бағоят чўқдур,
Ёлғондин ёмонроқ синфи йўқдир.

* * *

Неча зарурат аро қолган чоғи,
Чин демас эрсанг, дема ёлғон доғи.

Алишер Навоий.

* * *

Ёлғон... кўрқувдан келиб чиқади.

Ойбек.

* * *

Улки демас, ҳақ сўзину яширур,
Макру хиял бирла қошингда юрур.
Қилма анга марҳамату илтифот,
Ким йўқ, анинг ҳеч ишида сабот.

Пошшоҳўжа.

* * *

Садоқат, иродат билан боғла бел,
Ёмон лофу қофдан мудом сақла дил.

Саъдий Шерозий.

* * *

Кишиким, сифла бирла бўлса ҳамроҳ,

Оёғи остида охир кўрар чоҳ.

Хиромий.

* * *

Ёлғонга «йўқ» деймиз, ва «йўқол» деймиз.

Чинга: «Балли сенга, оқсоқол» деймиз.

М. Шайхзода.

* * *

Ёлғон ўрмонга ўхшайди: ўрмонга қанчалик кириб бораверсанг, ундан чиқиб олиш ҳам шунчалик қийинлашаверади.

А. П. Чехов.

* * *

Икки юзли бўлмагин, бир сўзда тургин,
Ё тош бўлгин ёки мум, хўп ўйлаб кўргин.

«Тўтинома».

* * *

Тулки нутқ сўзлаганда, хўрозлар уни яхшироқ ўйлаб кўришлари лозим.

Албан мақоли.

* * *

Ёлғон — касал,
Ҳақиқат — даво.

Араб мақоли.

* * *

Ёлғоннинг оёғи қисқа.

Грузин мақоли.

* * *

Ёлғон сўз — қалб душмани.

Қирғиз мақоли.

* * *

Маккор тулки думи билан алдар,
Маккор донишманд - нутқи билан.

Мўғул мақоли.

* * *

Шуни билким, ваъдабоз, бўш қоп тик турмас,
Сўз билан иш бир бўлмаса, эл хуш кўрмас.

* * *

Кўринганга кулки бўлмайин десанг, кўзбўямачилик қилма.

* * *

Қурук ваъда билан қутиламан дема, ўртоқ,
Олдин чаманга боқ, сўнг ноғора қоқ.

* * *

Ичак-чавоқ гўшт бўлмас,
Лаганбардор дўст бўлмас.

* * *

Тулкининг тавбасидан кўрқ,
Муғомбирнинг йиғисидан.

* * *

Эгри битганни эл тўғрилайди.

* * *

Қирқ киши бир ён бўлса,
Қинғир киши бир ён бўлар.

* * *

Серваъда киши ёлғончи бўлар.

* * *

Борки, инсонлар — кўринишдан сизга нақ содик,
Аслида-чи, жирканч, мунофиқ!

* * *

Ёмон йўлдош ёмон йўлга бошлар.

* * *

Бир сўзликнинг юзи ёруғ,
Мунофиқнинг юзи чорик.

* * *

Баъзилар шерикдир ичган ошингга,
Тўйиб, косанг билан урар бошингга!

* * *

Ёлғончини сўзидан эмас, кўзидан бил.

* * *

Кўрганни эшитган енгибди.

* * *

Ола товуқ сомон сочар,
Ўз айбини ўзи очар.

* * *

Кўнгли қоранинг юзи ҳам қора.

* * *

Кўз бўямачи тулки бўлади,
Халқ ичида қулги бўлади.

* * *

Дили қинғирнинг, тили қинғир.

Ўзбек мақоллари.

* * *

Юз ёлғондан бир чин яхши.

Ҳабаши мақоли.

ҚЎРҚОҚ — БЕУНУМ ТУПРОҚ, ХУДБИНЛИК — ОЖИЗЛИК АЛОМАТИ

...Одамларнинг ботири мушкулотдан қўрқмайди. Камолот ҳосил қилишдан бош тортган киши одамларнинг энг қўрқоғидир.

Абу Али ибн Сино.

* * *

Хавф-хатар чоғида оёғи билан ўйлайдиган киши кўрқокдир.

А. Бира.

* * *

Кўрқоқлик жуда зарарлидир, чунки у иродани фойдали ҳаракатлардан тўхтатиб қўяди.

Р. Декарт.

* * *

Кўрқув хушомадгўйликни вужудга келтиради.

Демокрит.

* * *

Фақат ўзигагина яроқли бўлган киши ҳеч нарсага яроқсиздир.

Ф. Вольтер.

* * *

Ҳаёт қаршисида «билиб бўлмайдиган нарсалар» ва шу қабилар қаршисида кўрқиб ваҳимага берилиш — индивидуалистнинг хусусияти бўлиб... инсоннинг ўзини ожиз деб сезишидан келиб чиқади.

М. Горький.

* * *

Кўрқоқлик шундан иборатки, нима қилиш лозимлиги била туриб, уни қилмасликдир.

Конфуций.

* * *

Ёвдан кўрқиб, қочиб қолган одам ҳам бир кун ўлади. Лекин унга гўр топилмайди.

Ҳамид Олимжон.

* * *

Кўрқоқ — бугуннинг хоини ва шубҳасиз, курашда хиёнат-кордир.

Н. Островский.

* * *

Кўрқоқлардан бирон чикқанмиди мард!

Паҳлавон Маҳмуд.

* * *

Қўрқоқлар! Сенинг ҳаётинг учун бошқа ўртоқларнинг бошлари кетса-ю, бу қандай ҳаёт бўлди!

Қўрқоқнинг тирик қолиши ўлгандан ёмон.

Ю. Фучик.

* * *

Қўркув-ваҳимани жиловлаёлмаган киши, ўз мақсадларига эришолмайди.

Араб мақоли.

* * *

Доимо ўлимдан қўрқиб юрадиган киши, тириклар орасидаги ўликдир.

Арман мақоли.

* * *

Мақтанчоқлик — қўрқоқлар одати.

* * *

Қўрқоқ кета туриб мақтанар,
Жасур — қайтиб келиб.

* * *

Ўнта қўрқоқдан иккита ботир яхши.

Грузин мақоллари.

* * *

Қўрқоққа ҳам ҳокимият керак, ҳам шуҳрат.

Қозоқ мақоли.

* * *

Қўрқоқларгина ёлғончидир. Кучли ва олижаноб табиатлилар ҳамма нарсага кодир бўлган ҳақиқат билан ёлғонни зангдек оёқости қилиб ташлайдилар. Ҳамма улуғвор нарса ҳамиша ҳаққонийдир.

Рус ҳикмати.

* * *

Бўридан қўрққан тўқайга бормас.

Рус мақоли.

* * *

Ваҳима-хавф — қўрқоқнинг дўсти.

Тоҷик мақоли.

* * *

Қўрқоқ ҳомийсиз яшай олмайди.

* * *

Ёвдан қўрққан — ёвга дўст.

* * *

Қўрқоқнинг кўзи катта,
Аҳмоқнинг сўзи катта.

* * *

Қочоққа шафқат йўқ,
Қўрқоққа ҳурмат.

* * *

Қўрқоқ ўз соясидан ҳурқар.

* * *

Чумчуқдан қўрққан тариқ экмас.

* * *

Қўрқоқ ўлмасдан бурун ўлар.

* * *

Қўрқоқда уят бўлмас.

* * *

Қўрққан олдин мушт кўтарар.

* * *

Қўрққанни ажал қувлар.

* * *

Ўлгандан қўрққан ёмон.

САҚЛА ҒИЙБАТДАН ТИЛИНГНИ!

Йўл қувлаган хазинага йўлиқар,
Гап қувлаган — балога йўлиқар.

Абай.

* * *

Фалониким суханчинликни¹⁶ расмин ўзга қилмиш фан,
Солурға халқи оламнинг бошиға булжажаб савдо.
Айирмоққа ота бирла ўғилни бир-бирисидин,
Бирин бир айбини минг айлаб, айлар бири ифшо¹⁷.
Оносига қизин душман қилур, қизга оносини,
Дебон ёлғонни чин монанд бўхтон айлабон гўё.

Аваз Ўтар.

* * *

Оғзаки тухмат — маънавий қуролдан отилган ўқ, қурбон ҳалок бўлади, аммо шовқунсиз қилинган ишнииг гуноҳқори яшириниб қолади.

Л. Берне.

* * *

Биз ёлғонни шунинг учун ҳам кўпроқ шармандаю-шармсор этамизки, барча аҳмоқона ҳаракатлардан буни осонгина яширмоқ ва ҳаммадан кўра оддийгина юзага чиқармоқ мумкин.

Ф. Вольтер.

* * *

Мўминтой виждон билан ўзгаларни алдаш мақсадида биз ўзимизни ўзимиз алдашдан бошлаймиз.

В. Годвин.

* * *

Фирибгарлардан эҳтиёт бўл ва ўзинг ҳам кишиларни алдама, чунки, кишиларни алдайдиган ва уларни алдадим деб, гумон қиладиган ҳар қандай киши хато қилади — у ўзини ўзи алдайди.

Кайковус.

* * *

Тухмат билан аллақачон кўп авлодлар кириб ташланган, шаҳарлар ер билан яксон этилган,

¹⁶ Суханчин — чақимчи.

¹⁷ Ифшо — фош этиш.

ота ўғлига, ака жонажон укага, болалар ота-оналарга ва ошиқ-маъшуқалар бир-бирларига қарши девонавор кўзғоладилар. Бўхтонга ишониш билан кўпгина дўстлик алоқалари узилган, кўп уйлар харобага айланган.

Лукиан.

* * *

Бўхтончилар чиндан ҳам бахтсиз махлуқларки, ўз ғалабалари натижасида юзлари баттарроқ қорайганини, ичлари яна баттарроқ чиркинлашганини сезмайдилар.

М. Ойбек.

* * *

Улки санга элдин эрур айбғў,
Элга доғи сендин эрур айбжў.

Алишер Навоий.

* * *

Ғийбати бад кўйига солма кулоқ,
Доим ўшал тоифадин бўл йироқ.

Пошшоҳўжа.

* * *

Кишиларки душман сўзин келтирар,
Улар душманингдан ёмонроқ эрур.
Киши элтса дўстига душман сўзин,
Қилибдир у душманга чин дўст ўзин.

* * *

Дедики: сенингча ҳасад-ку хунук,
Дегил сенга ким айтди — ғийбат тузук?

* * *

Не ортгирди ғийбатчи ғийбат қилиб,
Фақат қолди ўзи хижолат бўлиб.

* * *

Тилидан ёнар шамъ мажлисаро,
Шунингчун тилин йиғди ақли расо.

* * *

Қиларкан адоват, уруш беибо,

Адоватчига меҳрибонлик хато.

* * *

Гаразлик киши сўзини сўз дема,
Ишониб анга сўнгра афсус дема.

* * *

Эрур ҳаммадан ҳам чақимчи ёмон,
Унингдек разил кўрмадим ҳеч қачон.
Бузуқ фикру нодонлиги бирла ул,
Бузар икки дўст ўртасини нуқул.
Булар дўстлашулар бўлиб жону-дил,
Уятга қолур ўртада ул разил.
Уруш икки тан ўртасида олов,
Чақимчи ўтин ташигувчи, мохов.

* * *

Чақимчи, яна эски кек қўзғатар,
Ювошган кўнгилни ғазаблантирар.
Сен унга яқинлашма мумкин қадар,
Ки ўлган илон бошини қўзғатар.

Саъдий Шерозий.

* * *

Тил ўқини кўнгилдан чиқармоқ маҳолдир. Кина шуъласини дарё суви билан ўчириб бўлмас ва заҳар агар ўлдирар олса ҳам тарёк билан илож қилса бўлур. Аммо адоват заҳари ҳеч қандай тарёк билан хотирдан кетмас.

* * *

Кимки газаб ўқи билан фитначи илдизини куйдириб ташламаса, омонлик ниҳоли унинг замонида кўкармас. Кимки мамлакат осойишталигини истаса, кина-адоватчига сиёсат қилур.

Ҳинд ҳикматлари.

* * *

Фитнанинг олдини олмоқчи бўлсанг, фитна эшитувчи қулоқни кесиб ташла.

Афғон мақоли.

* * *

Фасод сўзлар сассиқ оғиздан чиқади.

Қозоқ мақоли.

* * *

Чумолининг инига чўп тикма.

Қирғиз мақоли.

* * *

Тоғ ва тошларни шамол вайрон қилади, одамни — тухмат.

Қорақалпоқ мақоли.

* * *

Дўстингга қилинган тухмат — сенга қилинган тухматдир.

Ҳабаш мақоли.

* * *

Кимки иғво-ёлғонни қилиб олса касб,
Бўлажак шармсор бир умр бўйи.
Кимсалар олдида очолмайин лаб,
Виждони азобда қолар шу куйи.

* * *

Токни қирқмасанг Қашқарга етади,
Фитнага йўл қўйсанг, оламни бузади.

* * *

Гина—адоватнинг қўшниси.

* * *

Иғвогарнинг ўзи ёмон,
Ўзидан ҳам сўзи ёмон.

* * *

Тухмат—тош ёради,
Тош ёрмаса, бош ёради.

Ўзбек мақоллари.

ИЧМА ДУСТИМ, МАСХАРА БУЛМАЙСАН

Шароб, уни ичадиган кишида, тўрт сифатни юзага чиқаради. Аввало киши товусга ўхшаб қолади — у гердаяди, унинг ҳаракатлари мулойим ва улуғвор. Шундан кейин маймун феълени ўзида намоён этади ва ҳамма билан ҳазил-мазах қилади ва ўйнашади. Сўнгра у арслонга ўхшаб

қолади ва ўз-ўзига ишонган, мағрур, ўз кучига ишонч ҳосил қилган бўлади. Лекин охир оқибатда чўчкага айланади ва унга ўхшаб лойга булганиб ётади.

Абул Фароғ.

* * *

Майхўр кишига ҳеч бўлма ошно,
Ундайлардан узоқ юрганнинг авло.

Фаридаддин Аттор.

* * *

Қоровул маст бўлса, бош кесар ҳам дадил бўлади.

Низомий Ганжавий.

* * *

Ичмаганинга, сенга фойда бўлади... Кишиларнинг таъна надоматидан ва беақл кишиларнинг хулқ-атвори ва одатларидан қутулсан ва ёмон ишлардан халос бўласан. Модомики шароб кчар экансан, сен қандай ичиш кераклигини билишинг керак. Ичишни билмасангу — заҳар, ичишни билганинга-чи — заҳарга даво.

Кайковус.

* * *

Мастлик қилмайди доно, май ичмас оқил одам,
Ақл эгаси мастликка қўймайди оёқ бир дам.

А. Саной.

* * *

Кўп ичиш — ақлдан озишга машқ этишдир.

Пифагор.

* * *

Май ичишар яноқ бўлсин деб зебо,
Охири юзни у қилур қаҳрабо.

* * *

Хору — хасни кўрсатур бир шуъла тупроқ устида,
Оқибат аҳли хавасни айлағай расво шароб.

Саъдий Шерозий.

* * *

Бодани ақлингдан ғолиб этмагил.

А. Ҳоқоний.

* * *

Ортиқча сўз кишини бездиради, ортиқча шароб бўлса-чи, оёқни ишдан чиқаради.

Абхаз мақоли.

* * *

Бир кун маст бўлиб, ўн кун бошингни ушлаб қолма.

Бенгал мақоли.

* * *

Мастга сўз айтиш қайтариб берилмайдиган қарзга ўхшайди.

Вьетнам мақоли.

* * *

Шароб ҳам ақлу фаросат ва ҳам яхшилиқни йўқотар.

* * *

Аракқа салом бердингми, ақл билан хайрлаш.

Грузин мақоллари.

* * *

Девона қочгил, маст келди!

Тоҷик мақоли.

* * *

Бир мири пиён,
Уч мири зиён.

Ўзбек мақоли.

* * *

Кечкурун бадмаст — Эрталаб ишёқмас.

Япон мақоли.

* * *

Мастни урма, унинг ўзи йиқилади.

* * *

Ичма дўстим, масхара бўлмайсан!

* * *

Бир марта ичиш — яхши, икки марта ичиш — етарли бўлса, учинчи марта ичиш — бошга бало бўлур.

Арман мақоллари.

ЯХШИДАН ОТ, ЁМОНДАН ДОД

Ҳар ким ёмонласа тенги — тўшини,
Ўзи мушкул этар осон ишини.

Махтумқули.

* * *

Ҳар киши ким бировга қозгай чоҳ,
Тушкай ул чоҳ уза ўзи ногоҳ.

Алишер Навоий.

* * *

Киши кимга на қилса они кўргай,
Агар ерга на экса они ўргай.

Нодир.

* * *

Эшитган эмасман бу ёшга кириб,
Ёмоннинг жазоси бўлур яхши,— деб.

* * *

Ёмонлик қилиб, яхшилик кутмагил,
Тиканзор узум бермагай, яхши бил.

* * *

Ёмон йўлга боргай ёмон ҳар қачон,
Кўпинча ўлур йўлда мисли чаён.

* * *

Ўзинга ботар сўзни сен сўзлама,
Экиб буғдой, арпа ўриш кўзлама.
Узиб гулни бўлган эсанг шодмон,
Тикан дардини тортасан бегумон.

Саъдий Шерозий.

* * *

Бировга соғинса ҳар ким ёмонлик,
Ниҳоят ул ўзи топмас омонлик.

А. Фирдавсий.

* * *

Шармандалик—ўлимдан ёмон.

Қирғиз мақоли.

* * *

Тажрибали тулки икки оёғи билан илинар.

Арман мақоли.

* * *

Ориқ деган ёмон той,
Ёзга чиқиб от бўлур.
Ёмонликни кўп қилса,
Яқин киши ёт бўлур.

* * *

Ҳар ким ўз қилмишига яраша топади.

* * *

Ёмон ўртоқ — ошга ўртоқ, бошга тўқмоқ.

* * *

Ёмонга эл бўлгунча, яғир отга бел бўл.

Ўзбек мақоллари.

VI. КИШИГА ЗЕБУ ЗИЙНАТ-ҲИКМАТ ВА ДОНИШДИР

ОЛИМ БЎЛСАНГ —ОЛАМ СЕНИКИ

Илм агар оз бўлса ҳам ҳеч этма хор,
Оз илмнинг ҳам буюк қиймати бор.

Фаридаддин Аттор.

* * *

Жон агар бир шиша бўлса, илмдир худди йироғ,
Ҳикмати инсон бўлур анга мисоли лампа ёғ.

* * *

...Ҳақиқатни очинглар, тўғри йўлдан юринглар. Бир-бирин-гиздан билим ўрганиб, камол топишингиз учун дил иардасини очиб ташланглар.

Абу Али ибн Сино.

* * *

Билим бойлигига тўймайди одам,
Камаймас бошқага қанча берса ҳам.
Оламда билимдир ганжи бебаҳо,
Ким билим эгаси— ўша подшо.

Асади Тусий.

* * *

Илмни ўғри ҳам ўғирлаёлмас,
Илмни ажал ҳам слиб кетолмас.

Р. Авҳадий.

* * *

Билимим шу жойга етиб келдиким, билимсизлигим энди тушундим.

* * *

Ҳаётин ўтказса ўрганиб сабоқ,
Устод ҳам, шогирд ҳам ҳеч бўлмас нўноқ.
Тўқиш-йигириш ҳам билим бирладир,
Дунёни топиш ҳам билим бирладир.
Билиминг осмонга етган бўлса ҳам,
Бошқалар илмига қулоқ сол ҳар дам.

Абушуккур Балхий.

* * *

Кимки ҳаёт шаъмин илм ила ёқди,
Ҳаёти асрлар сўнмади, балқди.
Инсоннинг қиймати эмас симу зар,
Инсоннинг қиймати илм ҳам ҳунар.

А. Бедил.

* * *

Илм ўлжа бўлиб, китоб бир тузоқ,
Ов тузоқда маҳкам бўлса маъқулроқ.

К. Биноий.

* * *

Шаннинг чегараси уфуққа ўхшайди: унга қанчалик яқинлашаверсалар, у шунчалик узоқлашаверади.

Б. Буаст.

* * *

Фан — қайиқ ва кемалар учун очиқ океандир. Бири унда олтин хирмонларини ташиса, бири унда майда балиқлар овлаш билан банд.

Э. Бульвер.

* * *

Билимга баҳс очиш ўзгаларга нафратланиш, ўз манфаатинг фойдасига, шуҳрат, ҳокимияг ёки бошқа паст мақсадлар учун эмас, балки ҳаётда фойдали бўлмоқ учун керак.

Ф. Бэкон.

* * *

Билим кифоя қилмайди, уни амалда қўлланиш ҳам зарур, истак бўлиши камлик қилади, уни рўёбга чиқариш ҳам керак.

И. В. Гёте.

* * *

Ўқиш ўрганиш учун ҳеч қачон кексайиб қолганман деб, ўйлама...

А. И. Герцен.

* * *

Доимо ўқиш керак, ҳамма нарсани билиб олмоқ лозим! Қанчалик кўп билсанг, шунчалик кучли бўласан.

М. Горький.

* * *

Нодонликнинг уч тури мавжуд: бутунлай ҳеч нарсани билмаслик, барча кишмлар билган нарсани дағал равишда билиш, билмоқ зарур бўлмаган нарсани билишдир.

Ш. Дюкло.

* * *

Ҳар ишда афзалдир билим орттириш,
Билим орттирмоққа астойдил тириш.
Илмдан дунёнинг иши создир, боқ,
Илмсизнинг иши чўзилур узок.

Абдурахмон Жомий.

* * *

Ҳар кишида илму санъат бордур,
Бахту давлат ул кишига ёрдур.

Камий.

* * *

Олижанобликни ўзида тўла мужассам этган кишигина энг камолга етган кишидир,
олижанобликнинг камолоти тўла билимга эга бўлган кишидагина бўлиши мумкин.

Кайковус.

* * *

Кўп наҳрлар йиғилса дарёйи пурнур ўлғай.

Маҳзуна.

* * *

Олимларнинг хизмати мангу қолади...

Мирзо Улуғбек.

* * *

Кам билганингга иқроп бўлиш учун жуда кўп ўқиш керак.

М. Монтень.

* * *

Киши билгайму йўл бир раҳнамосиз,
Очилмас ғунча булбулсиз, навосиз.

Мутриба.

* * *

Билмаганни сўраб ўрганган олим,
Орланиб сўрамаган ўзига золим.

Оз-оз ўрганиб доно бўлур,
Қатра-қатра йиғилиб дарё бўлур.

Алишер Навоий.

* * *

Кимки ўрганишни уят-ор демас,
Сувдан дур топади, тошдан лаъл-олмос.

Низомий Ганжавий.

* * *

Илм—бизнинг нарсалар ҳақидаги ҳақиқий тасаввуримиздир.

* * *

Агар хуррамлик истарсен, сўроқла илм ила ҳикмат,
Ўшанда илму донишдан олурсан мевайи ҳожат.

* * *

Жаҳолат — ўлимдир, билим — тириклик.

* * *

Юмшоқ табиатлик бўлса жамоли,
Илм бирла ҳикматдир одам камоли.

* * *

Билимдин шод бўлур коми дилу жон,
Билимсиз оламда ҳайрон, саргардон.

Носир Хисрав.

* * *

Илмнинг йўли олис бўлсин, кучли иродам,
Меҳнат кўрқинчли эмас — ишонаман, истайман.

Н. Огарев.

* * *

Ўқув игна билан қудуқ қазигандай, ғайрат ва ижтиҳод, тўзим ва шижоат талаб қиладиган иш... Энг юқори таълим-тарбия, энг гўзал ахлоқ эгаси бўлингиз.

М. Ойбек.

* * *

Мактабда ўқимоқ керак, аммо мактабдан чиққандан кейин янада кўпроқ ўқиш керак.

Д. И. Писарев.

* * *

Ҳеч нарсани билмовчи ва ҳеч нарсани билиб олишга интиломовчи киши энг ёмон кишидир: ахир, унда икки иллат бир-бирига чирмашиб кетгандир.

Платон.

* * *

Дил ороми —илму донишдир.

* * *

Шу оддий кўз билан боқмагил, балки
Билим кўзи билан боққил жаҳонга.
Жаҳон дарё эрур, яхши ишингдан —
Кема ясаб ўтгил нари томонга.

* * *

Ақлли кишилар ҳар қайси тилда,
Ҳар қандай замонда, ҳар қайси хилда,
Билимларни тўплаб ҳурмат этдилар,
Тошларга нақш этиб, битиб кетдилар:
«Одамлар қалбининг чароғи билим,
Балодан сақланиш яроғи билим».
Одамдан юқори тураркан олам,
Билим оширмоққа муҳтождир одам.

А. Рўдакий.

* * *

Ҳар ким устоддин қочган замонда,
Давлат муроддин қочар жаҳонда.

Жалолiddин Румий.

* * *

Кишилар қанчалик оз билсалар, уларнинг билими уларга шунчалик кенгрокдай туюлади.

Ж. Ж. Руссо.

* * *

Ҳарчанд ўқибсен — илмдонсан,
Агар амал қилмадинг, нодонсан.
Устига китоб ортилган эшак,
На олим ва на донодир, бешак.

Саъдий Шерозий.

* * *

Қудратлидир кимки бўлса, билимдон,
Билимдон кексалар дили навқирон.

А. Фирдавсий.

* * *

Хирадмандеки доим олами илм ичра сайр айлар,
Асолиби фунуни шеърдан албатта ғофилдир.
Мазоқи шеър ҳам бир ўзга оламдир ҳақиқатда,
Икки олам муяссар айламак ғоятда мушкулдир.

М. Фузулий.

* * *

Керак одамга қилғай илм ҳосил,
Жаҳондин ўтмағай то маҳз¹⁸ жоҳил.
Жаҳон басту кушоди илм бирла,
Надур дилнинг муроди илм бирла.
Кўнгулларни сурури илмдандир,
Кўрар кўзларни нури илмдандир,

З. Фурқат.

* * *

Ҳар хусннинг партавидир илму ахлоқу адаб,
Беадаб, бе илмлар эл қошида топмас ратаб¹⁹.
Кимки кўрмас макгабу устоду таълиму адаб,
Фарқи йўқ ҳайвондан они бўлса минг олий насаб.

Ҳамза.

* * *

Фан — таълим булоғи,
Билим — ҳаёт чироғи.

---

¹⁸ Маҳз — шундай.

¹⁹ Ратаб — обрў, мартаба, иззат.

* * *

Ақл — эскирмас кийим.
Билим — туганмас булоқ.

Қирғиз мақоллари.

* * *

Маълумотни ҳеч қачон тугалланган деб, бўлмайди.

* * *

Нақадар баланд чиқсанг, шу қадар кўпни кўрасан.

* * *

Қуёш оламга, билим одамга нур сочар.

Рус мақоллари.

* * *

Билимдон учар, жоҳил чопар.

Туркман мақоли.

* * *

Илмни меҳнатсиз эгаллаб бўлмас.

* * *

Кўп юрган — кўп кўрар,
Кўп ўқиган — кўп уқар.

* * *

Олим бўлсанг, олам сеники.

* * *

Илмсиз — бир яшар,
Илмли — минг яшар.

* * *

Илм — ақлнинг чироғи.

* * *

Билимли — ўзар,
Билимсиз — тўзар.

* * *

Илму ҳикмат сувни ёндирар.

Ўзбек мақоллари.

ТАЪЛИМ ВА ТАРБИЯ — УМУМХАЛҚ ВА ДАВЛАТ АҲАМИЯТИДАГИ УЛУҒ ИШ

Агар давлат менинг кўлимда бўлса эди, инсон фарзандини тузатиб бўлмайди, деган одамнинг тилини тийиб қўярдим.

Абай.

* * *

Тарбия этишда энг муҳим нарса тарбиячининг ким бўлишлигидадир.

В. И. Писарев.

* * *

Ҳеч ким устодсиз топмас жаҳонда иззу жоҳ,
Нечаким ҳашмат била Искандари даврон эрур.
Ҳар неча бўлса каломи комилу устои фан,
Ўз бошин қирқорда доим ожизу ҳайрон бўлур.

Пошшоҳўжа.

* * *

Тарбия — қийин иш ва унинг шароитларини яхшилаш — ҳар бир кишининг муқаддас бурчидир, ўзингга ўзинг ва яқин кишиларингга таълим беришдан ҳам муҳимроқ ҳеч нарса бўлиши мумкин эмас, ахир.

Сукрот.

* * *

Болаларни тарбиялаш муваффақиятли бўлмоғи учун тарбия берувчи кишилар ўзларини ўзлари тўхтовсиз тарбия қилишлари даркор.

Л. Н. Толстой.

* * *

...Ҳаммадан ҳам зарури шуки, тарбияланувчи ҳеч қачон вақтни бекор ўтказмасин, мияси ҳам, кўли ҳам ишсиз қолмасин, чун ки қўл ҳам, мия ҳам машғул бўлмаган ана шундай чоғда фикр, туйғу-ҳиссиёт ва ахлоқ бузилади... Наҳотки кишининг умри шунчалик узоқ бўлиб, вақти зиёда бўлса!

* * *

...Ўқиш меҳнатдир ва меҳнатлигича қолиши керак, аммо жуда маънодор меҳнат бўлиши керак, токи ўқишга қизиқишни қандандир кераксиз эрмак гаплар эмас, балки жиддий фикр туғдирсин...

К. Д. Ушинский

* * *

Эрур илму адаб, фазлу ҳунар осори мактабдан,
Етар ҳар рутбаи олий эса такрор мактабдан.
Ҳама илму маориф ганжини деворидир мактаб,
Ҳама ҳикмат чиқар бу маҳзани асрор мактабдан.

* * *

Гар дилингда айлаган орзуга етмоқ истасанг,
Қиймат умринг қилмағил беҳудага бекор, ўқи!
Эй ўғил! Дунёда бўлмоқ истасанг олижаноб,
Ўқуғил мактаб келиб, зинҳор ўқи, минг бор ўқи!

Ҳамза

* * *

Тарбияту саъй қилур боғбон,
Тоза бўлур, мева берур бўстон.

Ҳайдар Хоразмий

* * *

Ўқиган нарсаларимизнинг эсимизда қолиши, миямизда ниҳоят мустаҳкам бўлиб қолиши учун биз ҳамма вақт таъкидлаб, таъкидлаб ва яна таъкидлаб туришимиз лозим.

Н. Г. Чернишевский

* * *

Яхши тарбия — яхши мерос.

Озарбайжон мақоли.

* * *

Ҳеч нарса намуна-ибратдан кўра яхшироқ ишонтира олмайди.

Француз мақоли.

* * *

Интизомли лашкар енгилмас.

* * *

Бахилнинг боғи кўкармас.

* * *

Шогирд қолдирмаган устанинг донғи узокқа бормас.

* * *

Уста кўрмаган шогирд ҳар мақомга йўрғалар.

* * *

Илми йўқнинг кўзи йўқ.

* * *

Ўқишнинг эрта-кечи бўлмас.

Ўзбек мақоллари.

ФАРЗАНД —КИШИ ҲАЁТИНИНГ КЎРКИ, ОТА-ОНА — ДАВЛАТ

Болаларни севишни товук ҳам уддасидан чиқа олади. Аммо уларни тарбия қила билиш — талант ва ҳаётни чуқур билишни талаб этадиган улуг давлат ишидир.

М. Горький.

* * *

Болаларнинг фаолияти ўзлари астойдил қизиққан чинакам жонли ишда туғилиши мумкин.

А. С. Макаренко.

* * *

Нодон ўғил отасига қарамас.

Махтумқули.

* * *

Фарзанд чу қуллиғин одат қилғай,
Ул одат ила касби саодат қилғай,
Ҳар кимки атога кўп риоят қилғай,
Ўғлидии анга бу иш сироят қилғай.

* * *

Иста ато йўлида фидо жон қилмоқ,

Қуллуқ аноға улча имкон қилмоқ,
Зухри абад истасанг фаровон қилмоқ,
Бил ани ато — аноға эҳсон қилмоқ.

* * *

Улча эрур тифлга шойиста иш,
Билки кичикликта эрур парвариш,
Қатраға чун тарбияг этти садаф,
Эл бошиға чиққуча топти шараф,
Бириси қўймоқлик эрур яхши от,
Ким десалар етмагай андин уёт.

* * *

Тадриж ила тифл ўлур хирадманд,
Сокинлик ила қамиш бўлур қанд.

* * *

Бошни фидо айла ато қошиға!
Жисмни қил садқа ано бошиға!
Тун-кунунга айлагали нурпош,
Бирисин ой англа, бирисин қуёш!

Алишер Навоий.

* * *

Агар етса фарзандга бир газанд²⁰,
Бўлурмиз анинг ўтида мустаманд²¹.
А. Фирдавсий.

* * *

...Йўқ бизга онадек меҳрибон,
Синага қалқон, бош узра соябон.
Бизга ҳам лозим ани шод айласак,
Бизга қилган хизматин ёд айласак.

Ҳамза.

* * *

Сизга буюк ҳурмат — фарзимиздир бу,
Оталар, номингиз бизга азиздир.
Сизга хизмат этмоқ умримиз бўйи,
Бизнинг энг шарафли вазифамиздир.

---

²⁰ Газанд — қайғу, кулфат.

²¹ Мустаманд — биз ҳам ташвишда қоламиз, маъносида.

Ҳ. Ҳусайнзода.

* * *

Отанинг жиддийлиги ажойиб дору: унда аччиқдан кўра чучук кўпроқдир.

Этикет.

* * *

Бир яхши қиз етти ўғилга баравар.

Арман мақоли.

* * *

Ёмон ўғил молга ўртоқ, яхши ўғил жонга.

* * *

Аёл ердан чиққанмас, у ҳам эркак боласи.
Эркак кўқдан тушганмас, аёл унинг онаси.

* * *

Гул ўсса ернинг кўрки,
Қиз ўсса элнинг.

* * *

Қалинсиз қиз бўлса ҳам,
Қадрсиз қиз бўлмас.

Қозоқ мақоллари.

* * *

Инсонлар, менинг биродарларим! Ўз оналарингизга меҳрибонлик қилинг. Чин она кишига фақат бир марта бўлар.

Рус мақоли.

* * *

Одам умрининг лаззати — фарзанд.
Уй фарзанд билан обод, дала — одам билан.

Тоғжик мақоллари.

* * *

Ота бўлмаган, ота қадрига етмас.

Туркман мақоли.

* * *

Феъли кенг кишининг кўнгли қаримас,
Болалик уйдан бахт, шодлик аримас.

* * *

Айтчи дўстим, ҳаётда қандай бўларди,
Қизлар туғилмаса, она бўлмаса?!
Ўзинг ҳам дунёга қайтдан келардинг,
Онанг сени туғиб, қувнаб кулмаса?

* * *

Олтин-кумушнинг эскиси бўлмас,
Ота-онанинг баҳоси бўлмас.

* * *

Давлатинг — ота-онанг.

* * *

Соғлиғимда суянчим,
Дард еганда ҳамдардим.

* * *

Давлатинг — ўғил-қизинг.

* * *

Олтмишга кирган отадан ош сўрама.

Ўзбек мақоллари.

* * *

Оила қувончи, фарзандлар бахти,
Қоядай бардошли, заҳматкаш, доно —
Оталар — ҳаётнинг чинор дарахти,
Қуёш меҳрингизга дилдан тасанно.

* * *

Ота-онанинг фарзандга меҳр-муҳаббати ҳамма нарсадан ҳам қимматроқдир.

Ўзбек ҳикматли сўзлари.

* * *

Ўғилларнинг кўп бўлишидан не фойда? Уларнинг қадр-қиммати сонидами?
Яхши бир ўғил бўлсин, оиланинг таянчи ва мадаккори бўлсин!

* * *

Ўқимишли ва ҳимматли бўлмаган ўғилнинг туғилишидан не фойда? Сут ва насл бермас
сигирнинг кимга кераги бор?

Ҳинд ҳикматли сўзлари.

ЎҚИТУВЧИ — УСТОЗ

Ҳақиқий ўқитувчида аввало майл ва истеъдод, рағбат ва ҳавас бўлиши лозим. Унинг фикр-
ёди, завқ-шавқи таълим ва тарбия устида бўлган ҳолдагина кутилган самаралар беради...

Ўқитувчи ўзининг маънавий қиёфаси, ички дунёси, маданияти эътибори билан ўз муҳотида
намуна бўлиши... керак.

...Ўқитувчиликни «сабаби тирикчилик» учун «касб» қилиб бўлмайди! Ўқитувчи бундай
«онг» билан қандай қилиб ўз шогир-дини «юксак онгли» қилиб тарбия қила олади?... Совет
ўқитувчиси учун ёлғиз маълумотнинг ўзи асос бўлолмайди!

Т. Н. Қориниёзов.

* * *

Яхши ўқитувчи бўлмоқ учун, ўқитадиган нарсангни севишинг ксрак ва ўқитаётган
кишилариингни ардоқлашинг лозим.

В. О. Ключевский.

* * *

Танингни бақувват қилиш, иродангни чиниқтириш, қалбингни фазилатли қилиш, фикрингни
кенгайтириш ва фаҳм-фаросат билан ўзингни вазмин сақлаш воситаларини билсанг,— демак
сен тарбиячисан.

Ш. Летурно.

* * *

...Тарбиячининг фақат ўқитувчигина бўлиши етмаганидек, ўқитувчининг ҳам нимани
ўқитиш кераклигини билиши кифоя қилмайди, у қандай ўқитиш кераклигини ҳам билиши ва
буни назарий жиҳатдангина эмас, балки практик жиҳатдан ҳам билиши лозим...

К. Д. Ушинский.

БИЛИМ МАНБАИ—КИТОБНИ СЕВИНГИЗ

Яхши кутубхона — буюк хазина.

В. Г. Белинский.

* * *

Китоблар билан хилватда ўтириш — нодонлар жамиятида бўлишдан яхшидир.

П. Буаст.

* * *

Дунёда яхши китоблар жуда кўп, аммо бу китоблар уни ўқиб биладиган кишилар учунгина яхшидир. Яхши китобларни ўқий олиш хат-саводлик бўлиш билан баравар эмас.

А. И. Герцен.

* * *

Асарни қунт билан ўқиш... умуман беҳуда иш эмас: бунинг учун уни узоқ ўрганиб олмоқ керак.

Н. В. Гоголь.

* * *

Китоб ҳам одам каби турмуш ҳодисидир, у ҳам одам каби гапирадиган нарсадир...

Бизнинг китобхонимиздек севиш, ҳурмат қилишга сазовор китобхон, дунёда ҳали ҳеч бўлмаган.

* * *

Мен ўзимдаги ҳамма яхши хислатлар учун китоблардан миннатдорман.

* * *

Билим манбаи — китобни севингиз.

М. Горький.

* * *

Китобдан яхшироқ дўст йўқ жаҳонда,
Ғамхўринг бўлмай у ғамли замонда,
У билан қол танҳо ҳеч бермас озор,
Жонингга юз роҳат беради такрор.

* * *

Билимдонлар сўзи бордир бу бобда,
«Билимдон гўрда-ю илми китобда!»
Агар ёлғиз эсанг ҳамдам китобдир,
Билим субҳидаги нур ҳам китобдир.

Абдураҳмон Жомий.

* * *

Китоблар билан муомала қилиш одамлар билан муомила қилишга тайёрлайди. Униси ҳам, буниси ҳам жуда зарур.

Н. М. Карамзин.

ЖОҲИЛ ҚОЛСАНГ ДУНЁДА, ҲУРЛИК КЕЛУР ЗИЁДА

Ғафлатда қолган одам — муродига етолмас.

* * *

Нодонлик — билимсизлик ва дунёдан хабари йўқликдир. Билимсизлик — ваҳшийликдир.

* * *

Одамзодни хор қиладиган учта нарса бор. Шундан эҳтиёт бўлмоқ керак. Биринчиси — нодонлик, иккинчиси эринчоқлик ва учинчиси — золимликдир!

* * *

Нодон киши ҳеч нарса билмай туриб,
Мақтаниб, кўча-куйда кўкрак керар.

Абай.

* * *

Аслида сўз фаҳмин билмас одамга —
Минг маъно сўз десанг, қадрин ҳеч билмас.

* * *

Аҳмоқ ўзин доно дер,
Тентак ўзин соғ санар.

* * *

Доно сўзга кулар нодон,
Сўз маъносин билмагунча.

* * *

Аҳмоқ ўзин доно билан тенг қилар,
Бир иш тутар, сўнгра кетдан жанг қилар,
Зехнингни койитар, ақлинг танг қилар,
Айтганинг бажармас, ўртаб ёндирар.

* * *

Билгил узоқ бормас айиқ дўстлиги:
Қаҳри келса, нақ бошингдан тош тўкар.

Махтумқули.

* * *

Жаҳон аҳлига чун шиор бўлди жаҳл,
Эрур барчанинг аксини тутган аҳл.

* * *

Нодонлик эрур элда маломатга далил,
Доно улус олдида хижолатга далил.

* * *

Умрин аблаҳ кечуруб ғафлат ила,
Нукта²² ўрнигаки тортар ҳаррос,
Бир эшакдурки, тағофул юзидин,
Қилғай изҳор паёпай аррос.

* * *

Жаҳл аҳли била кимеки улфат бўлғай,
Ул улфати ичра юз минг офат бўлғай,
Фақр аҳли била ангаки суҳбат бўлғай,
Шак йўқки зиёда шукри неъмат бўлғай.

Алишер Навоий.

* * *

Кекса киши бўлса нодону жоҳил,
Ақлли гўдакни ундан афзал бил.

Носир Хисров.

* * *

Сўзни мафхум анламак нофаҳмга мушкулдурур.

* * *

Аҳмоқ аҳли билмагай суз пчра ўз беҳбудини.

* * *

---

²² Нукта — сўз, гап, нутқ.

Билмаган ўз қадрини, не билгуси сўз қадрини.

Огаҳий.

* * *

Уч юз кўҳи Қофни келида туймоқ,
Дил комидин бермоқ фалакка бўёк.
Ёинки бир аср зиндонда ётмоқ,
Нодон суҳбатидин кўра яхшироқ.

Паҳлавон Маҳмуд.

* * *

Гофилу ўлик иккаласи бир.

А. Саной.

* * *

Сўз лаззатини одами нодон билмас.

Табибий.

* * *

Аҳли камола жоҳил қадр қилмаса,
Маъзурдир — маломатин этмак раво дагил.

М. Фузулий.

* * *

Жоҳил қолсак дунёда,
Хўрлик келур зиёда.
Ҳайвон каби юк ташиб,
Чўл кезармиз пиёда.

* * *

Жоҳил қолсак борамиз,
Қўлдан кетиб чорамиз.
Йўқ иллатлар кўзишиб,
Кўпайғуси ярамиз.

Ҳамза.

* * *

Таҳқир билан доно кам бўлмас мутлақ,
Мақтов билан етук бўлмайдди аҳмоқ.

«Тўтинома».

* * *

Нодон ўз ватанида ҳам асир тушар.

Қирғиз мақоли.

* * *

Жоҳилга бошлиқ бўлгандан,
Донога хизматкор бўлган яхши.

Озарбайжон мақоли.

* * *

Аҳмоқ «менинг ўз ақлим бор!» деб айтишни яхши кўради.

Рус мақоли.

* * *

Кўп демак билан бўлмагин нодон,
Кўп емак билан бўлмагин ҳайвон.

* * *

Аҳмоқ бошдан ақл чиқмас,
Ақл чиқса ҳам маъкул чиқмас.

* * *

Қисқа ақлнинг тили узун бўлади.
Хўқуздан сут талаб этма, нодондан ақл.

* * *

Эшак эшакдан қолса, қулоғини кесар
Эшакнинг танлагани шўра.

* * *

Жоҳиллик — жон азоби.

* * *

Жоҳилликдан жон чиқар,
Қобилликдан донг чиқар.

Ўзбек мақоли.